

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KİTAB-I MUKADDES'İN MORMON KİTABI ÜZERİNDEKİ YANSIMALARI

YAZAR

SİNEM BAŞIBÜYÜK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

DOÇ. DR. ASİM DURAN

ORDU- 2024

TEZ KABUL SAYFASI

Sinem BAŞIBÜYÜK tarafından hazırlanan “**KİTAB-I MUKADDES’İN MORMON KİTABI ÜZERİNDEKİ YANSIMALARI**” başlıklı bu çalışma 14.11.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Başkan Dr. Öğr. Üyesi, Yetkin KARAOĞLU
Ordu Üniversitesi / İlahiyat Fakültesi İmza

Üye Doç. Dr., Asim DURAN
Amasya Üniversitesi / İlahiyat Fakültesi İmza

Üye Dr. Öğr. Üyesi, Nuh Yılmaz
Amasya Üniversitesi / İlahiyat Fakültesi İmza

ETİK BEYANI

Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarımı kabullendiğimi beyan ederim.

Sinem BAŞIBÜYÜK

ÖZET

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

KİTAB-I MUKADDES'İN MORMON KİTABI ÜZERİNDEKİ YANSIMALARI

SİNEM BAŞIBÜYÜK

Mormonluk veya diğer adıyla Mormonizm, Mesih İsa'nın Son Gün Azizleri Kilisesi (The Church of Jesus Christ of Later-day Saints) mensuplarınca peygamber olarak kabul edilen Joseph Smith (ö. 1844) tarafından oluşturulmuş yeni dini hareketlerden birisidir. Bu hareketin mensupları Smith tarafından kendilerine tercüme edilerek verilmiş olan Mormon Kitabını kutsal kitap kabul ettikleri için tarihsel süreç içerisinde Mormonlar olarak adlandırılmışlardır. Kendilerini gerçek Hristiyanlığı ihya eden bir hareket olarak tanımlayan Mormonlara göre Hristiyanlığın bütün ekolleri yanlış yoldadır. Gerçek Hristiyanlığın tesis edilmesi için Tanrı, Smith'e Mormon Kitabı'nı bir melek aracılığıyla göndermiştir. Kitab-ı Mukaddes ve Mormon Kitabı takip edildiğinde gerçek Hristiyanlık yeniden tesis edilecek ve kurtuluş mümkün olacaktır. Mormonların kendilerini bir ihya hareketi olarak görmeleri, onları Hristiyanlığın kutsal kitabına karşı cephe almalarını değil, aksine kendi kutsal kitaplarıyla aynı derecede kutsal saymalarını gerektirmiştir. Bu önemli husus çalışmamıza konu olmuş ve bu iki kitap arasındaki ilişki irdelenmiştir. Araştırmanın temel konusu Kitab-ı Mukaddes ve Mormon Kitabı arasındaki ilişkidir. Her iki kutsal kitap arasındaki ilişkiden yola çıkılarak Mormon Kitabı'nın geçirdiği değişim sürecinin izlerini saptamayı amaçlayan bu çalışma ile bu kitabın doğuşuna ilham olan kaynaklar araştırılırken diğer taraftan da 19. yüzyılda Protestan Amerika'nın yeni dini hareketlere neden olan sosyolojik zemini açıklanmaya çalışılmıştır. Bu anlamda özelde Mormon Kitabı'na etki ettiği düşünülen Kitab-ı Mukaddes ve dönemin diğer eserleri açıklanırken daha genelde Mormonizmin ve buna benzer dini hareketlerin sosyokültürel arka planı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Buna göre çalışmamızın ana problemi Mormon Kitabı ile Kitab-ı Mukaddes arasındaki ilişkidir. Araştırmanın temel amacı ise Mormon Kitabı'nın kökenlerinin neler olduğunu tespit etmektir. Böylece 19. Yüzyıl Amerikasında neşet eden yeni dini hareketlerin Kitab-ı Mukaddes ile ilişkisini tartışmaya açmaktır. Bu çerçevede araştırma boyunca öncelikle Mormon Kitabı'nın esin kaynağı olduğu düşünülen bazı edebi eserlerle ilişkisi irdelenmiştir. Ardından Kitab-ı Mukaddes'in Mormon Kitabı üzerindeki yansımaları ele alınmıştır. Bu anlamda araştırmanın sınırlarını Mormon Kitabı'nı etkilediği iddia edilen edebi eserler ve özellikle Kitab-ı Mukaddes belirlemektedir.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Mormonizm, Mormon, Joseph Smith, Mormon Kitabı, Kitab-ı Mukaddes

ABSTRACT

DEPARTMENT OF PHILOSOPHY AND RELIGIOUS STUDIES

THE INFLUENCES OF BIBLE ON THE BOOK OF MORMON

SİNEM BAŞIBÜYÜK

Mormonism is one of the new religious movements created by Joseph Smith (d. 1844), who is considered a prophet by members of the Church of Jesus Christ of Latter-day Saints. Members of this movement are called Mormons. They have accepted the Book of Mormon, translated and given to them by Smith, as a holy book. When the Mormonism movement emerged in 19th century America, many evangelical Christian groups resisted this movement and, as examined in this research, the development of this movement went through turbulent processes. According to the Mormons, who define themselves as a movement that revives true Christianity, all schools of Christianity are on the wrong path. For them, Christianity needs to be revised because all schools are on the wrong path. Smith was chosen for this purpose and appointed by God. God sent Smith the Book of Mormon through an angel to establish true Christianity. For Mormons, If the Book of Mormon and the Bible are followed, true Christianity will restored, and salvation will be possible. The fact that Mormons see themselves as a revivalist movement has not required them to take a stand against the holy book of Christianity, but on the contrary, to regard them as equally sacred as their scripture. This study investigates the relationship between these two books. This study, which aims to identify the traces of the intellectual process of the Book of Mormon based on the relationship between both holy books, investigates the sources that inspired the birth of this book and, on the other hand, attempts to explain the sociological basis that caused new religious movements in 19th century Protestant America. In this sense, while explaining the Bible and other works of the period, the socio-cultural background of Mormonism and similar religious movements in general has been tried to be revealed. In this case, the primary purpose of the research, which focuses on the relationship between the Book of Mormon and the Bible as a problem, is to decipher the source of both the human and the alleged divine origins of the Book of Mormon, and as a result of all this effort, the new religious movements that have emerged, especially in the American geography. It will understood that it is to open a discussion based on the Bible and the literary works of the period. Research firstly evaluates based on literary works that the Book of Mormon may have been inspired by. Then, it presents the relationship between the Bible and the Book of Mormon. In this sense, the boundaries of the research consist of the literary works that have claimed to be inspired by the Book of Mormon and especially the Bible.

Keywords: History of Religions, Mormonism, Mormon, Joseph Smith, Book of Mormon, Bible.

TEŞEKKÜR

Bu araştırmanın konusunun belirlenmesi, araştırmaların yönlendirilmesi, sonuçların değerlendirilmesi ve yazımı aşamasında yapmış olduğu büyük katkılarından dolayı tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Asim DURAN'a; eleştirileriyle teze çok ciddi katkılar sunan değerli jüri üyeleri Dr. Öğr. Üyesi Nuh YILMAZ'a ve Dr. Öğr. Üyesi Yetkin KARAOĞLU'na; desteklerinden ötürü sevgili eşim Enes BAŞIBÜYÜK'e ve aileme teşekkür ederim.

Sinem BAŞIBÜYÜK

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYANI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar	x
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı	8
1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları	9
1.3. Araştırmanın Önemi ve Kaynakları	10
2. MORMON KİTABI'NIN KAYNAĞI SORUNU: TEMEL İDDİALAR VE TARTIŞMALAR	15
2.1. Mormonlar ve Mormon Kitabı: Temel Bilgiler	15
2.1.1. Kutsal Metin Külliyatı	15
2.1.2. Mormon Kitabı'nın Konusu	19
2.1.3. Mormon Kitabı'nın İçeriği	22
2.2. Mormon Kitabı'nın Tarihsel Arka Planı	26
2.2.1. Amerikan Protestanlığı ve Joseph Smith	26
2.2.2. Mormon Kitabı ve Amerikan Fundamentalizmi	29
2.3. Mormon Kitabı ve Smith'in Yaşam Öyküsü	34
2.4. Mormon Kitabı'na Yapılan İtirazlar	42
2.4.1. Smith'in Kişiliğinden Kaynaklı İtirazlar	42
2.4.2. Dış Etkiler İddiaları	43
2.4.2.1. Kitab-ı Mukaddes ve Mormon Kitabı	44
2.4.2.2. Diğer Olası Dini-Edebi Kaynaklar	48

3. KİTAB-I MUKADDES'İN MORMON KİTABI ÜZERİNDEKİ YANSIMALARI	54
3.1. Edebi-Stilistik Yansımalar	54
3.1.1. Biçimsel Münasebetler	56
3.1.2. Şahıs ve Mekân İsimleriyle İlgili Münasebetler	57
3.1.3. Kitab-ı Mukaddes'in Joseph Smith Tercümesi	59
3.1.4. Kitab-ı Mukaddes'in Yeşaya Kitabı	62
3.1.5. Metaforik Yansımalar	63
3.1.5.1. Tablet Metaforu	63
3.1.5.2. Tanrı'nın Krallığı	65
3.1.5.3. Urim ve Tummim	66
3.1.5.4. Havari, Şahitlik ve Rahiplik Yetkisi	67
3.1.6. Antropomorfizm	68
3.1.7. Kitab-ı Mukaddes'in Kral James Çevirisi	70
3.1.8. Peygamberler	72
3.2. Doktriner Yansımalar	73
3.2.1. Teslis	73
3.2.1.1. Baba Tanrı Tasavvuru	74
3.2.1.2. Mesih İsa	76
3.2.1.3. Kutsal Ruh	79
3.2.2. Ahiret İnancı	80
3.2.3. Adem ve Havva'nın Düşüşü ve Asli Günah	81
3.2.4. Kefaret	84
3.2.5. İsrailoğulları'nın Toplanması ve Siyon	85
3.2.6. Mesih Olarak İsa ve Kurtuluş	88
3.3. Litürjik Yansımalar	90
3.3.1. Vaftiz	93

3.3.2. Evharistiya	95
3.3.3. Çok Eşlilik	96
4. SONUÇ	98
KAYNAKLAR	103
ÖZGEÇMİŞ	113

TABLÖLAR

Tablo 1. Mormon Kitabı'nın Bölümleri ve Bölüm Yazarları	23
Tablo 2. Eski Ahit'in Mormon Kitabı'ndaki Yansımaları	48
Tablo 3. Yeni Ahit'in Mormon Kitabı'ndaki Yansımaları	48
Tablo 4: Kitab-1 Mukaddes ve Mormon Kitabı Arasındaki Stilistik Benzerlikler.....	57
Tablo 5: Yeşaya Kitabı'nın Mormon Kitabı'na Yansımaları	62
Tablo 6: Kitab-1 Mukaddes'in Kral James Çevirisi'nin Mormon Kitabı'na Edebi-Stilistik	71
Tablo 7: Kitab-1 Mukaddes ve Mormon Kitabı Arasındaki Ortak Peygamber Anlatıları	73
Tablo 8: Yeni Ahit ve Mormon Kitabı'nın "İsa'nın Dağdaki Vaazı" Pasajı.....	79
Tablo 9: Mormon Doktrinleri Referansları.....	89

KISALTMALAR DİZİNİ

C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
İng.	: İngilizce
MÖ.	: Milattan Önce
MS.	: Milattan Sonra
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
vb.	: Ve benzeri
LDS Church	: Son Gün Azizleri Kilisesi
ts.	: Tarihsiz
YDH	: Yeni Dini Hareket

1. GİRİŞ

Mormonizm, 19. yüzyılın başlarında Amerika'nın New York eyaletinde Joseph Smith (ö. 1844) tarafından başlatılmış ve bugün *Mesih İsa'nın Son Gün Azizleri Kilisesi, LDS Kilisesi*, (İng. *The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, LDS Church*) adıyla örgütlenmiş bir Yeni Dini Hareket (YDH)'tir.¹ Mormonizmin bir YDH mi yoksa içerisinde Protestan öğeler barındıran Hristiyanlık çıkışlı bir mezhep mi olduğu kesinliğe kavuşmamış olsa da bu hareketin daha çok YDH olarak kabul gördüğü söylenebilir.² Walter R. Martin (ö. 1989), Wesley Walters (ö. 1990) ve Jerald Tanner³ (ö. 2006) gibi bazı araştırmacılar için Mormonizm Hristiyanlıktan sapmış bir mezhep iken Mormonlar için kurtuluşun alternatif yollarından birisidir.⁴ Bu husustaki görüş ayrılığının sebebi, temel öğretiler ile kutsal kitaplar bağlamında Mormonluğun Protestan Hristiyanlık teolojisi ile bağlarının olduğunun düşünülmesidir. Buna karşın Mormonizmin, popüler kültürden siyasete kadar Amerikan geleneği ile güçlü bağlarının olduğu konusunda bir mutabakat vardır.⁵ Hristiyan dünyadaki tartışmalı konumuna rağmen hareket, 2022 yılı itibariyle dünya üzerinde on yedi milyona ulaşan üyesiyle çeşitli ülkelerde örgütlenmiş durumdadır.⁶ Mormonluğun yaklaşık iki yüzyıllık süreci sonunda ulaştığı bu kitle onu dünyada hızla artan Yeni Dini Hareketlerden biri yapmıştır. Mormonluğun sahip olduğu bu konuma gelmesinde çok eşlilik ve misyonerlik gibi uygulamaların etkisi büyüktür. Aynı zamanda onu ortaya çıkaran sosyokültürel ve politik dinamiklerin etkisini de göz önünde tutmak gereklidir. Şu hâlde ilk sorulması gereken soru, Mormonluğun geniş tabanlı bir dini harekete dönüşmesinde etkili olan faktörlerin neler olduğudur.

Mormonluğun içinde bulunduğu şartların anlaşılması için onun geçirdiği tarihsel sürece göz atmak bu sorunun cevabını bulmak için uygun bir yol olabilir. Nitekim Mormonizm, 19. yüzyılda Amerika'da Baptizm, Metodizm gibi pek çok dini hareketin yoğun olarak faaliyet gösterdiği bir coğrafyada ortaya çıkmıştır. Onun ortaya çıkışına neden olan şartlar bir göçmen ülkesi sayılan Amerika için yeni bir durum olmamakla birlikte özel durumları içermektedir. Bu

---

¹ Mehmet Katar, "Mesih İsa'nın Son Gün Azizleri Kilisesi", *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*, ed. Süleyman Turan - Emine Battal (İstanbul: Okur Akademi, 2020), 346-347.

² Katar, "Mesih İsa'nın Son Gün Azizleri Kilisesi", 346.

³ Lawrence Foster, "Career Apostates: Reflections on the Works of Jerald and Sandra Tanner", *Dialogue: A Journal of Mormon Thought* 17/2 (1984), 35.

⁴ Richard Lyman Bushman, *Mormonism: A Very Short Introduction* (New York: Oxford University Press, 2008), 2-3.

⁵ Lee Trepanier - Lynita K. Newswander, *LDS in the USA: Mormonism and the Making of American Culture* (Epub: Baylor University Press, 2012), 1-3.

⁶ The Church of Jesus Christ of Latter Day Saint (LDS Church), "2022 Statistical Report for the April 2023 Conference" (Erişim 25 Aralık 2022).

özel durumların anlaşılması için Protestan Hristiyanların yoğun olarak faaliyet gösterdiği Kuzey Amerika coğrafyasının dini ve sosyokültürel şartlarını tanımak gereklidir. Çünkü Mormonizm, mevzubahis coğrafyanın şartları içinde birçok alanda önemli değişiklikler ve izler bırakan Protestan kökenli İkinci Büyük Uyanış (*Second Great Awakening*) döneminin (1800-1840) dini özelliklerini taşımaktadır.⁷ Aynı zamanda bu hareket, bahsi geçen dönemin şartları içinde kurumsallaşma sürecinde olan Hristiyan mezhepleri içerisinde onlara bir tepki olarak doğmuştur. Mormonların Yahudilik ve Hristiyanlığı tahrif olmuş dinler olarak kabul etmeleri bunun tipik bir örneği olarak dikkate alınabilir.⁸

Mormonizme daha yakından bakıldığında diğer Hristiyanlık öğretilerinden farklı uygulamaların yanında onlarla ortak doktrinlere ve bir takım litürjik uygulamalara sahip olduğu görülmektedir. Bu durumun, hareketin ortaya çıktığı döneminin hususi şartlarıyla ilgili olduğu söylenebilir. Mormon hareketi, kendisi haricindeki bütün yolların yanlış veya eksik olduğunu iddia ederek ortaya çıkmış ihya amacı taşıyan bir harekettir. Bu yönüyle o, Kuzey Amerika’da 19. yüzyılda yaygın olan evanjelik hareketlerin temel özelliklerini de bünyesinde taşımaktadır. Ancak Mormonizm, Hristiyanlığın ihyası için belirli yöntemler belirlemeye çalışırken Protestan merkezli Hristiyanlığın ana eğilimlerini de devam ettirmektedir. Bu durum, hareketin ihyacı hareket olduğunun bir örneğidir. Örneğin, Mormonluğun kurucu lideri Joseph Smith’e göre Mormon inancının temeli, Mesih İsa’nın ölümüne ve gömüldükten sonraki üçüncü gün dirilip göğe yükseldiğine iman etmekle başlar.⁹ Yine Mesih İsa’nın dünyanın kurtarıcısı ve sevgi dolu cennetteki babanın oğlu olduğu,¹⁰ Mesih’in kefareti sayesinde insanlığın günahlarından kurtarılacağı¹¹ gibi hususlar da Mormonlar için temel itikadi konulardır. Bu anlamda Mormonluk’ta da diğer Hristiyan mezhepleri ve tarikatlarında olduğu gibi bir Tanrı ve kurtarıcı Mesih tasavvuru bulunmaktadır. Onlar için Tanrı, (Göksel) Baba veya Baba’dır.¹² Ancak Tanrı’nın babalığı konusu Mormonlar için kısmen sembolik durumlar içerse de mecazi değildir.

---

⁷ Jerald C. Brauer, “Puritanizm, Dini Uyanış ve Devrim”, çev. Mehmet Alıcı, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2009), 159-182; Mümin Köktaş, “Amerikan Aydınlanması: Bir Giriş Denemesi”, *Liberal Düşünce Dergisi* 74 (2014), 109-137.

⁸ Ramazan Işık, “Mormonluk ve Mormon Kilisesi Üzerine Bir Araştırma”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2006), 172.

⁹ Çok Değerli İnci, İman maddeleri 1-8; Öğreti ve Antlaşmalar 121.

¹⁰ Yuhanna 3:16; Mormon Kitabı, 3.Nefi 9:15. Kitab-ı Mukaddes ile Mormon Kitabı arasında bölüm isimleri dahil olmak üzere biçimsel bakımdan birçok benzerlik bulunmaktadır. Bu bakımdan kitap bölümlerinin okuyucu tarafından karıştırılması ihtimalini göz önüne alarak Mormonların kutsal kitap külliyesi ile ilgili her referansın başına ait olduğu kitabın ismini koymayı uygun bulduk. Tez boyunca Mormon Kitabı’na bu usül ile atıf yapılacaktır. Kitap ve bölüm isimlerinde kısaltma kullanılmayacaktır.

¹¹ Mormon Kitabı, 1. Nefi 11:33

¹² Mormon Kitabı, 3. Nefi 11:10, 28:11.

Tanrı daha çok fiziksel bir bedeni olan insan biçimli gerçek bir babadır.¹³ Mehmet Katar'ın da belirttiği gibi bu anlamda Mormonların Tanrı inancının antropomorfik özellikler taşıdığı söylenebilir.¹⁴ Mormonlara göre insanların amacı kurtuluştan ziyade Tanrısal yücelik makamına erişebilmek olmalıdır. Başta Tanrı olmak üzere pek çok konuda ortaya konulacak olan bu tür ayrımlar, Mormonların bir taraftan Hristiyan geleneği ile bağlarını gösterirken diğer taraftan onların, Hristiyan geleneğindeki bazı doktrinleri farklı açılardan yorumlayarak bir YDH olarak ortaya çıkmalarına yol açmıştır. Çünkü Mormonizm, Hristiyanlığa yeni bir şekil verme gerekliliğine inanan ve bunu ise yeni bir peygamber vasıtasıyla olması gerektiğini iddia eden bir hareket olarak ortaya çıkmıştır.¹⁵ Bu bağımsızlığın oluşumunda Hristiyanlık dışı bazı tarihsel, edebi, politik-ideolojik, sosyokültürel etkilerin varlığı da tahmin edilebilir. Özellikle Mormon Kitabı, edebi-stilistik yönleriyle öne çıkmaktadır. Bu haliyle Mormon Kitabı'nın, bir yönüyle Kitab-ı Mukaddes'ten; bir yönüyle Hristiyanlığın Kilise dışı fundamentalist yorumlarından; bir yönüyle ise Hristiyanlık ve Kitab-ı Mukaddes dışı edebi ve tarihsel bazı kaynaklardan izler taşıdığı iddia edilmiştir. Söz konusu kaynakların neler olduğu, Mormon inancının bir ihyacı hareket olarak oluşumuna ve biçimlenişine hangi yönlerden tesir ettiği araştırmacıların en fazla ilgilendiği hususlardan olmuştur.¹⁶

Katolik ve Protestan mezhepleriyle karşılaştırıldığında Mormonların kutsal metin anlayışları, geniş ve kapsayıcı bir hüviyete sahiptir. Çünkü Mormonlar, Yahudi ve Hristiyan geleneğine dair kutsal metin anlayışını genel hatlarıyla kabul ederler. Söz gelimi Smith'in ölmeden kısa bir süre önce kaleme aldığı inanç bildirgesinde, doğru tercüme edildiği müddetçe Kitab-ı Mukaddes'in Tanrı kelamı olduğu vurgulanmaktadır.¹⁷ Ancak Mormonların kutsal metin külliyatında Kitab-ı Mukaddes'in tamamına değil, ondan bazı bölümlere yer verilmiştir.¹⁸ Bunların dışında onların, kutsal kabul ettikleri başka metinler de vardır. Mormon kutsal metinleri, bir peygamber olarak kabul ettikleri Smith ile başlayan ve nihai aşamasına Kilise kurulduktan sonra ulaşan bir külliyata sahiptir. Söz gelimi, Mormonlar *Eski ve Yeni Ahit*'in Tanrı tarafından gönderilen kutsal kitaplar olduklarına inanırlar. Bu, Yahudi ve Hristiyan geleneğiyle bağlarına işaret eder. Hatta Mormon hareketine verilen *Mesih İsa'nın Son Gün*

---

¹³ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:17–20; Mormon Kitabı, Eter 7, 16.

¹⁴ Mehmet Katar, *Mesih İsa'nın Son Gün Azizleri Mormonlar* (Eskiye Yayınları, 2017), 114.

¹⁵ Yıldız Kızılabdullah-Şahin Kızılabdullah, "Mormon Kilisesinde Eğitim", *Dini Araştırmalar* 15/41 (2012), 37.

¹⁶ Bushman, *Mormonism: A Very Short Introduction*, 3-4.

¹⁷ Çok Değerli İnci, İman Maddeleri 1:8; Claude Lauper Bushman - Claudia Lauper, *Mormons in America: A History of Mormons in America* (New York: Oxford University Press, 2001), 48-49.

¹⁸ Fuat Aydın, "Mormonlar: İsa Mesih'in Son Gün Azizleri Kilisesi", *Türkiye'de Misyonerlik Faaliyetleri* ed. Ömer Faruk Harman (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004), 251.

Azizleri Kilisesi olarak isimlendirilmesi, Kilisenin merkezinde Mesih İsa'nın bulunduğunu ifade etmesinin yanında, onun Kitab-ı Mukaddes'in öğretilerinin ve bunun Tanrısal otoritesinin Kilisenin temelini teşkil ettiğine de işaret etmektedir.¹⁹ Diğer taraftan Mormon Kitabı'nın, Kitab-ı Mukaddes'i asli suretine döndürdüğü iddiasının bir ifadesi olarak ortaya çıktığı düşünüldüğünde bu metinler arasındaki bağlantıların boyutu anlaşılabilir.

Kitab-ı Mukaddes metinleri, Smith sonrası ortaya çıkan diğer külliyat üzerinde de ciddi tesire sahiptir. Ancak her iki ahit, Mormonluğun kutsal kitap kabul ettiği tek metin değildir. Onlar aynı zamanda *Mormon Kitabı* (İng. *Book of Mormon*), *Öğreti ve Antlaşmalar* (İng. *Doctrine and Covenants*) ve *Çok Değerli İnci* (İng. *Pearl of Great Price*) adında üç ayrı kitabın da kutsal olduğuna inanırlar. Bununla birlikte Tanrı tarafından kendilerine altın levhalar halinde gönderildiğine inandıkları en önemli kutsal kitapları Mormon Kitabı'dır. Mormonların akidelerinin temeli genel olarak bu metin üzerine kurulmuştur. Mormon Kitabı'nın ortaya çıkışına dair Mormon geleneği bir süreç halinde açıklanmıştır.

Mormon Kitabı, Smith'in kendisine kutsal ilham yoluyla bildirildiğini iddia ettiği ve kapalı bir sandıkta bulunduğu altın levhaların tercümesinden oluşur. Smith'in iddiasına göre bu kitabın bulunuşu *Moroni* adlı bir meleğin gizli tabletlerin yerinin Smith'e gösterilmesiyle buldurulmuştur. Smith, altından olan bu levhaların Mısır diliyle yazıldığını ve çevirisinin yapılması için kendisine bakı taşlarının (*Urim ve Tummim*) verildiğini iddia etmiştir.²⁰ Mormon hareketinin üyeleri, kutsal metinlerinin yazılışına dair Smith'in anlatılarını ve yine aynı kaynaktan beslenen şahitlikleri doğru kabul ederler.²¹ Bununla birlikte bu metinlerin beşerî kaynağı meselesi tezin de konusu olmak üzere farklı tartışmalara açılmıştır.

Mormonlar için Mormon Kitabı'nın Tanrı tarafından gönderilişi bir iman şartı olarak kabul edilse de kitabın içeriği ve ortaya çıkış şekli bir takım spekülasyonlara kapı aralamıştır. Bu yönüyle kitabın içeriği pek çok araştırmaya konu olmuş ve onun Tanrı tarafından gönderilmiş özgün bir metin olmaktan çok Smith'in hayal gücünden ve birçok kaynaktan beslenmiş bir metin olduğu dile getirilmiştir. Araştırmacıların temel sorusu, Mormon Kitabı'nın ortaya çıkışında Smith'in ifadeleri dışında bir kaynağın bulunup bulunmadığı olmuştur. Mormon hareketiyle bağı bulunmayan araştırmacılar arasındaki yaygın teoriye göre kitap, başta Kitab-ı

---

¹⁹ Aydın, "Mormonlar: İsa Mesih'in Son Gün Azizleri Kilisesi", 216.

²⁰ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:27-67. Bakı Taşları konusu tezin ilerleyen bölümlerinde tekrar ele alınacağından burada açıklaması yapılmamıştır.

²¹ Joseph Smith, *Mormon Kitabı: İsa Mesih Hakkında Başka Bir Tanıklık* (Almanya: Intellectual Reserve Inc., 2001), vii-viii.

Mukaddes olmak üzere birçok edebi, popüler ve kültürel unsurun yanında yazınsal kaynaklardan izler taşımaktadır. Zira bu kitap bugün varlıkları ispat edilmemiş bir kavimden ve onların Amerika'ya gelişinden bahseden özel bir anlatı içerdiği gibi, Tanrı'nın doğasının (İnsan biçimli bir tanrı mı, aşkın bir tanrı mı) ne olduğu gibi teolojik konularda geleneksel Hristiyan teolojisiyle benzerliklere sahiptir. Kitap, tüm bu doktriner konuları kendi kurgusu üzerinden yeniden tartışmaya açmakta ve bu anlatıların yeni yorumları yoluyla farklı bir inanç alanı için zemin oluşturmaktadır. Bu bakımdan Mormon Kitabı'na dair herhangi bir tarihsel-eleştirel inceleme, bugün dünyada hızla yayılan bir inancın temel doktriner tutumlarının da tartışılmasının yolunu açacaktır.

Mormon Kitabı'nın içerdiği tartışmalı konuların niçin ve hangi şartlarda geliştiğinin anlaşılabilmesi için geçirdiği tarihsel sürecin detaylıca incelenmesi gereklidir. Aynı zamanda onun iddia ettiği olayların hangi kaynaklara dayandığının izlerinin sürülmesi kitabın anlaşılmasını sağlayacaktır. Hristiyanlığın ihyası iddiasıyla ortaya çıkan Mormon hareketinin anlaşılmasında incelenmesi gereken eserlerden birinin Kitab-ı Mukaddes olduğu aşikârdır. Çünkü Mormonlar Kitab-ı Mukaddes'i inanç öğretileri içerisinde sayarlar. Aynı zamanda Mormonların temel öğretileri ile Hristiyan öğretileri arasında ciddi bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki büyük oranda Kitab-ı Mukaddes'te ifadesini bulan anlatılardan kaynaklanmaktadır. Mormonlar, kendi reformist yorumları içinde bu anlatıları yeniden organize etmiş olsalar da Kitab-ı Mukaddes'in bir kaynak olarak kullanıldığı görülebilir. Bunun yanında Mormon Kitabı'nın iddialarıyla Kitab-ı Mukaddes'in içeriğine yakından bakıldığında her iki kitap arasında edebi-stilistik açıdan paralel veya alternatif anlatıların yer aldığı da görülmektedir. Bilindiği üzere Kitab-ı Mukaddes'in Eski Ahit metinleri, Orta Doğu'daki İsrail halklarının başından geçen öyküleri ele almaktadır. Bunlar arasında sürgün ve diaspora anlatıları, yer yer Eski Ahit metinleri içinde vurgulanan ve mitsel anlatılarla estetize edilen hususların en önemlilerindedir. Mormonlar, kendi doktrinlerini Kitab-ı Mukaddes'in reformist ve ihyacı yorumları içinde şekillendirirken aynı şekilde Mormon Kitabı da sürgün ve diaspora gibi Eski Ahit anlatılarına paralel bir öyküyü gündeme getirir. Kitapta Kudüs'ten kaçan halkların Amerika'ya gelişi ve burada alternatif bir Siyon kurma girişimi ele alınmıştır. Bu anlatı Kitab-ı Mukaddes'te Davut'un Şehri²² anlamına gelen mecazi anlamda Tanrı'nın halkı olarak İsrail

---

²² *Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Atlasma (Tevrat, Zebur, İncil)* (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi – Yeni Yaşam Yayınları, 2014), 1 Krallar 8:1, 1 Tarihler 11:5, 2 Tarihler 5:2.

için kullanılan²³ manevi anlamda ise Tanrı'nın Krallığı²⁴ anlamına gelen bir anlatıya denk gelmektedir. Kitaba göre daha sonra Mesih İsa dirilmiş, Amerika'ya gelmiş ve burayı Vaftiz etmiştir.²⁵ Bu iki anlatı arasında Mormonlar açısından ortak nokta şudur: Kitab-ı Mukaddes, Orta Doğu'daki halkların öyküsünü anlatırken Mormon Kitabı Amerika'ya gelen İsrail halklarının öyküsünü anlatmaktadır. Bu anlatıya göre Tanrı, Amerika'ya göç etmiş İsrail soyunu yalnız bırakmamış, onlara yol gösterecek ve ahir zamanda kurtuluşu sağlayacak kılavuz olarak Mormon Kitabı'nı göndermiştir.²⁶ Böylece Mormon Kitabı, kendi otoritesini Kitab-ı Mukaddes üzerinden temellendirirken aynı zamanda onun bir devamı, mirasçısı veya nihai aşaması olduğunu da ifade etmiş olmaktadır. O halde Mormon Kitabı, Mormonlar açısından Tanrı'nın insanlar ile ahitleşmesinin ve nihayet kıyamete yakın kurtuluşun gerçek bir temsili olmaktadır. Ancak Katar'ın dikkat çektiği üzere bu bakış açısı, önem itibariyle önceki metinleri Tanrı'nın gönderdiği yeni vahiylerin gerisine atmaktadır.²⁷ Smith, Eski Ahit geleneğine göre tahrif olan dini, kıyamete yakın bir zamanda yeniden tesis etmek ve Mesih'in ikinci gelişini hazırlamak amacıyla gönderilmiş bir peygamber olarak tanımlanmıştır.²⁸ Buradaki Mesih'in ikinci gelişine yani ahir zamana dair vurgu, kıyametin yaklaştığı ve Tanrı'nın Krallığı'nın kurulacağı günü işaret etmektedir. Bu işaretler, Smith'in hem hareketinin kuruluşunda hem de kendi konumunu belirlemede aynı şekilde Kitab-ı Mukaddes geleneğini referans aldığını göstermektedir.

Yine de Mormon Kitabı'nın Kitab-ı Mukaddes ile olan bağlantısını sadece İsrail halklarının öyküsüyle ve eskatolojik bağlamıyla sınırlayamayız. Her iki kitap arasında edebi-stilistik ve kanonik bağlantılar da bulunmaktadır. Mormon Kitabı; hacmi, karmaşıklığı, anlatıların gelişim aşamaları, ifade tarzları ve her bir peygamberlerin adını taşıyan kitaplara bölünmesiyle Kitab-ı Mukaddes ile benzerliklere sahiptir. Bunun yanında Mormon Kitabı'nın bölümlerinin Kitab-ı Mukaddes'teki pasaj ve bölümlerle birebir eşleştiği de metin karşılaştırmaları yoluyla gösterilmiştir. Özellikle Mormon Kitabı'nın edebi-stilistik içeriğinin Kitab-ı Mukaddes'in Kral James çevirisinin bir yansıması olduğu tartışılan konulardan biri haline gelmiştir. Bu durum, kitabın kaynağı ile ilgili olası tartışmalar hakkında bazı ipuçları vermektedir. Kitabın ona inananlar açısından iddia edildiği gibi Tanrı katından değil, kaynağı tespit edilmiş anlatı ve

---

²³ Yeşaya 60:14.

²⁴ İbraniler 12:22, Vahiy 14:1.

²⁵ Mormon Kitabı, 3 Nefi 11-27.

²⁶ Mormon Kitabı, Giriş v-vi.

²⁷ Katar, *Mesih İsa'nın Son Gün Azizleri Mormonlar*, 114.

²⁸ Mormon Kitabı, Giriş vi.

kitaplara dayandığı iddiası tam da bu ve benzer paralel anlatımlar sebebiyle araştırmacılar tarafından gündeme getirilmiş ve meseleye dair yoğun tartışmalar yapılmıştır.²⁹ Ancak başka metinleri kaynak olarak kullandığına dair iddialar sadece Kitab-ı Mukaddes'in çeşitli versiyonları ile sınırlandırılmamaktadır. Araştırmacılar, Kitab-ı Mukaddes dışında başka metinleri de gündeme getirmişlerdir.³⁰ Böylece Mormon Kitabı'nı oluştururken Smith'in esinlendiği, gerek kaynak olarak gerekse de revize ederek kullandığı pek çok olası kaynak tartışmaya açılmıştır. Tezin ilerleyen bölümlerinde ana hatlarıyla bilgi verilecek olan Sidney Rigdon (ö. 1876) ve Solomon Spaulding (Spalding) (ö. 1816) tarafından yazılmış eserler bu varsayımlardan birkaçıdır.³¹ Aynı şekilde Smith'in *İbranilerin Vaziyeti* adlı eserden ilham aldığını öne süren iddialar da vardır.³² Bu kitabın Mormon Kitabı ile olan ilgisi her iki kitabın da Amerikan Kızılderililerini İsrail kavimleriyle olumsuz anlamda ilişkilendirdiği iddiasıdır. Mormon Kitabı'nın bu eserlerle beraber Josiah Priest tarafından 1825'te yayınlanan *Doğanın Harikaları* (İng.*The Wonders of Nature*),³³ Alman yazar E.T.A Hoffmann'ın (ö. 1822) ilk kez 1814'te yayınlanan *Altın Kâse* (İng.*The Golden Pot*)³⁴ gibi eserin de kaynak olarak kullanıldığı iddia edilmiştir.³⁵ Bu iddialarla beraber Smith'in Mormon Kitabını tek başına yazıp yazmadığı da tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmaya Smith'in çok genç ve eğitimsiz biri olduğu ve dolayısıyla Mormon Kitabı'nı tek başına yazamayacağı düşüncesi kaynaklık etmiş olabilir.

Mormon Kitabı, kaynak olarak kullandığı eserler açısından kritik edilip anlaşılabilmesi gibi ortaya çıktığı dönem açısından da ele alınabilir. Kitabın doğduğu dönemin iyi tahlil edilmesi, onun merkeze aldığı teolojinin Hristiyanlığın diğer öğretileriyle olan ilişkisini anlamaya yardım edecektir. Eserin ortaya çıktığı dönem anlaşıldığı takdirde onun ortaya çıkmasını sağlayan paradigma da anlaşılabilir. Bu bağlamda kitabın Protestan Hristiyan çevre içerisinde teşekkül ettiği unutulmamalıdır. Yine hareketin, Amerika'da *İkinci Büyük Uyanış* döneminde ortaya çıktığı da burada dikkate alınmalıdır. Dönemin hâkim inancı Protestan Hristiyanlığın farklı ekolleri olduğu gibi bu düşünce sistemleri arasında belirgin engeller yoktur.³⁶ Buna göre

---

²⁹ William L. Davis, "Hiding in Plain Sight: The Origins of the Book of Mormon" *LARB* (Erişim 1 Nisan 2023).

³⁰ Elizabeth A. Fenton, Jared Hickman, "Americanist Approaches to the Book of Mormon", *Early American Literature* 55/3 (2019), 917-920.

³¹ Rex, Reeve Jr., "What is Manuscript Found", *Manuscript Found: The Complete Original Spaulding Manuscript*, ed. Kent P. Jackson (Provo: Brigham Young University, 1996), xiv-xx.

³² Ethan Smith, *View of the Hebrews*, ed. Charles D. Tate (Utah: Brigham Young University 1996), 82-84.

³³ Josiah Priest, *The Wonders of Nature and Providence Displayed* (Montana: Kessinger Publishing, 1825).

³⁴ Hoffmann E. T. A., *The Golden Pot and Other Tales* (New York: Oxford Worlds Classic, 1819).

³⁵ Ashurst-McGee Mark, "A One-Sided View of Mormon Origins", *Farms Review* 15/2 (2003), 334-340.

³⁶ Jerald C. Jerald C. Brauer, "Puritanizm, Dini Uyanış ve Devrim", *Journal of Istanbul University Faculty of Theology* 19 (Ekim 2010), 161-164.

Smith'in içinde yetiştiği dönem yeni bir dini hareketin doğumunu engeller mahiyette değil, aksine destekleyici bir ortamdır. Bu ortamı destekleyen temel dini yönelişler, dini uyanış hareketlerinin radikal ve reformist bir seyir izlemesi; bunun, dinin asli durumuna yeniden dönüş gibi fundamentalist yorumunu teşvik etmesidir. Smith, içinde bulunduğu Hristiyan ekollerden ve onun mevcut dini çevresinden etkilendiği, bu durumun da Mormonizm gibi bir YDH'nin ortaya çıkışına zemin hazırladığı söylenebilmektedir.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Mormon Kitabı'nın kaynağıyla ilgili yapılan farklı açıklamalar, onunla ilgili pek çok tartışmayı gündeme getirmektedir. Bu tartışmaların temel konusu, Mormon Kitabı'nın Smith ve ona inanan kimselerin iddia ettikleri gibi tanrısal kökenli olup olmadığı sorunudur. Yine Hristiyanlık içinden çıkmış bir hareket olması dolayısıyla Hristiyan kaynaklarının bu husustaki etkisi de ilgili tartışmalarda önemli bir yere sahiptir. Paralel anlatılar içeren Mormon Kitabı'nın Kitab-ı Mukaddes ile olan ilişkisi burada önemli bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden araştırmanın konusunu, Mormon Kitabı'nın ortaya çıkışında olası kaynaklara ve özellikle Kitab-ı Mukaddes'e dair tartışmalar oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışma boyunca şu soruların cevabı aranmış ve Kitab-ı Mukaddes'in Mormon Kitabı üzerindeki yansımaları güncel tartışmalar çerçevesinde ele alınmıştır:

1. Mormonizm nasıl bir harekettir? Hareketin kurucusu olan Joseph Smith kimdir?
2. Smith'in yaşadığı dönemin dini ve sosyokültürel dinamikleri nelerdir? Bunların Smith'in kişiliğine, dini-dünya görüşüne ve Mormon Kitabı'nın oluşumuna tesiri nasıl açıklanabilir?
3. Smith'in Mormon Kitabı ile ilişkisi ona inananlar tarafından nasıl değerlendirilmektedir?
4. Mormon Kitabı'nın kaynağıyla ilgili temel tartışmalar nelerdir? Araştırmacıların bu hususta ortaya attıkları iddialar ve yapılan tartışmalar hangi noktalarda toparlanabilir?
5. Kitab-ı Mukaddes'in bu kaynaklar arasındaki yeri ve değeri nedir? Mormon Kitabı'nın edebi-stilistik, dogmatik-teolojik açıdan Kitab-ı Mukaddes ile ilişkisi nasıl açıklanabilir?
6. Kitab-ı Mukaddes'in Mormon Kitabı üzerindeki yansımaları somut örneklerle nasıl ortaya konulabilir? Mormonizm'in temel öğretilerinin oluşumunda Kitab-ı Mukaddes anlatılarının etkisi hangi yönlerden olmuştur?

7. Tüm bu bilgiler, Mormon hareketi ile Hristiyanlığın Protestan yorumu arasında ne tür karşılaştırmalar yapmamıza imkân tanımaktadır?

Bu soruları iki ana kategoride incelemek mümkündür. İlk kategori, kitabın arka planıyla ilgili iddia edilen beşerî kaynaklarıyla ve onun sosyokültürel arka planıyla ilgili tartışmalardır. İkincisi ise kitabın Kitab-ı Mukaddes ile olan münasebetidir. Çalışmanın bu seyri kitabın varlığına neden olan faktörlerle beraber Yahudilik ve Hristiyanlık açısından önemli bir yere sahip olan Kitab-ı Mukaddes ile ilişkisini gözler önüne serecektir. Bu çalışmanın amacı, Mormon Kitabı'nın oluşumundaki olası kaynaklara ve bunlar arasında özellikle Kitab-ı Mukaddes'in tesirine dair tartışmaları ortaya koymaktır. Ayrıca bunun, Mormon hareketinin temel öğretilerine etkisini açıklamaktır. Böylece Mormon hareketi ile Hristiyanlığın Protestan yorumu arasındaki münasebetin yönlerini göstermektir. Çünkü Mormon Kitabı, Amerika'ya göç eden İsrail halklarının öyküsünü Kitab-ı Mukaddes'e paralel bir üslupla sunmakta; bazı anlatılar doğrudan veya dolaylı olarak adapte edilmekte, bazı anlatılar ise tersyüz edilerek farklı semboller üzerinden yeniden inşa edilmektedir. Bu bakımdan Mormon Kitabı'nda kullanılan dil Kitab-ı Mukaddes'ten bazı yansımalar taşımakta, isimlendirmeler ve anlatılar alıntılanarak temel öğretiler buradan temellendirilmektedir. Kitab-ı Mukaddes ile olan içerik ve üslup benzerliği Mormonlar açısından tanrısal bir lütuf olarak düşünülse de bu münasebet Mormon olmayan araştırmacılar tarafından farklı değerlendirilmiştir.

1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Araştırma, Mormon Kitabı ile Kitab-ı Mukaddes arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Bu bağlamda Mormon hareketinin kurucusu olan Smith ve ilk müntesiplerin yaşamları, dönemin dini ve sosyokültürel ortamı, hareketin inanç, ibadet ve uygulamaları gibi hususlara da yer yer değinilmiştir. Ancak bu hususlara yalnızca araştırmanın konu, amaç ve temel problemleriyle ilişkisi bağlamında değinilmiştir. Bu yüzden Mormon hareketi içinde önemli olduğu düşünülen bazı hususlar (Mormonların siyasi ve sosyal tarihleri, doktriner tartışmaları, güncel ibadet ve uygulamaları vb), araştırmanın konusuyla doğrudan bağlantılı olmadığı için kapsam dışı bırakılmıştır.

Araştırmanın kapsamı, Kitab-ı Mukaddes ve Mormon Kitabı metinleriyle sınırlıdır. Bu bakımdan iki kutsal metin arasındaki benzerlik ve farklılıklar araştırmanın birincil ilgi konusudur. Kitab-ı Mukaddes ve Mormon Kitabı açısından Tanrı ve onun doğası, peygamberlik

ve mesihlik, ahiret ve ibadetler gibi başlıklar sadece iki kitabın mukayesesi bağlamında ele alınmıştır. Bu yüzden ayrıntılı tartışmalara girilmemiştir.

Çalışmanın Mormon Kitabı etrafında teşekkül etmesi araştırmanın sınırları bakımından önemli bir ölçüt sunar. Bu haliyle araştırmada, Mormonların diğer kutsal kitapları olan *Öğreti ve Antlaşmalar* ve *Çok Değerli İnci* kapsam dışı bırakılmıştır. Bu kitaplar, Mormonların temel öğretilerini, inanç esaslarını ve tarihsel gelişimlerini içermektedir. Ancak araştırma, Mormon teolojisi veya Mormonların bilinen tarihsel süreçlerini konu edinmediği için her iki kitap sadece Kitab-1 Mukaddes ve Mormon Kitabı ilişkisi açısından referans olarak kullanılmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi ve Kaynakları

Araştırma boyunca Mormon Kitabı'nın kaynağı sorununa değinildiği için yer yer tarihsel-mukayeseli yöntem bağlamında bazı analizlere yer verilmiştir. Bu analizler çoğunlukla, Mormon hareketi hakkında yapılan araştırmaların sonuçları üzerinden değerlendirilmiştir. Ayrıca, Mormon Kitabı ile Kitab-1 Mukaddes metinleri edebi-stilistik ve bazı anlatılar bağlamında mukayese edildiği için edebi-eleştirel analizler yapılmıştır.

Literatürdeki çalışmalara bakıldığında, araştırmaların odaklandığı noktanın genellikle Mormon Kilisesi'nin tarihsel gelişimi ve Kilise teolojisi olduğu görülmektedir. Bu anlamda Kitab-1 Mukaddes ve Mormon Kitabı ilişkisi hakkında Türkçe literatürde bağımsız ve detaylı bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Kitab-1 Mukaddes'in Mormon Kitabı üzerindeki yansımaları konusunda Türkçe literatürde bir boşluk bulunmaktadır. Çalışmanın odak noktası Mormon Kitabı ve onun olası kaynaklara dair tartışmaların incelenmesi ve onun Kitab-1 Mukaddes ile olan ilişkisidir. Araştırma, bu açıdan Türkiye'deki Dinler Tarihi literatürüne katkı sunabilecek niteliktedir.

Araştırmamıza konu olan Mormon Kitabı'nın Kitab-1 Mukaddes ile olan ilişkisinin ortaya çıkarılması için kullanılan kaynaklar çoğunlukla Mormon Kilisesine ait eserlerden oluşmaktadır. Bu anlamda Kilisenin öğretilerinin temeli olan ve dört standart eser olarak tanımlanan Mormon Kitabı (İng. *The Book of Mormon*), Öğreti ve Antlaşmalar, (İng. *Doctrine and Covenants*) *Çok Değerli İnci* (İng. *The Pearl of Great Price*) ve Kitab-1 Mukaddes (İng. *Holy Bible*) araştırmanın ana kaynaklarıdır. Bu kitaplar Mormon Kilisesi'nin ortodoks öğretilerinin şekillendiği literatürü oluşturmaktadır. Bahsi geçen kaynaklardan Kitab-1 Mukaddes ve Mormon Kitabı için Türkçe'ye çevrilmiş basımlarından yararlanılmıştır. Okura

karşılaştırma imkânı tanımak amacıyla *Öğreti ve Antlaşmalar*³⁷ ve *Çok Değerli İnci*³⁸ eserleri için Kilisenin resmî web sayfasının kütüphanesi, Mormon Kitabı'nın kaynağı olarak ise yine Türkçe'ye çevrilmiş matbu eser kullanılmıştır. İlgili web sayfalarının adresleri ve ulaşım tarihleri dipnotlarda ve kaynakçada belirtilmiştir. Kilisenin ana öğretilerinin yanında yardımcı kaynak olarak kullandığı eserlerden de yararlanma yoluna gidilmiştir. Mormon Kilisesi'nin bu şekilde yardımcı kaynak kullanması tarihi gelişimi ve teolojik görüşlerinden ileri gelmektedir. Zira Kilise, başkan olarak seçilen din adamlarını peygamber olarak görmektedir. Yönetici olarak gelen her başkanın peygamber sayılması doğal olarak bu başkanlara ait söz söyleme ve doktrinsel izahlarda bulunma imkânı vermiştir. Bu anlamda Kilise bu başkanlara ait söylemleri de kitap halinde kendi web kütüphanelerinde kullanıma açmıştır. Araştırmada problem olarak belirlenen sorular ekseninde Kilisenin misyonu da göz önüne alınarak bu kaynaklardan da istifade edilmiştir. Bu anlamda Kilise web kütüphanesinde yer alan; *İncil İlkeleri* (İng. *Gospel Principles*), *Kurtarıcının Yolunda Öğretim* (İng. *Teaching in the Savior's Way*), *Kilise Tarihi* (İng. *Church History*), *Kilise Başkanlarının Öğretileri* (İng. *Teaching of Presidents of the Church*) gibi eserlerden de gerektiği durumlarda faydalanılmıştır. Mormon Kilisesi belgeleri geniş bir arşive sahiptir. Bu iddiayı Kilise peygamberi olan Smith'in 1828'den 1844'e kadar olan kaleme aldığı veya söylemde bulunduğu tüm yazılarının derlenmiş olması ve bu belgelerin <https://www.josephsmithpapers.org> adresinde yayınlanmış olması destekleyebilir. Zira bu belgelerin otuz cilt olduğu belirtilmektedir.³⁹ Ayrıca Mormon Kitabı'nın otantikliğine dair eleştirilere Mormonların cevapları konusunda, <https://www.fairlatterdaysaints.org> isimli elektronik kaynaktan faydalanılmıştır. İlgili site, kendini Mormon öğretisi, inancı ve uygulamasına yönelik eleştirilere sağlam kaynaklara dayanan yanıtlar vermeye adanmış, kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olarak tanımlamaktadır.⁴⁰ Bu dokümanlara ve kaynaklara ek olarak Mormon Kilisesi hakkında gerek Türkiye'de gerekse yurt dışında yazılmış makalelerden de araştırmaya katkısı ölçüsünde faydalanılmıştır.

Türkiye'de Mormonlar ile alakalı yapılan literatür araştırmaları daha çok Mormon Kilisesi ve uygulamaları üzerinedir. Konuyla ilgili yazılmış kaynakların büyük çoğunluğu Türkçe dışında olsa da Türkçe yazılmış araştırmalara da rastlanmaktadır. Bu anlamda Mormonlar üzerine yazılmış kitaplar arasında Mehmet Katar'ın *Mesih İsa'nın Son Gün Azizleri Kilisesi:*

---

³⁷ *Öğreti ve Antlaşmalar* (Web: İsa Mesih'in Son Zaman Azizleri Kilisesi, 2023).

³⁸ *Çok Değerli İnci* (Web: İsa Mesih'in Son Zaman Azizleri Kilisesi, 2023).

³⁹ The Joseph Smith Papers (JSP), "Joseph Smith Papers, About the Project" (Erişim 29 Haziran 2023).

⁴⁰ Faithful Answers Informed Response (FAIR), "About Fair" (Erişim 08 Ekim 2023).

Mormonlar adlı eseri, hareketin tarihsel gelişimi, kutsal kitapları, inanç ve ibadetleri hakkında genel ve açıklayıcı bilgiler sunmaktadır. Araştırma kaynaklarımız arasında yer alan bu eserde, Kitab-ı Mukaddes'in Mormon Kitabı üzerindeki yansımalarına hususi olarak değinilmemiştir. Yine Seçil Karal Akgün tarafından yazılmış *Osmanlı İmparatorluğu'nda Mormon Misyonerler*⁴¹ adlı kitap Anadolu'da Mormon misyonerlerinin faaliyetlerine odaklanmaktadır. Ancak araştırmamızın konusu, bu kitapta da kapsam dışı bırakılmıştır. Emine Battal tarafından yazılan *SineMormon: Mormonları Filmleri Üzerinden Tanımak*⁴² isimli eser, hareketin inançlarına, ibadetlerine ve misyonerlik faaliyetlerine sinema ve popüler kültür araçları açısından yaklaşmaktadır. İlgili eser de Kitab-ı Mukaddes ile Mormon Kitabı arasındaki ilişkiyi ele almamaktadır.

Mormonlar hakkında Türkçe tez çalışmaları da bulunmaktadır. Mahmut Mert Aslan'ın 2004'te Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde sunulan "Mormon Kilisesi -Doğuşu, Tarihsel Gelişimi, Öğretisi"⁴³ adlı Yüksek Lisans tez çalışması, Mormonların tarihsel gelişimi üzerine ışık tutmakta, hareketin inanç ve ibadetleriyle alakalı genel bilgiler sunmaktadır. Araştırma, Mormon Kitabı'nın kaynakları sorununa özel olarak eğilmemektedir. 2005'te Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Yüksek Lisans çalışması olarak Atakan Derelioğlu tarafından yazılan "Hristiyanlığa Farklı Bir Bakış: Mormon Kilisesi"⁴⁴ isimli çalışma, Mormon Kilisesi'nin kurumsal ve doktriner yapısını konu edinmektedir. Bu çalışmada da Mormon Kitabı'nın kaynakları sorunu kapsam dışı bırakılmıştır. Yine Emir Erdem tarafından yazılmış "Mormon Kilisesi"⁴⁵ adlı Yüksel Lisans tez çalışması Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2005'te sunulmuştur. İlgili çalışma da Mormonların kurumsal yapısına eğilmektedir. Fatih Yaman'ın İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2008'de "Mormonlar ve Amerikan Toplumsal Yapısı"⁴⁶ isimli Yüksek Lisans tez çalışması, Mormon hareketini daha çok Amerikalıların milli dini olarak ele alıp değerlendirmektedir. Tez, araştırmamız açısından önemli bilgileri içermektedir. Ancak bu

---

⁴¹ Seçil Karal Akgün, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Mormon Misyonerler* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014).

⁴² Emine Battal, *SineMormon: Mormonları Filmleri Üzerinden Tanımak* (Ankara: EskiYeni Yayınları, 2023).

⁴³ Mahmut Mert Aslan, *Mormon Kilisesi -Doğuşu, Tarihsel Gelişimi, Öğretisi* (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004).

⁴⁴ Atakan Derelioğlu, *Hristiyanlığa Farklı Bir Bakış : Mormon Kilisesi* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005).

⁴⁵ Emir Erdem, *Mormon Kilisesi* (Çanakkale: Çanakkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005).

⁴⁶ Fatih Yaman, *Mormonlar ve Amerikan Toplumsal Yapısı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008).

çalışmada da Mormon Kitabı ile Kitab-ı Mukaddes arasındaki kaynak ilişkisine özel yer verilmemiştir.

Mormonlar üzerine kaleme alınan bilimsel makalelerde ise Yasin Aktay'ın *Değerler Eğitim Dergisi*'nde 2003'te yayınlanan "Amerika'da Kudüs'ü Kurmak İçin: Mormonlarda Din ve Değerler Eğitimi"⁴⁷ adlı çalışması ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmada Mormonlukta din ve değerler eğitiminin farklı yönleri incelenmektedir. Makalede Mormon Kitabı'nın kaynağı sorununa özel yer verilmemiştir. Yine aynı yazarın 2004'te *Milel ve Nihal Dergisi*'nde yayınlanan "Mormonluk: Amerika'nın Ahir Zamanının Dini ve Azizleri"⁴⁸ adlı çalışması da Mormonluğun *son din* iddiasıyla ortaya çıkararak, Amerika'nın sosyal değerleriyle uygun bir biçimde toplumsal değer üretme kapasitesi üzerinde durmaktadır. Bu çalışma da hareketin kutsal kitabı ile Kitab-ı Mukaddes ilişkisine değinmemiştir. Ramazan Işık'ın 2006'da *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*'nde yayınladığı "Mormonluk ve Mormon Kilisesi Üzerine Bir Araştırma"⁴⁹ çalışması Mormon Kilisesi'nin Tanrı ve kutsal kitap anlayışını, tarihsel gelişim sürecini ve Kilise organizasyonunu incelemektedir. Çalışmamız konusunda yer yer bazı değerlendirmeler olmakla birlikte bu makale de Mormon Kitabı'nın bir kaynağı olarak Kitab-ı Mukaddes sorununa eğilmemektedir. Yine Yıldız Kızılabdullah ve Şahin Kızılabdullah'ın 2012'de *Dini Araştırmalar Dergisi*'nde kaleme aldıkları "Mormon Kilisesinde Eğitim"⁵⁰ adlı makaleleri ise, Mormon hareketinin doğuşu, tarihsel gelişimi ve Kilisenin temel doktrini hakkında genel bilgilere yer verirken Mormon Kilisesi'nde yapılan misyonerlik faaliyetlerini ele almaktadır. Kitab-ı Mukaddes'in Mormon Kitabı üzerindeki yansımaları kapsam dışı bırakılmıştır. Hakan Olgun'un "Mormons in the Light of The Ottoman Archive Documents: The Awareness of the Religious Diversity at the Age of Crisis"⁵¹ (Osmanlı Arşivlerinde Mormonlar: Bunalım Çağında Dinsel Farklılık Bilinci) isimli İngilizce makalesi 2015'te yayınlanmıştır. Olgun, makalesinde Osmanlı devletinin son dönemlerinde azınlık hakları bağlamında misyonerlik faaliyetlerinin yerini Mormonlar özelinde incelemektedir. Kitab-ı Mukaddes ve Mormon Kitabı ilişkisi makalede kapsam dışı bırakılmıştır. Halide Rümeyza Küçüköner'in "Mormon Bakış Açısından Ahmedîlik: Garth

---

⁴⁷ Yasin Aktay, "Amerika'da Kudüs'ü Kurmak İçin: Mormonlarda Din ve Değerler Eğitimi", *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/3 (2003), 27-64.

⁴⁸ Yasin Aktay, "Mormonluk: Amerika'nın Ahir Zamanının Dini ve Azizleri", *Milel ve Nihal* 1/2 (2004), 95-125.

⁴⁹ Işık, "Mormonluk ve Mormon Kilisesi Üzerine Bir Araştırma", 165-190.

⁵⁰ Yıldız Kızılabdullah-Şahin Kızılabdullah, "Mormon Kilisesinde Eğitim", *Dini Araştırmalar* 15/41 (2012).

⁵¹ Hakan Olgun, "Mormons in The Light of The Ottoman Archive Documents: The Awareness of The Religious Diversity at The Age of Crisis", *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2023), 12-22.

Jones ve Onun “İslam’ın Ahmedîleri: Bir Mormon Karşılaştırması ve Perspektifi” Makalesine Dair Değerlendirme ve Tercüme”⁵² isimli makalesi 2020’de *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*’nde yayınlanmıştır. Bu çalışma da Mormon Kitabı ile Kitab-ı Mukaddes’in kaynağı sorununa eğilmemiştir. Mormonların tanrı algılarından hareketle insanın tanrılaşabileceği öğretisinin transhümanizm düşüncesi üzerinde nasıl bir bakış açısı sağlayabileceğini araştıran bir diğer Mormon çalışması, Nuh Yılmaz tarafından yapılmıştır. Yılmaz’ın “Mormon Transhümanizmi”⁵³ çalışmasının sonuçlarına göre Mormon teolojisi, insanın tanrılaşabileceği öğretilerinden hareketle transhümanizme olumlu bakmakta ancak insan bedeninin kutsiyetinin korunmasından yana kaygılı bir tutum sergilemektedir. Zira transhümanizmin bazı uygulamaları insanın değeri söz konusu olduğunda kolay kabul edilebilecek bir durum oluşmamaktadır. Ancak bu çalışmada da Mormon Kitabı’nın Kitab-ı Mukaddes ile olan münasebeti sorununa değinilmemiştir. Son olarak Fuat Aydın tarafından önce sempozyum bildirisi olarak sunulan daha sonra kitap bölümü olarak yayınlanan “Mormonlar: Mesih İsa’nın Son Gün Azizleri Kilisesi”, isimli çalışması, Mormonlar hakkında birçok önemli bilgiyi içermesi açısından önem arz etmektedir. Çalışmada yer yer Mormonların kutsal kitap anlayışları ve bunun hareketin temel öğretilerinin oluşumuna etkisine değinilmiş ancak Mormon Kitabı’nın Kitab-ı Mukaddes’le ilişkisi kapsam dışı bırakılmıştır.

Yukardaki çalışmaların Mormonların tarihsel gelişimi, inanç biçimleri, kurumsal yapıları, Kilise gelenekleri, misyonerlik faaliyetleri ve Türkiye’deki aktif durumları hakkında önemli bilgileri Türkiye’deki literatüre kazandırdıkları görülmektedir. Ancak bu çalışmalar, Mormon Kitabı ile Kitab-ı Mukaddes arasındaki ilişkiye bir kaynak sorunu olarak yaklaşmamışlar ve bu konuyu kapsam dışı bırakmışlardır. Bu yüzden araştırmamız, Mormon hareketine dair Türkiye’de önemli bir boşluğu doldurmayı ve literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.

---

⁵² Halide Rumeysa Küçüköner, “Mormon Bakış Açısından Ahmedilik: Garth Jones ve Onun ‘İslam’ın Ahmedîleri: Bir Mormon Karşılaştırması ve Perspektifi’ Makalesine Dair Değerlendirme ve Tercüme”, *Şarkiyat* 12/3 (Ağustos 2020), 642-688.

⁵³ Nuh Yılmaz, “Mormon Transhümanizmi”, *Uluslararası Yapay Zeka Transhümanizm Posthümanizm ve Din Sempozyumu* ed. Muhammed Kızılgeçit vd. (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2021), 258-273.

2. MORMON KİTABI'NIN KAYNAĞI SORUNU: TEMEL İDDİALAR VE TARTIŞMALAR

Joseph Smith tarafından 1830'da yayımlanan Mormon Kitabı, basıldığı günden bu yana pek çok eleştirinin muhatabı olmuştur. Kitabın tanrısal kökenli olduğu inancı müntesipler tarafından dile getirildiği için ona yapılan itirazlar ve eleştiriler de bu noktada yoğunlaşmıştır. Araştırmanın bu bölümünde Mormon Kitabı'nın kapsam ve içeriğinin tanıtılması amaçlanmaktadır. Ayrıca araştırmacıların kitaba yaptığı eleştiriler de bu bölümün konusudur. Kitabın kökeninin ne olduğu ile ilgili ortaya atılan iddialar ve yapılan tartışmalar, Smith'in içinde yaşadığı sosyokültürel arka planla birlikte değerlendirilmektedir. Bu anlamda araştırmanın Giriş bölümünde sorulan; Mormonizmin nasıl bir hareket olduğu, hareketin kurucusu olan Smith'in kişisel yaşamının ilgili kitapla ilişkisi, Mormon Kitabı'nın tarihsel bağlamı ve en önemlisi de Mormon Kitabı'nın tanrısal kaynaklı olup olmadığına yönelik olarak yapılan itirazlar bu bölümde incelenmektedir. Ortaya çıkan tartışmalar, Smith'in yaşadığı dönemin dini ve sosyokültürel dinamikleri göz önünde bulundurularak değerlendirilmektedir.

2.1. Mormonlar ve Mormon Kitabı: Temel Bilgiler

Mormon Kitabı'nın konusuna, içeriğine ve oluşumuna dair tartışmalar bu başlık altında incelenmiştir. Bu anlamda Mormon Kitabı'nın kaç bölümden oluştuğu, nasıl ve ne şekilde yazıya döküldüğüne ilişkin başlıklar bu bölümün konusudur.

2.1.1. Kutsal Metin Külliyatı

Amerika'nın Utah eyaletinde bulunan Mormon Kilisesi'nin resmi ismi Mesih İsa'nın Son Gün Azizleri Kilisesi (LDS Kilisesi)'dir. Kilise'nin kutsal kabul edilen *Kitab-ı Mukaddes, Mormon Kitabı, Öğreti ve Antlaşmalar, Çok Değerli İnci* olmak üzere dört standart eseri vardır.⁵⁴

Mormonlar, Kitab-ı Mukaddes'i Tanrı kelamı olarak kabul etmelerine karşın kitabın çeviri sürecinde hata ve eksikliklerin meydana geldiğini iddia ederler.⁵⁵ Bu sebeple onların Kitab-ı Mukaddes'in Kral James çevirisi/versiyonu özellikle nazarı itibara aldığını belirtmekte fayda vardır. Kitab-ı Mukaddes'in diğer versiyonlarının yerine özellikle Kral James çevirisinin ön

---

⁵⁴ The Churh of Jesus Christ of Latter Day Saint (LDS Church), "Standard Works" (Erişim 11 Ekim 2023).

⁵⁵ Çok Değerli İnci, İman Maddeleri, 8.

planda olması dikkat çekicidir.⁵⁶ İki kitap arasındaki ilişkiye dair tartışmalara ileriki bölümde daha geniş şekilde yer verilmiştir.

Kutsal metin külliyatının diğer kitabı olan *Öğreti ve Antlaşmalar*'da “Tanrı'nın krallığını yeryüzünde kurmak ve düzenlemek amacıyla verilmiş olan vahiylerin ve esinlenilmiş bildirilerin bir derlemesi” ifadeleri yer alır.⁵⁷ Bu kitap bir kısmı peygamber ve oğul Smith'e geldiğine inanılan vahiylerden, bazıları ise başkanlık makamındaki haleflerine gelen vahiylerden oluşmaktadır. Kitap, bir derlemedir ve ilk baskısı 1835'te yapılmıştır. 138 ayrı bölüm ve 2 resmi bildiriden oluşan kitap; Tanrı'nın doğası, insanlığın başlangıcı, şeytanın gerçekliği, ölümlü hayatın amacı, itaat etmenin zorunluluğu, tövbeye duyulan ihtiyaç, Kutsal Ruh'un işleri, kurtuluşla ilgili kutsal törenler ve uygulamalar, dünyanın kaderi, insanın diriliş ve yargıdan sonraki durumları gibi temel konulardan oluşmaktadır. Aynı zamanda Mormonlar açısından pek çok siyasi tartışmaya neden olan evlilik bağının sonsuzluğu ve ailenin sonsuz tabiatı bölümü⁵⁸ çok eşliliğin temellerinin yer aldığı vahiyler bu eserde yer almaktadır.

Çok Değerli İnci kitabı ise başlangıçta Smith tarafından kaleme alınmış, daha sonra Mormon Kilisesi'nin başkanlarının da eklemeleriyle son halini almıştır. Kitabın ilk derlemesinin 1851'de o zamanlar *Onikiler Meclisi*'nin (İng. *Quorum of the Twelve Apostles*) bir üyesi olan Franklin D. Richards (ö. 1899) tarafından hazırlanmış daha sonra 1880 yılında Salt Lake City'de düzenlenen genel konferanstaki üyelerin onayıyla Kilise'nin standart bir eseri olmuştur. Bu derleme kitap, Son Zaman Azizler Kilisesi'nin inanç ve öğretilerinin önemli konularına açıklık getirmekte Mormon itikadını tanıtmaktadır.⁵⁹ Kilise itikat konularındaki ihtiyaçları doğrultusunda kitabın içeriğinde çeşitli değişiklikler yapmış ve kitap yıllar içerisinde günümüzdeki şeklini almıştır. *Çok Değerli İnci*, beş bölümden ve Musa Kitabı (İng. *Moses*), İbrahim Kitabı (İng. *Abraham*), Joseph Smith-Matta (İng. *Joseph Smith-Matthew*), Joseph Smith Tarihi (İng. *Joseph Smith-History*), İnanç Bildirgeleri (İng. *The Articles of Faith*) başlıklarından oluşmaktadır.⁶⁰

Mormon inancı açısından kabul gören en değerli eser ise Mormon Kitabı'dır. Mormon Kitabı, Amerika kıtasında yaşamış eski halkların kutsal bir kaydı olduğunu iddiası ile başlar.⁶¹ Mormon

---

⁵⁶ John A Tvedtnes, “Was Joseph Smith Guilty of Plagiarism?”, *Farms Review* 22/1 (2010), 262.

⁵⁷ *Öğreti ve Antlaşmalar*, Giriş.

⁵⁸ *Öğreti ve Antlaşmalar*, 132:1-66.

⁵⁹ *Çok Değerli İnci*, İman Maddeleri 1:1-8.

⁶⁰ *Çok Değerli İnci*, Musa, İbrahim, Joseph Smith Matta, Joseph Smith Tarihi, İman Maddeleri.

⁶¹ *Mormon Kitabı*, Giriş, xiii.

inancına göre bu kitap Tanrı tarafından metal tabletler üzerine işlenmiş halde⁶² Mormonlar tarafından peygamber olarak kabul edilen Smith'e tercüme edilmesi için gömülü olduğu yerden çıkartılmıştır. Kitabın içeriğinde onun Tanrı'nın eski zamanlarda Amerika kıtasında yaşamış insanlarla kurduğu iletişimin bir kaydı olduğu ifade edilmektedir.⁶³ Aynı zamanda kitapta, kitabın peygamberlik ve vahiy ruhuyla Mormon adlı bir peygamber⁶⁴ tarafından yazıldığı daha sonra başka bir Mormon peygamber olan *Moroni* tarafından tamamlandığı ve gömüldüğü iddiaları yer almaktadır. Mormon inancına göre gömülen bu yazıtlar, üzerinden yıllar geçtikten sonra Smith'e yeri gösterilmiş ve tercüme ettirilmiştir. Üstelik kitabın yerini Smith'e gösteren yıllar önce kitabı gömen melek *Moroni*'dir.⁶⁵

Mormon Kitabı'nın ortaya çıkışı, Mormon peygamberi Smith'in yaşam öyküsünün anlatıldığı *Çok Değerli İnci* eserinin Joseph Smith Tarihi adlı bölümünde açıklanmaktadır. *Çok Değerli İnci*'de geçen ifadelerle göre Smith, dini konularda kafası karışıktır ve hangi Kiliseye gitmesi gerektiğini bilmemektedir.⁶⁶ Mormon inancına göre 21 Eylül 1823 gecesini Smith, ailesinin New York, Palmyra'daki ahşap evindeki çatı katındaki yatak odasına çekilmiş ancak odadakiler uyuduktan sonra uyanmış ve Tanrı'nın onun üzerindeki amacı hakkında daha fazla bilgi edinmek için içtenlikle dua etmeye başlamıştır. O bu şekilde dua ederken odasına bir ışık dolmuş ve Smith bu ışığın ancak bir melek olabileceğini söylemiştir.⁶⁷ Smith'in anlatımına göre ona gelen melek kendisini *Moroni* ismiyle tanıtmıştır. Eski Amerika halklarından biri olan *Nefililere* peygamberlik yapmış, Mormon Kitabı'nda bahsi geçen tüm olayları altın levhalara kaydetmiş ve bu kayıtları Smith'in bulması için ona gömdüğü yeri haber vermeye gelmiş olan bu melek, Smith'e Tanrı'nın onun günahlarını bağışladığını söylemiştir.⁶⁸ Bundan sonra Moroni, Smith'e Tanrı'nın kendisi için yapacak işler planladığını ve adının tüm uluslar, soylar ve diller arasında iyi ve kötü için değerli kılacağından bahsetmiştir.⁶⁹ Buna göre seçkin ve bağışlanmış bir kişi olması sebebiyle Tanrı, Smith'e Amerika'nın eski sakinlerinin nereden geldiklerinin hikâyesini anlatan bir kitap verecektir. Ancak kitaplar farklı bir dilde yazılmıştır ve tercüme edilmesi gerekmektedir. Kitabın tercüme edilmesi için Moroni Smith'e *Urim ve*

---

⁶² Mormon Kitabı, Giriş, xiii.

⁶³ Mormon Kitabı, Giriş, v.

⁶⁴ Mormon Kitabı, Giriş, v.

⁶⁵ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:27-54.

⁶⁶ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:17-23.

⁶⁷ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:19-33.

⁶⁸ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:27-65.

⁶⁹ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi, 1:33.

Tummim adlı iki “bakı taşı” da vermiştir.⁷⁰ Bakı taşlarının ne olduğu ve hangi amaçla kullanılacağı Smith’in Mormon Kitabı’nı tercüme faaliyetinde ortaya çıkacaktır.

Smith, kendisine yöneltilen Mormon Kitabı’nı nasıl ve nereden edindiniz sorusuna yanıt olarak: “*Tabletleri Manchester, New York’ta bir tepeye bırakan Moroni, ölü olarak oradan dirildi, bana görüldü ve bana plakaların nerede olduklarını söyledi ve onları nasıl elde edeceğimi anlattı. Böylece Mormon Kitabı bana verildi.*” demiştir.⁷¹ Smith’e göre gömüldüğü yerden çıkartılan ve ince metal levhalardan oluşan bu tabletler reforme edilmiş Mısır⁷² alfabesiyle yazılmıştır. Bu durum Mormon Kitabı’nda *Nefi*’nin dilinden “*Ben Nefi...babamın dilinde...Mısırlılar’ın dilini içeren bir kayıt tutuyorum...*”⁷³ şeklinde açıklanmıştır.

Mormon Kitabı’nın 2001’de Türkçe’ye çevrilmiş baskısında kitabın içeriğine dair kısa bir tanıtım notu alır.⁷⁴ Giriş kısmı, kitabın peygamber Mormon tarafından nasıl yazıldığını, oğlu Moroni’nin yazılı tabletleri nasıl sakladığını ve altın levhaların Smith’e hangi yolla geldiğini kısaca açıklar.⁷⁵ Daha sonra kitabın tanrısal vahye dayalı olduğunu ispatlama adına üç tanığın ifadelerine yer verilir. Oliver Cowdery (ö. 1850), Martin Harris (ö. 1875) ve David Whitmer (ö. 1888) isimli üç tanık, “*Bu eserin ulaşacağı bütün milletler, kavimler ve insanlar şunu bilsin ki, biz Tanrı Baba’nın ve Rabbimiz Mesih İsa’nın lütfu ile bu belgeleri içeren Nefi halkının, kardeşleri olan Lamanlar’ın ve ayrıca daha önce sözü edilmiş olan Yared halkının belgelerini içeren levhaları gördük*” şeklinde tanıklık ederler.⁷⁶ Tanıklık sisteminin Mormon inancında ne kadar değerli olduğunu vurgulayan bu sözlerin kökeninin Kitab-ı Mukaddes’e dayandığı söylenebilir. Zira Mormon inancı Kitab-ı Mukaddes’teki tanıklık ile ilgili ifadeleri⁷⁷ tanıklığın bir delili olarak görür. Aynı önemin Mormon Kitabı için de geçerli olduğu görülmektedir.⁷⁸

Kitabın tercüme edilerek kitaplaşması süreci Smith ve yakın çevresinin çalışmalarıyla tamamlanabilmiştir. Tercüme faaliyetine dolaylı ve dolaysız olarak katılanlar sekiz tanık ismiyle tanıklık etmişlerdir. Buna göre melek Moroni levhaları sadece Oliver Cowdery, David

---

⁷⁰ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi, 1:30-35. Urim ve Tummim taşlarının Yahudi geleneğinden Mormonizme uzanan yorumsal ve sembolik değeri konusunda bk. Katar, Mesih İsa’nın Son gün Azizleri: Mormonlar, 29, 36.

⁷¹ Joseph Smith, *Elders Journal*. (Web: Joseph Smith Papers, 1838), 42.

⁷² Mormon Kitabı, Mormon 9:32.

⁷³ Mormon Kitabı, 1. Nefi 1:1-2.

⁷⁴ Mormon Kitabı, Giriş, i-v.

⁷⁵ Mormon Kitabı, Giriş, v-vii.

⁷⁶ Mormon Kitabı, Giriş, vii.

⁷⁷ 2. Korintliler 13:1.

⁷⁸ Mormon Kitabı, 2. Nefi 27.

Whitmer ve Martin Harris adlı üç tanığa göstermişken Smith bu levhaları Christian Whitmer (ö. 1835), Peter Whitmer Jr. (ö. 1836), Joseph Smith Sr. (ö. 1840), Hyrum Smith (ö. 1844), Samuel H. Smith (ö. 1844), Hiram Page (ö. 1852), Jacob Whitmer (ö. 1856), ve John Whitmer (ö. 1878) isimli kişilere göstermiştir.⁷⁹ Bahsi geçen bu sekiz tanık “...ve gördüğümüz bu şeylere tanıklık etmek için adlarımızı dünyaya ilan ediyoruz. Yalan söylemiyoruz, Tanrı buna şahittir.” cümleleri ile şahitliğini ilan etmektedir.⁸⁰ Bu anlamda kitabın Smith ile tanık sayısı on ikiye çıkmaktadır. Ancak bu tanıkların Smith’in yakın çevresi ve ailesi olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Son olarak Smith, kendisine vahyin nasıl geldiğinin hikâyesini anlatarak tanıklık eder.⁸¹ Buradaki önemli nokta Mormon Kitabı’nın kaynağıyla ilgili oluşabilecek kuşkunun önüne geçme gayretidir. Smith’in Mormon Kitabı’nın tanrısal olduğuyla ilgili iddiasına gelebilecek itirazları öngördüğü için tedbir amacıyla böylesi bir tanıklık metnine yer verdiği söylenebilir. Tanıklık ile ilgili bir diğer husus, tanıklık fenomeninin Kitab-ı Mukaddes’te de önemli görülmesidir. Bu fenomenden yola çıkarak Mormonizmin Kitab-ı Mukaddes ile olan ilişkisine dair fikir oluşabilir.

Yukarıda bahsi geçen çeviri süreci Mormon Kitabı’nın tarihsel süreciyle beraber düşünüldüğünde onun bir melek vasıtasıyla gönderildiği iddiasının kitabın tanrısal bir kökene dayandırılmaya çalışıldığının göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda kitap Mormonlar açısından kutsallık vasfına sahiptir. Smith’in ifadesiyle “*Mormon Kitabı dünyadaki herhangi bir kitaptan daha doğrudur ve Mormon dininin temel taşıdır.*”⁸² Aynı zamanda bu kitap Tanrı’nın kelimidir ve Kitab-ı Mukaddes doğru tercüme edilmediği için Mormon Kitabı’nın geçerliliği vakidir.⁸³

2.1.2. Mormon Kitabı’nın Konusu

Mormon Kitabı’nın girizgâh niteliğindeki ön sunumundan sonra muhtevasının neleri içerdiğine bakılmasında fayda vardır. Çünkü kitapla ilgili tartışmalar büyük oranda içerik tartışması olarak ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda onun tanrısal veya beşerî olup olmamasına dair tüm

---

⁷⁹ Mormon Kitabı, Giriş, viii.

⁸⁰ Mormon Kitabı, Giriş, vii-viii.

⁸¹ Mormon Kitabı, Giriş, ix-xii.

⁸² Mormon Kitabı, Giriş, v.

⁸³ Çok Değerli İnci, İman Maddeleri, 1:8.

tartışmalar büyük oranda içerik analizleri üzerinden yapılmaktadır. Bu açıklamaya dayanarak Mormon Kitabı'nın içeriğine bakılabilir.

Yüzyıllar önce Yeruşalem'den kaçarak Amerika'ya yerleşen iki büyük halkın hikâyesini içerdiği iddia edilen⁸⁴ Mormon Kitabı uzun ve karmaşık bir metindir. Kitapta bahsi geçen halklar MÖ. 600'de Amerika'nın keşfinden evvel Amerika kıtasına gelip yerleşmiş, birbiriyle savaşmış ve burada şehirler kurmuş insanlardan oluşmaktadır. Kitaba göre Amerika'ya gelen ilk halk *Yaredliler*'dir. Yaredlilerin dilleri Ortadoğu'dayken Tanrı tarafından karıştırılmıştır. Birbirlerini anlamadıkları için zamanla birbirine düşman kesilen halklar şiddet ve yoksulluğa maruz kaldığı için Orta Doğu'dan kaçmışlardır. Yared ve onun kardeşinin soyundan gelen halk Amerika'ya yerleştikten sonra zamanla yozlaşmaya başlamıştır. Kendi özüne yabancılaşan iki kabile birbiriyle savaşa tutuşmuş ve savaşın sonunda hiçbir Yaredli soyu kalmamıştır.⁸⁵

Mormon Kitabı'nın anlattığı bu öykü Mormon Kitabı ile Kitab-ı Mukaddes ilişkisi etrafında değerlendirilebilir. Bu anlamda kitapta geçen Tanrı'nın bir kavmin dillerini karıştırması hadisesi Kitab-ı Mukaddes'te de geçmektedir. Kitab-ı Mukaddes'in *Yaratılış* bölümüne göre başlangıçta dünyadaki bütün insanlar aynı dili konuşan halklardır.⁸⁶ Bu insanlar anlaşıp birleşerek bir kule yapmaya karar vermişlerdir. Tanrı, insanların yaptığı kuleyi görmek için aşağı inmiş ve bu kulenin yapılma gerekçesini insanların aynı dili konuşmaları olarak görmüştür. Anlatıya göre Tanrı bu insanları dağıtmak için aşağı inmiş ve insanların dillerini karıştırmış ve sonuçta insanlar dağılmıştır.⁸⁷ Bu bahis Mormon Kitabı'nın *Eter* bölümünde de geçmektedir. Kitaba göre Ortadoğu halklarından biri olan Yaredlilerin dili *Babil Kulesi* hadisesi yaşandığı zaman karıştırılmıştır.⁸⁸ Böylece Rab yeminini tutmuş ve insanları dağıtmıştır.⁸⁹ Bu örneğe eşdeğer olarak Kitab-ı Mukaddes'teki Babil bahsinin Mormon Kitabı'nda geçtiği ve bu tür metaforik söylemlerin çoğunlukla benzer olduğu söylenebilir.⁹⁰ Mormon Kitabı ile Kitab-ı Mukaddes arasındaki ilişkiyi yansıtması bakımından önemli olan bu örneğin kitabın ve kitabın yazarı olan Smith'in yaşam öyküsü üzerinden pek çok benzeri olacaktır. Tüm bu örnekler iki kitap arasındaki organik bağı ortaya çıkarmaya yönelik olarak sunulmaya devam edilmiştir.

---

⁸⁴ Mormon Kitabı, Giriş, v.

⁸⁵ Mormon Kitabı, Eter 1-6.

⁸⁶ Yaratılış 11:1.

⁸⁷ Yaratılış 11:1-9.

⁸⁸ Mormon Kitabı, Eter 1.

⁸⁹ Mormon Kitabı, Eter 1:33-40.

⁹⁰ Mormon Kitabı, 1.Nefi 1:7-18, 10:2-5, 2. Nefi 6:1, 23:1, 25:9-11.

Mormon Kitabı'nda bahsi geçen daha sonraki göç hareketi ise Babil zulmünden kaçan *Lehililer* ile ilgilidir. Lehililer ve onların akrabası olan İsmail ailesi Amerika'da zamanla birbiriyle kaynaşmış, evlenip türeyerek iki ayrı soya ayrılmıştır. Bu iki soy *Nefi* ve *Laman* aileleridir. İyiliğin yanında olan Nefililer ile kötülük yanlısı Lamanlılar sürekli savaş halinde olmuşlardır. Savaş, Mesih'in çarmıha gerildikten sonra Amerika'yı ziyaret etmesiyle bir süreliğine durmuşsa da kötülükten yana olan Lamanların bitmeyen arzuları sayesinde yeniden başlamıştır. Nefililerin aleyhine olan savaşın sonunda Mormon adındaki peygamber ve onun ailesi dışında herkes öldürülmüştür. Mormon peygamber tüm bu savaşları altından tabletlere yazarak kaydetmiş ve ölümüne yakın bir zamanda bu tabletleri oğlu Moroni'ye saklaması için vermiştir. Altın tabletlerin muhafazası görevini alan Moroni bu tabletleri New York yakınlarındaki *Kumora Tepesi* denilen bir yere gömmüştür.⁹¹ Üzerinden yaklaşık 14 yüzyıl geçtikten sonra bu defa Tanrı tarafından bir elçi ve aynı zamanda melek olarak gönderilen Moroni, Smith'e bu tabletlerin yerini göstermiştir. Buradaki meleğin tabletleri 14 yüzyıl önce gömen Mormon peygamberin oğlu Moroni olduğu gözden kaçmamalıdır. Smith'in iddiasına göre kendisine gösterilen tabletler Mısır dilinde yazılıdır ve tercüme edilmesi gerekmektedir. Bu sebeple *Melek* Moroni ona bu tabletleri tercüme edilebilmesi için Urim ve Tummim adında bakı taşlarını vermiştir. Böylece Smith, Mesih İsa hakkında başka bir tanıklıkta bulunacak olan bu tabletleri Mormon Kitabı olarak tercüme etmiş, onu Amerikan halkının yerli hikâyesini anlatan bir belge olarak halka sunmuştur.⁹²

Smith'in iddia ettiği Urim ve Tummim adlı bakı taşları bahsini de Mormon Kitabı'nın Kitab-ı Mukaddes ile olan ilişkisi bağlamında ele almak mümkündür. Pek çok örnek gibi bu taşlar da Kitab-ı Mukaddes'te pek çok pasajda geçmektedir.⁹³ Bu pasajlardan birinde rahiplerin bu taşları kullanarak Tanrı'ya hüküm sorma amacıyla iletişim sağladığı dile getirilmiştir.⁹⁴ Buna göre Tanrı, Urim ve Tummim sayesinde kendisine sorulan sorulara cevap vererek İsrail din adamlarının aldıkları kararların meşruluğu hakkında yardımcı olmuştur.⁹⁵ Pasajlardan Urim ve Tummim adlı taşların baş kâhinde olduğu ve *hüküm göğüslüğünün* içine konulduğu⁹⁶ ve işlevsel olarak kutsal hükümlerin onaylanıp onaylanmamasında kullanıldığı anlaşılmaktadır.⁹⁷

---

⁹¹ Mormon Kitabı, Eter 1-6.

⁹² Mormon Kitabı, Giriş, xiii.

⁹³ Tesniye 33:8; Ezra 2:63; Nehemya 7:65-66.

⁹⁴ Sayılar 27:21.

⁹⁵ Çıkış 28:30; Levililer 8:8.

⁹⁶ Çıkış 28:15, 16, 30.

⁹⁷ 1. Samuel 14:40-42, 28:6.

Dolayısıyla bu taşların literal veya sembolik otoritesi sayesinde rahipler, fihki hükümlerine ve kutsal kitap tefsirlerine dini itibar sağlamışlardır.

Bakı taşları Mormonizmde Smith'in yaşam öyküsünden anlaşılacağı üzere Tanrı'dan insana vahiy getirilmesi ve dilleri tercüme etmesine yardımcı olması için hazırlanmış araç olarak kabul görür.⁹⁸ Yine Mormon inancına göre bu aletleri kullanmak, bir insanın sahip olabileceği özel bir ayrıcalıktır. Bu ayrıcalıklı kişiler içinde Yared'in erkek kardeşi,⁹⁹ Nefililer arasındaki peygamberler ile Harun ve İsrail¹⁰⁰ rahipleri ve İbrahim¹⁰¹ isimleri sayılabilir. Urim ve Tummim aynı zamanda Mormon Kitabı'nın *Giriş* kısmında Smith'in yaşam öyküsünü anlatırken kullandığı "...Urim'le Tummim'i ve göğüs zırhını alacağım zaman gelmişti..."¹⁰² ifadesinde Urim'le Tummim'i Kitab-ı Mukaddes'teki kullanımıyla sunmuştur. Yine Smith'e ait olan "...göğüs zırhına tutturulmuş bu taşlara Urim ve Tummim denir"¹⁰³ ifadesi, taşların ve onları kullanım şeklinin Kitab-ı Mukaddes'teki kullanımına benzer olduğunu göstermektedir. Mormonizm inancı açısından önemli bir yere sahip olan Urim ve Tummim taşlarının göksel krallığa gelen herkese beyaz bir taş halinde verileceği, bu sayede bu kişilerin engin bir bilgiye sahip olacağı¹⁰⁴ inancı vardır. Urim ve Tummim'in Kitab-ı Mukaddes ve Mormon Kitabı ile düşünüldüğünde bu kavramın Kitab-ı Mukaddes ve Mormon Kitabı arasındaki ilişkiye dair önemli ipuçları verdiği söylenebilir.

2.1.3. Mormon Kitabı'nın İçeriği

Mormon Kitabı belirli bir giriş ve gelişmesi olan bütüncül içeriğe sahip bir kitap değildir. Bunun yerine ayrı levhalardan oluşmakta ve kendi içinde pek çok alt bölüme ayrılmaktadır. Smith, Mormon Kitabı'nı *Nefî*, *Mormon*, *Eter* ve *Pirinç Levhalar* olmak üzere dört ayrı levha halinde bulduğunu iddia etmiş ve kitabı bu isimlere göre düzenlemiştir.¹⁰⁵

Bahsi geçen levhalardan *Nefî Levhası* küçük ve büyük olmak üzere iki çeşittir. Küçük levhalarda daha çok manevi temalara ve peygamberlik hizmetlerine değinilmişken büyük

---

⁹⁸ Çıkış 28:30; Levililer 8:8; Sayılar 27:21; Tesniye 33:8; 1. Samuel 28:6; Mormon Kitabı, Eter 3:21-28, 21:26; Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:35.

⁹⁹ Mormon Kitabı, Eter 3:21-28.

¹⁰⁰ Mormon Kitabı, Omni 1:25-26.

¹⁰¹ Mormon Kitabı, İbrahim 3:1-4.

¹⁰² Mormon Kitabı, Giriş, xii.

¹⁰³ Mormon Kitabı, Giriş, ix.

¹⁰⁴ Öğreti ve Antlaşmalar 130:6-12.

¹⁰⁵ Mormon Kitabı, Giriş, xiii.

levhalarda bahsi geçen kavimlerin tarihçeleri anlatılmaktadır. *Nefi Levhaları* Mormon Kitabı'nın alt başlıklarından olan ilk altı kitabı içerir ve yazarı *Nefi* olduğu kabul edilir. Diğer levha olan *Eter Levhaları*, Amerika'ya ilk göçü yaptığına inanılan Yaredlilerin tarihini anlatmaktadır ve kitabın yazarının Moroni olduğu iddia edilmektedir. *Pirinç Levhalar* Yahuda Krallığı döneminin kayıtlarını ve ayrıca kutsal peygamberlerin öyküsünü anlatmaktadır.¹⁰⁶

Mormon Kitabı levhalar şeklinde incelenebileceği gibi kendi içinde alt kitaplar (veya bölümler) halinde de incelenebilir. Buna göre Mormon Kitabı'nda 1., 2., 3. ve 4. *Nefi*, *Yakup*, *Enos*, *Yarom*, *Omni*, *Mosiya*, *Mormon'un Sözleri*, *Alma*, *Helaman*, *Mormon*, *Eter* ve *Moroni* adında 15 ayrı kitap vardır.¹⁰⁷ Bu bölümler içerisindeki *Mormon* bölümü, eserin yaklaşık üçte ikisini oluşturduğundan kitabın tamamı Mormon Kitabı olarak isimlendirilmiştir. Dört levha ve on beş ana bölümden oluşan Mormon Kitabı'nın içerik ve yazarları şu şekildedir:

Tablo 1. Mormon Kitabı'nın Bölümleri ve Bölüm Yazarları¹⁰⁸

Levhalar	Yazarlar	Kitaplar
Nefi Levhaları	Nefi	1. ve 2. Nefi
	Yakup	Yakup
	Enos	Enos
	Yarom	Yarom
	Omni, Amaleki ve Diğer Üç Kişi.	Omni
Mormon Levhaları	Mormon	Mormon'un Sözleri
		Mosiya
		Alma
		Helaman
		3. Nefi
	4. Nefi	
	Mormon ve Moroni	Mormon
	Eter	Eter
Moroni	Moroni	

Tablo 1'de görüldüğü üzere Mormon Kitabı'ndaki iç kitaplar veya bölümler farklı yazar ve içeriklere sahiptir. Bu açıdan her kitabın muhtevası değişiklik arz etmektedir. Kitapların içeriği şu şekildedir:

¹⁰⁶ Mormon Kitabı, Giriş, xiii.

¹⁰⁷ Mormon Kitabı, Giriş, xiii.

¹⁰⁸ Institute for Religious Research (IRR) "Contents of the Book of Mormon" (Erişim 13 Ocak 2023).

1. ve 2. Nefi: Bu kitap/bölüm, MÖ. 600-545 yıllarını anlatmakta olup 55 bölümden oluşmaktadır. Kudüs'te yaşayan bir Yahudi olan Lehi, ailesini Babil sürgününden kısa bir süre önce Arabistan'a daha sonra Amerika'ya kaçıtır. Lehi ve oğlu Nefi, Mesih'in gelişiyle ilgili vizyonlar ve kehanetler görmekte ve ailenin geri kalanına Tanrı'nın yollarını öğretmeye çalışmaktadır. Nefi'nin kardeşi Laman, onun vahiylerini reddederek Nefililer ve Lamanlılar arasında bin yıl boyunca devam edecek savaşların nüvelerini oluşturmuşlardır.

Yakup, Enos, Yarom ve Omni: Bu kitaplar/bölümler MÖ. 544-130 yılları arasındaki olayları anlatmakta olup 10 alt bölümden oluşmaktadır. Bölümün anlatısına göre Nefi, altın levhaları kardeşi Yakup'a vermiş ve levhalar böylece babadan oğula geçmiştir. Halk içinde dolaşımda olan levhalara her inanan hizmet etmiş ve levhalara bir şeyler yazmıştır.

Mormon'un Sözleri: M.Ö. 385 yılına kadarki zaman dilimini anlatan bu bölüm, tek bölümden oluşmaktadır. Kitaba giriş mahiyetinde olan bu bölüm Mormon'un, Lehi'den Benyamin'e kadar olan kayıtlarını tutmaktadır.

Mosiya, Alma ve Helaman: MÖ. 200 yılına kadarki zaman dilimini anlatan kitap 108 alt bölümden oluşur. Benyamin zamanından başlayarak Lamanlılar ve Nefililer'in tarihi hakkında, Mesih'in doğumuna kadar olan süreyi anlatır. Bu dönemde çeşitli peygamberler, Mesih İsa'nın çarmıha gerilmesine, bir sonraki gelişine ve dirilişine açıkça atıfta bulunarak Hristiyan müjdesini vaaz etmektedir.

3. ve 4. Nefi: M.S. 1 ile 321. yılları anlatan kitap 30 bölümden müteşekkildir. Yazar Mormon, Mesih'in doğumunu, ölümünü ve dirilişini Nefililer'in gözünden anlatmaktadır. İsa dirildikten sonra, Nefililer'e görünür, onlara *Dağdaki Vaaz*'ı (İng. *Sermon on the Mount*) vaaz eder. 4. *Nefi* bölümünde ise Mormon, Amerika'daki Hristiyan Kilisesinin yükselişini ve düşüşünü anlatmaktadır.

Mormon: Bu kitap MS. 322-421 yıllarını ele almakta olup 9 alt bölümden oluşmaktadır. Mormon Kitabının ismini aldığı bu bölüm Lamanlılar ile Nefililer arasında Nefililer'in Kumorah Tepesi'nde mutlak yenilgisiyle sona eren savaşlarını yazmaktadır. Mormon, plakaları o tepede saklar ve kaydın gelecekteki keşfedilmesi için oğlu Moroni'ye bırakır.

Eter: Tarihi belirsiz olan bu bölüm, 15 alt bölümden oluşmaktadır. Bölümde Moroni, Babil Kulesi'nden ayrılıp Amerika'ya yerleşen Yaredlileri anlatmaktadır.

Moroni: MS. 400-421 yıllarını anlatan kitap 8 alt bölümden oluşur. Moroni, babasından aldığı levhaları mühürlemeden önce okuyuculara levhaların doğru olduğuna iman etmelerini,

Tanrı'nın lütfuna kavuşmaları için Mesih'e iman etmeleri gerektiğini, kendisinin Yüce Tanrı'nın mahkemesinin önünde insanları karşılayacağını bildirir ve dualarla beraber kitabı sonlandırır.

Mormon Kitabı'nın menşei ve içeriği hakkındaki bu açıklamalar onun Son Gün Azizleri Kilisesi nezdindeki değerinin anlaşılması açısından önemlidir. Kitabın dayandırıldığı kökenin tanrısal kaynaklı olması onu Kilise için vazgeçilmez bir konuma yerleştirmiştir. Kitap aynı zamanda Mormon inancının amentüsünü oluşturan inanç maddelerinde “*Biz Kitab-ı Mukaddes'in doğru tercüme edilmesi şartıyla Tanrı'dan olduğuna inanıyoruz; bununla beraber biz Mormon Kitabı'nın da Tanrı'nın sözü olduğuna inanıyoruz.*”¹⁰⁹ ifadesiyle tasdik edildiği üzere Mormon inancının temelini oluşturmaktadır. Bunlarla beraber Mormon Kitabı'nın menşei hakkında farklı iddialar gündemde olmuştur. Kitabın Tanrı sözü olduğu iddiasının aksini ifade eden bu görüşe göre kitap tanrısal değil, Smith'in kendi çabalarıyla yazılmış beşerî kökenli bir kitaptır. Mormon olmayan araştırmacılar tarafından güçlü bir şekilde dile getirilen bu iddianın farklı varsayımları bulunmaktadır. Bu varsayımlardan en bilinen ve yaygın olanı Mormon Kitabı'nın Kitab-ı Mukaddes ile olan ilişkisidir. Bu minvalde verilebilecek örneklerden birini Mormon Kitabı'nın genel yapısında bulmak mümkündür. Zira kitabın öyküsünün MÖ. 600'lü yıllarda başlayıp MS. 400'lü yıllarda bittiği görülmektedir. Kitap boyunca bazı halklar, zorbalık ve savaştan kaçmak için mücadele etmekte, iyi ve kötünün savaşı yeryüzünün en temel gerçeği olarak tanıtılmaktadır. Kitap MS. 30'lu yıllara gelindiğinde Mesih İsa'nın Amerika'ya gelişine değinmekte ve öğretilerini Mesih'in hayat hikâyesi içerisine serpiştirerek anlatmaktadır. Kitabın sadece bu anlatısıyla dahi Kitab-ı Mukaddes'e gönderme yaptığı söylenebilir.¹¹⁰ Zira Kitab-ı Mukaddes'te birtakım halkların iyi ve kötüyle olan ezeli savaşı, peygamberler ekseninde cereyan etmektedir. Kitab-ı Mukaddes'in Yeni Ahit bölümünde ise Mesih İsa'nın yaşamıyla beraber Hristiyanlığın temel öğretileri sayılmakta ve anlatılmaktadır. Bu doğrultuda her iki kitaptaki öğreti ve uygulamaların ortak olduğu konusu tezin ikinci kısmında incelenmiştir.

Mormon Kitabı hakkında ortaya atılan bu iddiaların odak noktasının kitabın tanrısallığıdır. Kendisini “*İsa Mesih Hakkında Başka Bir Tanıklık*”¹¹¹ olarak sunan kitap, içerik açısından ele

---

¹⁰⁹ Çok Değerli İnci, İman Maddeleri 1:8.

¹¹⁰ Eran Shalev, “An American Book of Chronicles: Pseudo-Biblicism and the Cultural Origins of The Book of Mormon”, *Americanist Approaches to the Book of Mormon*, ed. Elizabeth A. Fenton (New York: Oxford University Press, 2019), 142.

¹¹¹ Mormon Kitabı, Giriş i.

alındığında tanıklık ettiği olayların tarihsel olarak ispat edilememiş olması kitabın tanrısallığı hakkındaki bazı kuşku ların araştırılmasını hızlandırmıştır. Yine ileriki başlıklar altında incelenecek diğer iddialara göre kitap kendi dönemi içerisinde yazılmış bazı kitaplardan esinlenerek oluşturulmuştur. Bu yüzden de Amerikan kültürel tarihiyle ilgili doğru bilgiler verdiğine dair kanıt bulunmamaktadır.¹¹² Bu açıdan kitabın olası beşerî kaynaklarını ortaya koymaya çalışan birçok araştırma ortaya çıkmıştır. Mormon peygamberi Smith'in içinde bulunduğu toplumun teolojik arka planının bilinmesi Mormon Kitabı'na kaynaklık eden sosyokültürel zeminin anlaşılması açısından önemlidir. Bunun için 19. yüzyılın başlarında Amerikan toplumunun tarihsel arka planının, buna bağlı olarak dini çeşitliliğinin nasıl oluştuğunun ve nihayetinde Smith'in yaşam öyküsü üzerinden Mormon Kitabı'nın ortaya çıkışının bu süreçten nasıl etkilendiğinin bilinmesi gerekmektedir.

2.2. Mormon Kitabı'nın Tarihsel Arka Planı

Mormon Kitabı'nın basımından hemen sonrası olan 1830'da Smith ve yakın çevresi tarafından ilk Mormon Kilisesi'nin temelleri atılmıştır.¹¹³ Hristiyan bir kültürden ortaya çıkan ve kendilerini Hristiyanlığın asli bağlamına dönmüş gerçek mezhebi olarak gören ve ardından yeni bir inanç olarak ortaya çıkan¹¹⁴ Mormonların Hristiyanlık ile olan bağları Hristiyan Avrupalılarca yapılan Amerika'nın keşfine kadar götürmek mümkündür.

2.2.1. Amerikan Protestanlığı ve Joseph Smith

Protestan Reformu 16. yüzyılda gerçekleşmiş dinsel bir harekettir. Katolik Kilisesi'ne karşı olan bu hareketin bir sonucu olarak Protestan mezhebi ortaya çıkmıştır. Bu hareketin önemli isimleri arasında Martin Luther (ö. 1546) ve Jean Calvin (ö. 1564) vardır. O dönemde reform aslında sadece Kiliseye karşı bir eleştiridir. Kilise'ye yapılan eleştiriler sadece teolojik tartışmalarla alakalı değil, halk üzerinde oluşturdukları baskı ile de alakalıdır. Hristiyan Avrupa'nın farklı yerlerinde Kilise'ye karşı artan muhalif görüşlerin en radikal isimlerinden biri Luther olmuştur.¹¹⁵ Luther, Kilise'nin yetersizliğinden ve uygulamalarından duyduğu rahatsızlıktan dolayı hayatı boyunca Kilise ile mücadele içinde olmuştur. O, genç yaşında

---

¹¹² Michael D. Coe, "Mormons and Archaeology: An Outside View", *Dialogue: A Journal of Mormon Thought* 9/2 (1997), 46-48.

¹¹³ Bushman, *Mormonism*, 1.

¹¹⁴ Olgun, "Mormons in the Light of the Ottoman Archive Documents", 13.

¹¹⁵ Olgun, *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık* (İstanbul: Milet ve Nihal, 2019), 19.

Agustin(Augustine) tarikatına katılıp Kilise’de Papaz olmuş daha sonra da Wittenberg Üniversitesi’nde Kitab-ı Mukaddes profesörü olmuştur.¹¹⁶ Luther, kurtuluşun yalnızca imanla olacağı düşüncesini savunmuştur. O’na göre Konsil kararlarıyla kurulmuş Katolik Kilisesi Pavlusçu öğretiden uzaklaşmıştır. Reform sürecini birkaç güvenilir arkadaşıyla yürütmeye çalışan Luther, birçok baskıya maruz kalmıştır. Onun ölümünden sonra 1900’lü yıllara gelindiğinde Amerika’daki Luther taraftarlarının sayısı on milyona ulaşmış durumdadır.¹¹⁷

Kilise’nin bozulmuş bir dini öğretiyi yaydığını düşünen Luther gibi Smith de ondan yüzyıllar sonra bir aydınlanma yaşadığını iddia etmiş ve gerçek Hristiyanlığın yaşanan Hristiyanlık olmadığını dile getirmiştir. Bu uyanışla birlikte o ve arkadaşları kalan ömürlerini gerçek Hristiyanlık ülküsüne ulaşmak için adamıştır. Gerçek Hristiyanlığı tesis etme düşüncesiyle kurulan Mormon Kilisesi, geleneksel Yahudilik ve Hristiyanlığın bozulmuş olduğunu ve bu bozulmayı onarabilecek, gerçek Kilise’yi inşa edebilecek kişinin Smith olduğunu savunmaktadır.¹¹⁸ Ancak Smith’in Hristiyanlığın bozulmuş bir din olduğunu neden iddia ettiğinin sosyokültürel temellerinin açıklığa kavuşturulması gerekir. Bu anlamda Amerikan dini kimliğinin nasıl şekillendiği sorusunun açıklanması gerekmektedir.

Amerika’nın keşfinden evvel Avrupa’da yüzyıllar süren savaşlar yaşanmıştır. Bu savaşların siyasi ve ekonomik boyutları olduğu gibi dini boyutlarının etkin olduğu bilinmektedir. Avrupa savaşlarının (1337-1453) toplumun yeniden yapılanmasında rolü olduğu gibi devletlerin yapılanmasında da etkili olmuş, devlet din ile olan mesafesini olabildiğince laikleştirilmiş bir sitem üzerine kurmuştur. Ancak bu savaşlardan ders çıkaran Avrupalıların Amerika kıtasına göç eden kesimleri için din, devlet işlerinden tamamen uzaklaştırılması gereken bir olgu olarak görülmemiş farklı bir laiklik sistemi geliştirilmiştir. Geliştirilen sistemde din ve ifade özgürlüğü garanti altına alınmaya çalışılmıştır. Bu anlamda dinin Amerikan toplumunun kurucu öğeleri içerisinde yer aldığı sonucu çıkartılabilir. Amerikan devletinin kuruluş metinlerinde yer alan, kongre dinin özgürlüğüne ket vuracak yasa koyamayacaktır ifadeleri¹¹⁹ bu reflekslerle düzenlenmiş olmalıdır.

---

¹¹⁶ Olgun, *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık*, 26-27.

¹¹⁷ Olgun, *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık*, 117.

¹¹⁸ Işık, “Mormonluk ve Mormon Kilisesi Üzerine Bir Araştırma”, 172.

¹¹⁹ First Amendment to the United States Constitution America: United States House of Representatives, (1789).

Amerika'daki dini mozağin oluşmasının tarihi Amerika'nın keşif yıllarına kadar götürülebilir.¹²⁰ 1492'de Avrupalı kâşifler tarafından keşfedilen Amerika, çok kısa zamanda yağma hareketlerine maruz kalmıştır. Bölgede bulunan yerliler yağmacı hareketler tarafından istila edildikten sonra kıta hızla kolonileştirilmiştir.¹²¹ Daha sonraki yıllarda bu kıtaya Avrupa'dan sürekli olan göçler yaşanmışsa da bu göçlerin asıl ivme kazandığı yıllar 18. yüzyılda başlayan ve sanayi devrimi ile gerçekleşen ham madde arayışı olmuştur.¹²² Geniş topraklara sahip olan Amerika, sanayi devriminin istediği ham maddeyi üretecek topraktan yana sorunsuz olsa da asıl ihtiyacı iş gücü olmuştur. Buraya yerleşen ilk yerleşimciler toprak işçiliğinde çalıştırılmak üzere çeşitli ülkelerden gelmeye başlamıştır.¹²³

Büyük Uyanış, Amerika Birleşik Devletleri'nde 18. yüzyılın sonlarında başlayan ve 19. yüzyılın ortalarına kadar süren protestan kökenli dini canlanma hareketidir.¹²⁴ Bunlardan ilki İngiltere merkezli cereyan etmiş olmakla beraber sonrasında Amerika'daki koloniler arasında da cereyan etmiş ve bu hareketlilik merkezi Amerika olan ikinci büyük uyanış hareketine neden olmuştur.¹²⁵ İkinci büyük uyanış hareketi Mormonizmin oluşması açısından önemlidir. Çünkü Smith, tam da bu dönemin heyecanla yaşandığı zamanda dünyaya gelmiş, Amerika'daki YDH'lerin birbirleri arasındaki gerilimleri arasında kalmış ve bu dönemde dini arayışa girmiştir.¹²⁶ Her iki Büyük Uyanış hareketine çoğunlukla Evanjelik Protestanlar liderlik etmişlerdir. Amerika'da çoğunluğunu, Kalvinist, Metodist ve Püriten grupların oluşturduğu evanjelik gruplar, 1730-1740 tarihleri arasında coşkulu vaazlar ve yazdıkları eserlerle Protestan kitleler üzerinde derin izler bırakmışlardır. Amerika'daki dini mozağin oluşmasında katkısı olan Büyük Uyanış dönemi 19. yüzyılın başlarında Amerika'nın New York ve New England bölgelerinde başlamıştır.¹²⁷

Büyük uyanış döneminin Smith üzerindeki etkisi önemli bir husustur. Çünkü o, bu dönemdeyken şahidi olduğu dini heyecanın kendisi üzerinde kararsızlık ve hangi gruba dâhil olacağını bilmeme hali oluşturduğunu ifade etmiş Metodist, Presbiteryen ve Baptist grupların

---

¹²⁰ Robert Vincent Remini, *A Short History of the United States* (New York: Perennial, 2009), 25-26, 115-116, .

¹²¹ Remini, *A Short History of the United States*, 22-23.

¹²² Remini, *A Short History of the United States*, 76-78.

¹²³ Remini, *A Short History of the United States*, 22-23, 115-116.

¹²⁴ Elmer L. Towns - Douglas Porter, *The Ten Greatest Revivals Ever: From Pentecost to the Present* (Washington: Destiny Image Publishers, 2000), 53-56.

¹²⁵ Remini, *A Short History of the United States*, 25-26.

¹²⁶ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:5-8.

¹²⁷ Elmer L. Towns - Douglas Porter, *The Ten Greatest Revivals Ever: From Pentecost to the Present*, 54-61.

çekişmelerinden dem vurmıştır.¹²⁸ Smith, Manchester'a taşındıktan sonra henüz on beş yaşındayken¹²⁹ Metodist hareketler ile başladığını ifade ettiği¹³⁰ dini heyecanın sırasında zihninin "*ciddi düşüncelere ve büyük bir huzursuzluğa*"¹³¹ düştüğünü ifade etmiştir. Smith, bunca dini çekişmenin içinde ve kafası karışık biçimdeyken Tanrı'dan yardım istemeye karar vermiştir. Böylece 1820'de o özel tanrısal vizyonla onurlandırıldığını iddia etmiştir.¹³² Tüm bu anlatılardan da anlaşıldığı üzere Smith'in dini kimliğinin dönemin ruhuyla sıkı bir ilişkisi olduğu görülmektedir.

Büyük Uyanış dönemindeki evanjelik hareketlerin Mormonlar açısından araştırmamız bağlamındaki önemi, bir cemaatleşme olgusunun yaygınlaşmasında bazı kolaylıklar sağlamış olmasıdır. Dönemin yoğun YDH'leri arasında cemaatleşmeye teşvik ve bu cemaatlerin dışında kalanların batıl olduğu iması vardır.¹³³ Aynı şekilde mesihçi ve eskatolojik söylemler taşıyan dini yönelişlerin öze dönüş söylemleri içerdikleri ve insanları davet etme yöntemleri açısından misyoner karakterli oldukları görülmektedir. Bu hareketlilikler insanların dine daha kolay uyum sağlayabilmeleri adına geleneksel dini büyü ve sihir gibi hususları da bünyesinde taşımış, bu kodları dinin malzemesi haline getirebilmişlerdir. Bu kodlar Mormonizmde de kendini gösterecek ve kitlesel bir halk hareketine dönüşecektir. Dönemin dini yönelişlerinin ortak noktası anlaşıldığında birbirinden farklı evanjelik dini grupların olduğu bir dönemde Smith'in vizyon iddiasının sosyolojik arka planı açıklığa kavuşabilecektir.

2.2.2. Mormon Kitabı ve Amerikan Fundamentalizmi

Mormon Kitabı'nın Amerikan fundamentalizmi olan bağlantısı, kitabın Tanrı tarafından gönderilmiş bir müjde olduğu iddiası üzerinden değerlendirilebilir. Mormonlara göre Mormon Kitabı Amerika'nın yerli seçkinlerinin öyküsünü içermektedir. Buradaki seçkin kavramı Tanrı'nın Mormon Kitabı'nda bahsi geçen beyaz ırklara gösterdiği özel ihtimamı ifade etmektedir. Konuyla ilgili verilecek en çarpıcı örnek kitaptaki kavimlerden biri olan Lamanlılarla ilgili açıklamalardır. Kitaba göre Tanrı Laman kabilesini "*kara bir deri ile*" lanetlemiştir ve onlar tövbe etmezlerse Rab onlardan tiksinecektir.¹³⁴ Bu kavim kitapta "*vahşi*

---

¹²⁸ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:5.

¹²⁹ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:7.

¹³⁰ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:5.

¹³¹ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:8.

¹³² Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:8-17.

¹³³ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:10-21.

¹³⁴ Mormon Kitabı, 2. Nefi 5:20-23.

ve kana susamış bir halk” ve “pislikle dolu; yırtıcı hayvanlarla beslenen, çadırlarda yaşayan ve bellerine kısa bir deri sarıp başları tıraşlı olarak çölde dolaşan halk” olarak tanımlanmıştır.¹³⁵ Bu ifadelerden Mormon Kitabı’nın Amerikan beyaz topluluklarının önemini göstermeye yönelik bir dini teolojik arketip sunduğu söylenebilir.

Mormon Kitabı’nın bir başka okuması Hristiyan evanjelik öğretiler ekseninde yapılabilir. Yunanca *evangelion* kelimesinden türeyen ve “iyi haber, müjde” gibi anlamlara gelen evanjelizm özellikle Protestan Hristiyan gruplardan bazılarını temsil etmektedir.¹³⁶ Evanjelik kelimesi öncelikle 17. yüzyılda ortaya çıkan bazı Protestan kiliseleri tanımlamak için kullanılmıştır. Ancak kelimenin yaygınlık kazanması İngiltere, Galler, İskoçya ve Kuzey Amerika’daki kolonilerinde başlayan Birinci Büyük Uyanış dönemine rastlar. Pek çok mezhep için ortak bir çatı kavram olan evanjelizm özellikle Amerika’da yaygınlaşmıştır.¹³⁷ Evanjelizm bir çatı kavram olduğu için diğer kiliselerle ortak bir düşüncede birleşmiş olması beklenir. Çünkü her kilisenin kendine ait temel öğretisi bulunmaktadır.¹³⁸ Ancak ortak öğretilerin ne olması gerektiği konusunda farklı yaklaşımlar yer almaktadır. Bu yaklaşımlardan birisi evanjelizmin altı temel inanç esası olarak tanımlanmasıdır. Buna göre evanjelizm, Tanrı bilgisinin kaynağı ve Hristiyan yaşamı için bir rehber olarak Kitab-ı Mukaddes’i en yüksek otorite kabul eder. Diğer ortak öğretiler şu şekilde sıralanmıştır: Bedenleşmiş Tanrı ve Rab olarak Mesih İsa’nın kabulü, Kutsal Ruh’un egemenliği, bireysel yenilenme ve dönüşüm, evanjelizmin hem bireysel hem de bir bütün olarak Kilise için öncelikli olması, Hristiyan topluluğun her açıdan büyümesi.¹³⁹ Mormon Kitabı’nın Mormonlar için temsil ettiği anlam da bu noktada anlaşılabilir. Evanjelizm için tanımlanan bu kavramların Mormon öğretisi içerisinde de yer aldığını söylemek mümkündür.

Evanjelic Hristiyanlık, yukarıda ifade edilen hususlar gibi ortak noktalara sahip olmasına karşın kendi içerisinde pek çok gruba ayrılmıştır. 19. yüzyılda Protestan kökenli mezhepler arasında bazı fikir ayrılıkları ile başlayan ve 1900’lü yılların başında zirve yapan bu ayrımcı fikirler, Birinci Dünya Savaşı sonrası buhran ortamında evanjelik kimliğin içerisinde iki farklı yorumu

---

¹³⁵ Mormon Kitabı, Enos 1:20.

¹³⁶ Filiz Çoban Oran, “Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri: Sosyal-İnşacı Perspektiften ABD-İsrail İlişkileri”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/3 (19 Eylül 2017), 2023-2025.

¹³⁷ Oran, “Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri”, 2023.

¹³⁸ Oran, “Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri” 2024.

¹³⁹ Oran, “Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri” 2024-2027.

var etmiştir.¹⁴⁰ Bu ayrılıklardan en önemlisi evanjelik kimliğin radikal yorumunu kabul eden fundamentalistlerdir. Latince *fundamentum* kelimesinden türetilmiş olan fundamentalizm kavramı köktencilik anlamında kullanılır.¹⁴¹ Kavram genel olarak dini bir yaklaşımı tanımlamak için kullanılsa da sosyolojik bağlamda Amerika’da evanjelik Hristiyanlardan bir gurubu temsil etmek için de kullanılmaktadır. Buna göre fundamentalist kavramının işaret ettiği mana, belli bir Hristiyan gurubun ideolojik öğretisidir. Bu öğretinin dayandığı en temel varsayım kutsal kitabın yanılmazlığı ve onun Tanrı’dan insanlığa indirilmiş kelimeler olduğudur. Bu anlamda kutsal kitap yorum kabul etmez. Tanrı’nın buyruğunu olduğu gibi insan yorumuna ihtiyaç duymadan ihtiva eder.¹⁴²

Fundamentalist yaklaşımın temelleri Amerikan tarihiyle şekillenmiştir. Amerika’nın göçmenlerden oluşan yapısı onu bir devlet olarak teşekkül etmesinde tarihi mirastan mahrum bırakmıştır. Ancak din gibi unsurlar özellikle büyük uyanış dönemiyle kitleler yaratabilmiş insanları bir gaye uğruna bir araya getirmeyi başarabilmiştir. Amerikan toplumunun oluşmasında İngilizler’e karşı verilen mücadele de etkin olmuştur. Amerikan iç savaşından sonra imzalanan bağımsızlık anlaşması sonrasında savaşa destek vermeyen gruplar Amerika’dan kovulmuştur. Bu grupların kovulmasıyla doğan boşluğu Kalvinci Protestanlar ile muhafazakâr gruplar doldurmuştur. Toplumda liberaller ile muhafazakârlar arasındaki ayrışmanın arttığı bu dönemin sonunda Amerikan toplumunda farklı dini ekoller oluşmuştur.¹⁴³

Fundamentalist öğretinin en önemli konusu *yanılmazlık* öğretisidir. Bu öğreti kutsal kitabın yanılmaz olduğunu ve onun kelimesi kelimesine Tanrı kelamı olduğunu iddia eder. Şayet kutsal metin bilimsel bir veriyle çelişirse bu ikisi arasında dengeleme yoluna gidilir.¹⁴⁴ Mormon paradigmasından bakıldığında ise fundamentalistlerde görülen bu yaklaşımı benimsedikleri yorumu yapılabilir. Zira Mormonlar için Mormon Kitabı, Tanrı katından olmakla beraber her sözü değişmez bir doğruluğa sahiptir. Bu iki öğretinin kabulü, kendilerine yol gösterici olarak kutsal kitabı seçmeleridir. Ancak Mormonlar bu sözün değiştirildiğini, değişmemiş olanın ise

---

¹⁴⁰ Şener Faruk Bedir, “Reformasyon’dan Günümüze Evanjelik Hristiyanlık”, *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi* 3/2 (18 Haziran 2014), 86.

¹⁴¹ Henry Munson, “Fundamentalism”, *Religion* 33/4 (2003), 382.

¹⁴² H. Şule Albayrak, “Tarihi ve Sosyal Bir Realite Olarak Amerika Birleşik Devletleri’nde Gelişen Protestan Fundamentalizmi”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (2014), 131.

¹⁴³ Mustafa Bıyık, “Amerikan Protestan Fundamentalizmi’nin Köken ve Öğreti Açısından Bir Analizi”, *Dini Araştırmalar* 10/28 (01 Haziran 2007), 86-89.

¹⁴⁴ Albayrak, “Tarihi ve Sosyal Bir Realite Olarak Amerika Birleşik Devletleri’nde Gelişen Protestan Fundamentalizmi”, 131-134.

sadece Mormon Kitabı olduğunu iddia etmektedir.¹⁴⁵ Böylece onlar geleneksel Hristiyanlıkta önemli yere sahip olan kutsal kitabın yanılmazlığı öğretisini, Mormon Kitabı'yla ilişkilendirerek yeni bir boyuta taşımış olmaktadır. Bu da Mormon hareketinin, Kitab-ı Mukaddes'e ve Hristiyan geleneğine ait birtakım hususları kendi dünya görüşü içinde dönüştürmesinin tipik bir örneğidir.

İkinci önemli öğretisi, Yeni Ahit'te yer alan¹⁴⁶ İsa'nın bin yıllık bir dönemdeki saltanatının yeniden tesis edileceğini anlatan yaklaşımın benimsenmesidir. Bu yaklaşım İsa'nın, literal olarak tam anlamıyla bin yıllık bir barış çağı olan Milenyum'dan önce fiziksel olarak dünyaya geleceği inancına dayanır. İsa'nın mucizevi doğumu, Tanrılığı, ölümü, dirilişi ve tekrar geri döneceğine olan inançlar fundamentalizmin temel yapı taşlarıdır.¹⁴⁷ Mormon Kitabı için ise bu anlatı İsa'nın çarmıha gerildikten bir süre sonra Amerika'ya gelip Mormon Kitabı'nda bahsi geçen halkı ziyaret etmesiyle yer bulur.¹⁴⁸ Öyle anlaşılıyor ki kalkış noktası Kitab-ı Mukaddes olsa da Mormon Kitabı, Hristiyan geleneğinde önemli yere sahip olan eskatolojik anlayışları yeni bir bağlam ve kurgu içinde revize ederek kullanmıştır.

Fundamentalist görüşün üçüncü öğretisi İsa'nın bakire Meryem'den dünyaya gelmiş¹⁴⁹ olduğuna iman gerektirir.¹⁵⁰ Mesih, bakire birinden dünyaya gelme mucizesiyle insanlara Tanrı'nın oğlu olduğunu¹⁵¹ göstermiştir. Bu inanç biçimi Mormonizmde de görülmekte ve Mesih İsa'nın Tanrı'nın oğlu olduğu tasdik edilmektedir. Bu husus, Mormonizmin iman maddelerinde belirtilmiştir.¹⁵² Ayrıca Kitab-ı Mukaddes'te ifadesini bulan öğretisi, Mormon Kitabı'nda mütemadiyen vurgulanan hususlardan biri olmuştur.¹⁵³

Bir diğer temel öğretisi İsa'nın çarmıhta insanlar için kefareti ödemesidir. Bu şekilde bir kefareti Tanrı ile insanlar arasında bir uzlaşma tesis edebilmek için gerekli görülmüştür. İnsanların günahlarının affi için kendisi kurban etmiş olan İsa, böylece Tanrı ile insan arasında iletişimi engelleyen günahı kefareti yoluyla üstlenerek onu ortadan kaldırmıştır.¹⁵⁴ Mormon Kitabı,

---

¹⁴⁵ Çok Değerli İnci, İman Maddeleri 1:8; Mormon Kitabı 1.Nefi 13:26-28.

¹⁴⁶ Vahiy 20:1-6.

¹⁴⁷ Robert Hastings Nichols, "Fundamentalism in the Presbyterian Church", *The Journal of Religion* 5/1 (1925), 18-19.

¹⁴⁸ Mormon Kitabı, 3. Nefi 11.

¹⁴⁹ Luka 1:26-35.

¹⁵⁰ Nichols, "Fundamentalism in the Presbyterian Church", 18.

¹⁵¹ Yuhanna 1:13.

¹⁵² Çok Değerli İnci, İman Maddeleri 1:1-6.

¹⁵³ Mormon Kitabı, 1. Nefi 11:13-20, 2. Nefi 17: 14, Alma 7:10.

¹⁵⁴ İbraniler 9:12-15.

kanonik Yeni Ahit metinlerinde ifadesini bulan bu öğretiyi yer yer kullanmaktadır.¹⁵⁵ Kitapta Mesih'in kefaretinin Mormon hareketini hazırlayan sürecin başlangıcı olarak tasviri, Kitab-ı Mukaddes'in ilgili pasajlarına dayanmaktadır. Aynı zamanda bu öğreti Mormonizm ile fundamentalist görüşün ayrıldığı konulardan da biridir. Zira Mormonizmde insanların Adem'in günahı sebebiyle değil, kendi günahları sebebiyle cezalandırılacağına inanç vardır.¹⁵⁶

Son öğreti İsa'nın bedenen dirilişi inancına dayanmaktadır. Buna göre İsa asli günahına kefaret olarak çarmıhta ölmüş, gömüldükten üç gün sonra bedenen dirilip göğe yükselmiştir.¹⁵⁷ Buna göre Mesih İsa'nın ikinci kez dünyaya gelişi her an mümkündür.¹⁵⁸ Benzer ifadeler Mormon Kitabı'nda da görülmektedir.¹⁵⁹

Fundamentalist görüşün bahsi geçen iman ve akide maddelerinin Mormonizm açısından paralel bir sunumla ve ortak bir paydada olacak şekilde geldiği göz önünde bulundurulacak olursa Mormonların içinde buldukları coğrafyanın dini ikliminden ne denli etkilendikleri ve bunun kutsal kitaplarında nasıl karşılık bulduğu anlaşılabilir olacaktır. Amerikan dini iklimini oluşturan kodların, kıyametin senaryolarının yaklaştığı, kurtuluşun ancak yanılmaz bir bilgiyle kutsanmış kutsal kitaba iman ile olabileceği ve iman etmeyenlerin batıda oldukları söylemlerinin Mormonizm açısından da geçerli olduğu, onun fundamentalist yaklaşımlardan etkilendiğinin en belirgin kanıtı niteliğindedir.

İkinci Büyük Uyanış dönemine bünyesinde barındırdığı farklı gruplar ve bunlarla ilgili tartışmalar açısından bakıldığında, 19. yüzyıl Amerika'nın dini açıdan hareketli bir yapıda olduğu görülmektedir. İkinci Büyük Uyanışın bu dönemi dini coşkuyu ve dinde restorasyon arayan insanların sayısını da arttırmıştır.¹⁶⁰ Bu dönemde yapılan kamp toplantıları geniş bir izleyici kitlesinin ilgisini çekmiştir. Hristiyanlığın Amerika'daki yorumu, kıtanın geçirmiş olduğu tarihsel süreç üzerinden değerlendirmeye çalışılabileceği gibi karşılaştırmalı teolojik özellikler üzerine de kritik edilebilir. Amerikan toplumunda farklı büyüklüklerde pek çok dini hareketin tezahür etmesi, Amerika toplumu için yeni bir olgudan ziyade normal bir durumdur. Teolojik eksenle bakıldığında Amerikan toplumunun kendine özgü bir dini kimlik

---

¹⁵⁵ Mormon Kitabı, 1. Nefi 11:32-33; 2. Nefi 2:3-10, 25-27, 9:5-27; Yakup 4:11-12; Mosiya 3:11-18, 4:6-8, 13:27-35; Alma 34:8-16, 42:11-30; 3. Nefi 11:14.

¹⁵⁶ Çok Değerli İnci, İman Maddeleri 1:1-2.

¹⁵⁷ Matta 28:1-8; Markos 16:1; Luka 24:1-12; Yuhanna 20:1-10.

¹⁵⁸ Albayrak, "Tarihi ve Sosyal Bir Realite Olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde Gelişen Protestan Fundamentalizmi", 134.

¹⁵⁹ Mormon Kitabı, Alma 40:20-21; Mormon 7:5.

¹⁶⁰ Richard D Shiels, "The Scope of the Second Great Awakening: Andover, Massachusetts, as a Case Study", *University of Pennsylvania Press* 5/2 (1985), 223-244.

geliştirdikleri ifade edilebilir. Bu farklılıkların temelinde gnostik öğelerin olduğu, kurumsal olarak aynı dinden bahsedilse de Amerikalıların manevi olarak bağlı oldukları dini kimlik bir tür spiritüalizmdir. Bu durum diğer dinlerin bu kıta üzerinde yeniden yorumlanmasıyla beraber yerleşmesi olarak açıklanmaktadır.¹⁶¹

Smith'in Mormon hareketinin kurucusu olarak ortaya çıkışında bahsi geçen büyük uyanış faaliyetleri, siyasi atmosfer ve kendi aile yaşamı etkili olmuştur. Mormon hareketinin kökenlerini ağırlıklı olarak Bapstist ve Metodist¹⁶² Protestan düşünce biçimleriyle, psikolojik kökenlerini de Smith'in mensubu olduğu ailenin dini eğiliminde bulmak mümkündür.¹⁶³ Bu bakımdan Smith'in doğup yetiştiği şartları yakından tanımak Mormon Kitabı'nın tarihsel ve teolojik bağlamını anlaşılması açısından önemlidir.

2.3. Mormon Kitabı ve Smith'in Yaşam Öyküsü

Mormon Kitabı'nın ortaya çıkış sürecinin doğru anlaşılabilmesi için Smith'in kişisel hayatının bilinmesi gereklidir. Smith'in öz yaşam öyküsü *Çok Değerli İnci*'nin Joseph Smith Tarihi bölümünde ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Buna göre, 1805'te aralık ayında Amerika'da Vermont eyaletinde doğan Smith, dokuz çocuklu fakir bir ailenin üçüncü çocuğudur.¹⁶⁴ Smith'in ailesi yaklaşık beş nesil boyunca Boston yakınlarındaki Topsfield kasabasında yaşamıştır. Kasaba o dönemler hararetli dini tartışmaların merkezinde yer alsa da dini olarak Metodist, Presbiteryen ve Bapstist görüşler ağırlıklıdır.¹⁶⁵ İçinde bulunduğu bölgenin dini yönden çeşitlilik arz etmesi Smith'in düşünceleri üzerinde derin izler bırakmıştır. Smith için dini açıdan pek çok seçeneğin mevcut olduğu bu durum ciddi bir zihinsel karmaşa ve tedirginlik anlamına gelmektedir.¹⁶⁶ Dini tatmin arayışının en yüksek seviyede olduğu bu ortam Smith'in dini düşüncelerinin oluşumunda daha sonraki radikal değişimlerin oluşmasına yol açacaktır.¹⁶⁷ Zira bu çeşitlilik ve kaotik atmosfer içinde düşünmekte olan Smith, doğru dinin hangisi olduğu noktasında kararsızlık yaşadığı söylenebilir. Smith'in ailesi ekonomik nedenlerle daha sonra buldukları bu kasabayı terk etmiş ve Pensilvanya'da bulunan Palmyra kasabasına

---

¹⁶¹ Aktay, "Mormonluk: Amerika'nın Ahir Zamanının Dini ve Azizleri", 112-115.

¹⁶² Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:7-9.

¹⁶³ Katar, *Mesih İsa'nın Son Gün Azizleri Mormonlar*, 20-21.

¹⁶⁴ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:3.

¹⁶⁵ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:5.

¹⁶⁶ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:8.

¹⁶⁷ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:9.

yerleşmiştir. Çocukluğunda ailesine yardım eden Smith bu kasabada tarla sürmek, taş ayıklamak gibi meşakkatli işlerle uğraşmıştır.¹⁶⁸

Smith'in ifadelerine göre onun ailesi dini bakımdan herhangi radikal bir görüşe mensup değildir.¹⁶⁹ Ailesi dini olarak katı bir tutum yerine her görüşe açık bir tavır içerisinde. Bu ılımlı tutum, Protestan gruplar içindeki yeni dini yorumlara açıklık anlamı taşımaktadır. İlimli arayıcılar, Baptist, Metodist veya Kongregasyonalist görüşlerden hepsine değer vermekle beraber bu Protestan görüşler arasında sorunsuzca fikir değişikliğine gidebilmektedir. Ailenin tutumu Smith'i de etkilemiş olmalıdır. Çünkü Smith, daha çok genç yaşlarda hangi öğretinin doğru olduğu konusunda tereddütler yaşamıştır. Bu tereddütün altında yatan sebeplerden biri ailenin din hakkındaki yaklaşımı olabilir. Herhangi bir dini yaklaşımın doğru olabilme ihtimali Smith'i kesin bir dini görüşü benimsemesinden alıkoymuş ve nihayetinde kendi dini görüşünün ne olması gerektiği konusunda kendi ifadesine göre Tanrı'dan yardım istemeye yöneltmiştir.¹⁷⁰

Çok Değerli İnci'nin Joseph Smith Tarihi'nde aktarıldığına göre, içine düştüğü dini arayış, Smith için yeni bir dönemin başlangıcı olacak vizyon anlatısına sebep olmuştur. Smith, 1820'nin bahar ayında hangi dinin doğru olduğu sorusuna cevap bulmak amacıyla Tanrı'ya sesli bir şekilde dua etmeye başlamıştır.¹⁷¹ Bu dua esnasında inziva halindeyken bulunduğu koruluk koyu bir karanlık ile kaplanmış ve ilk vizyonunu görmüştür. Onun anlatımına göre vizyon, üstünde güneş kadar aydınlık bir ışık belirdikten sonra bu ışığın içinden iki parlak kişinin görünmesiyle başlamıştır. Bu kişilerden biri ötekine Smith'i işaret ederek "*Bu benim değerli oğlumdur. Onu dinle!*"¹⁷² demiştir. Smith'e göre bu kişilerden biri Tanrı, öteki de melektir. Bunun üzerine Smith, Tanrı'ya hangi dinin gerçek olduğu sorusunu sormuş ve Tanrı'dan hepsinin yanlış olduğu cevabını almıştır.¹⁷³

Yaşadığı olayların etkisiyle eve dönen Smith, gördüğü vizyonunu kasabada önemli bir kişi sayılan metodist bir vaiz ile paylaşmıştır.¹⁷⁴ Vaiz, Smith'in anlattıklarını ciddiye almamış ve Smith'i geri çevirmiştir. Ciddiye alınmamış olsa da Smith için gördüğü vizyon gerçektir. O kendisi aleyhine yapılan bütün kınama ve yalanlamalara rağmen vizyonundan eminken ikinci vizyonunu gördüğünü iddia etmiştir. İkinci vizyonda isminin *Moroni* olduğunu iddia eden bir

---

¹⁶⁸ Katar, *Mesih İsa'nın Son Gün Azizleri Mormonlar*, 19.

¹⁶⁹ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:7.

¹⁷⁰ Katar, *Mesih İsa'nın Son Gün Azizleri Mormonlar*, 24.

¹⁷¹ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:14.

¹⁷² Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:17.

¹⁷³ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:19.

¹⁷⁴ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:21.

meleğin, kendisine evinde görüldüğünü ve bu melekten kendisine Tanrı katından önemli görevler verileceğini işitmiştir. Moroni, Smith'e altın bir levha üzerine yazılmış değerli bir kitabın verileceğini ancak bu kitabın tercüme edildikten sonra anlaşılabilceğini söylemiştir. Altın tabletlerin tercümesi için Smith'e *Urim ve Tummim* adlı iki bakı taşı verildikten sonra Kitab-ı Mukaddes'ten bazı bölümler okuyup evden uzaklaşmıştır.¹⁷⁵ Ancak melek eve aynı gece tekrar uğramış ve ilk başta söylediklerini tekrar ederek, savaş ve salgınların her tarafı kuşatacağını, ahir zamanın geldiğini söyledikten sonra ışıklara karışıp gitmiştir.¹⁷⁶ Ancak Moroni aynı gece üçüncü defa uğramış ve Smith'i bir konuda uyarmıştır. Buna göre Smith'in ailesinin ekonomik durumunun kötü olduğunu ve şeytanın kendisini ayartmasına izin vermemesi gerektiğini söylemiştir.¹⁷⁷

Smith için belirlenen dört yıllık süre zarfı, ailesi ve çevresi tarafından Tanrı ile irtibat halinde olan önemli bir kişi olarak tanımlanacağı yıllardır. Onun vizyon gördüğüne inananlar olduğu gibi inanmayanlar da olmuştur. Bu süre içerisinde Smith çoğunlukla günü birlik meşguliyetleriyle uğraşmış ve ilk evliliğini yapmıştır.¹⁷⁸ Dört yıllık bekleme süresi bittiğinde Smith kendisine yeri söylenmiş olan altın levhaları çıkarmaya gitmiştir. 1827'nin bahar ayında levhaları yerinden çıkartıp tercüme işlemine başlamıştır.¹⁷⁹

Mormon Kitabı'nı oluşturacak olan levhalar Smith'in iddiasına göre eski mısır diliyle yazılıdır ve bu yüzden levhaların tercüme edilmesi gerekmektedir. Tercüme işlemine başlayan Smith levhaları tek başına tercüme etmemiştir. Tercüme işlemi için Smith'e katılanlar olmuştur. Bunlardan biri onun ününü duyan çevrelerden kendisine katılmaya gelen Martin Harris'tir (ö. 1875). Oldukça varlıklı bir kişi olan Harris, Smith'in vizyon gördüğüne ve kendisinin Tanrı tarafından seçilmiş bir kişi olduğuna iman etmiş ve kendisine maddi ve manevi yardımlarda bulunmak üzere tercüme faaliyetlerine katılmıştır. Mormon Kitabı'nın tercüme işlemi bittikten sonra baskısı yapılmıştır. Kitabın baskısından kısa bir süre sonra Mormon Kilisesi kurulmuştur. Kilisesinin kurulma motivasyonu Smith'in ilk vizyonunda sorduğu soru üzerine verilen cevaptır. Bu cevaba göre tüm Hristiyan kiliseler batıldır. Hiçbir Kilisenin doğruyu temsil etmediği fikri Smith için yeni bir Kilisenin kurulması gerektiği anlamına gelmektedir. Diğer Hristiyan mezheplerden farklı olarak Smith ve Oliver Cowdery, birbirini Vaftiz etmiş ve

---

¹⁷⁵ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:39-43.

¹⁷⁶ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:45.

¹⁷⁷ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:47.

¹⁷⁸ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:57.

¹⁷⁹ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:59.

Mormon Kilisesi'nin temellerini atmıştır.¹⁸⁰ Daha sonraları yakın çevresi de Smith'in yeni usulüyle Vaftiz olmuş ve Kilisenin ilk üyeleri oluşturulmuştur.¹⁸¹ Bu üyelere Smith'in kardeşleri Hyrum ve Samuel, üçlü tanıklar olan Cowdery, Whitmer ve Harris 1830'da yaptıkları toplantıda komünyon ayini düzenlemiş ve Mormon Kilisesi'ni kurmuşlardır.¹⁸² Kilise başlangıçta Mesih'in Kilisesi olarak adlandırılırken, Mormon doktrini için önemli olan ahir zaman vurgusu da eklenmiş ve böylece *Mesih İsa'nın Son Gün Azizleri Kilisesi* olarak tanınmıştır. Böylece Mormon inancına göre Tanrı'nın yeryüzündeki gerçek dinini yaşatan Kilise, kıyamete kadar Tanrı'nın inayetiyle ayakta kalacak şekilde kurulmuştur.¹⁸³

Mormon inancına göre *Melkizedek* ve *Harun rahipliği* adında iki tür Rahiplik yetkisi vardır.¹⁸⁴ Buradaki harun rahipliğinin Kitab-ı Mukaddes'te geçen Musa'nın kardeşiyle aynı anlamda kullanılması iki kitap arasındaki bağa gönderme yapmaktadır. Smith ve Oliver Cowdery, Vaftizci Yahya tarafından 1829'da Harun Rahipliği'ne atandıktan sonra Kilise kurulmuş ve Kilise de en büyük Rahiplik yetkisi olan Melkizedek rahipliği yetkisini devralmıştır.¹⁸⁵

Mormon Kilisesi kurulduktan sonra çevreden farklı tepkiler almıştır. Kilisenin gerçek Hristiyanlığı temsil ettiğini düşünen çevreler yanında, onun sapkın bir mezhep olduğunu düşünenler de vardır. Kilisenin hızlı yayılımı bu çatışmadan cereyan edecektir. Zira içinde buldukları Hristiyan ekollerden kopan kitleler için Mormonluk farklı bir başvuru kapısı olmuştur. Örneğin Kilisenin gelişiminde önemli bir yeri olan Sidney Rigdon (ö. 1876) bu tarz bir irtidat hareketinden gelmektedir.¹⁸⁶ Mormon Kilisesi'nin misyonerleri vasıtasıyla Smith'ten haberdar olan Rigdon, *Mesih'in Şakirtleri* cemaatinden henüz kopmuş durumdadır. Daha sonra o, bu yeni dine etrafında örgütlediği kitle ile dâhil olmuş ve Mormon hareketine güçlü bir destek sağlamıştır.¹⁸⁷ Ancak Kilisenin gelişmesindeki tek tetikleyici faktör kitle hareketleri de değildir. Bu anlamda Kilisenin ahir zaman vurgusu, beklenen günden evvel dünyanın felaketlerle sarsılacağı iddiaları, kurtuluş için yeni Siyon'u Amerika'da kurmanın gerekliliğine dair vaazları, dönemin dini heyecanı dolayısıyla kitleler üzerinde oldukça etkili olmuştur.¹⁸⁸

---

¹⁸⁰ Joseph Smith, *Teachings of Presidents: Joseph Smith* (Web: The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, 2007), 89-93.

¹⁸¹ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:71-74.

¹⁸² Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1: 70-74.

¹⁸³ Ayrıntılı açıklamalar için bk. Katar, *Mesih İsa'nın Son Gün Azizleri Mormonlar*, 54-56.

¹⁸⁴ *Gospel Principles*, (PDF: Intellectual Reserve Inc, 2014), 81-84.

¹⁸⁵ Öğreti ve Antlaşmalar 13.

¹⁸⁶ Lawrence R. Flake, "Prophets and Apostles of The Last Dispensation, Sidney Rigdon" *Religious Studies Center* (Erişim 16 Mart 2023).

¹⁸⁷ Bushman - Lauper, *Mormons in America*, 22-23.

¹⁸⁸ Katar, *Mesih İsa'nın Son Gün Azizleri Mormonlar*, 56-58.

Bundan sonraki süreçte Mormonlar buldukları çevreye sayıları gittikçe artarak yerleşmeye devam etmişlerdir. Bu süreç pek çok zorluğu da içeren bir süreçtir. Çevre halkının Mormonlara olan yaklaşımı onların Siyonu Amerika’da kurma fikrine aykırı düşmüş bu konuda çatışmalar yaşanmasına neden olmuştur. Gün geçtikçe gerginliğin dozu artmış, Mormonlara yönelik olarak ev ve iş yeri kundaklamaları başlamıştır. Bunun üzerine Smith kaçmak zorunda kalmıştır. Artan olaylara karşılık olarak başta Mormon lideri Smith’in can güvenliğini sağlamak sonra da Mormonlara yapılan zulme karşı intikam almak amacıyla Mormonlar içerisinde *Danit Takımı* (İng. *Danite Band*) adlı intikam grubu oluşturulmuştur.¹⁸⁹ İntikam gurubunun Danit ismiyle oluşturulmasının Mormonların Kitab-1 Mukaddes ile olan ilişkilerini yansıtması açısından önemli olduğu söylenebilir. Zira ismin Kitab-1 Mukaddes’te geçen *Dan* isimindeki çocukla aynı anlamda kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kitab-1 Mukaddes’teki anlatıya göre Yakup’un eşi olan Rahel cariyesini Yakup’a sunarak çocuk sahibi olmuş ve aralarında yaşadıkları olaydan ötürü haklı çıkınca “*Tanrı beni haklı çıkardı*” diyerek çocuğuna “haklı”¹⁹⁰ anlamına gelen *Dan*¹⁹¹ ismini vermiştir. Mormon intikam gurubunun isminin işaret ettiği anlamın bu minvalde haklı olmakla özdeşleştirildiği söylenebilir. Ancak daha da önemli olan Mormonizmin Kitab-1 Mukaddes ile olan münasebetinin kavramsal anlamda nasıl tezahür ettiği. Aynı zamanda, Kitab-1 Mukaddes anlatılarının gündelik siyasi çatışmalarda ve kültürel çekişmelerde nasıl kullanıldığının iyi bir örneğini sunmaktadır.

Danit Takımı’nın oluşturulmasıyla bölgedeki çatışma daha da şiddetlenmiş, Mormonlarla Mormon olmayanlar arasında silahlı çatışmalar baş göstermiştir. Bazı çatışmalardan sonra bölge valisi olaya müdahale etmiş ve Smith, Mormon liderlerle beraber tutuklanmıştır.¹⁹² Smith, altı ay hapisanede kaldıktan sonra serbest bırakılmış daha sonra ailesiyle Illionis eyaletinin batısına göç etmiştir. Son Gün Azizleri Kilisesi’nin müntesipleri, 1830’ların sonlarında Missouri’den sürüldükten sonra, Massachusetts’te yer alan Quincy’nin küçük bir kasabasında kendilerine yer bulmuşlardır. Kilise mensupları kısa süre sonra bataklıkları kurutmaya, çiftlikler kurmaya, meyve bahçeleri dikmeye, evler ve yollar inşa etmeye, işletmeleri birleştirmeye ve Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa’nın dört bir yanından din değiştiren göçmen dalgasını karşılamaya başlamışlardır. Smith, sürekli büyüyen bu şehrin adını *Nauvoo* olarak değiştirmiştir. Bu ismin verilmesinde de Kitab-1 Mukaddes ile olan özel

---

¹⁸⁹ Leland H Gentry, “The Danite Band of 1838”, *BYU Studies* 14/4 (1974), 2-9.

¹⁹⁰ Yaratılış 30:6.

¹⁹¹ Yaratılış 30:1-6; Tesniye 33:22.

¹⁹² Bushman, *Mormonism*, 44.

münasebetin yansıması gözlemlenebilir. Çünkü nadir bir kullanıma sahip olan kelime Eski Ahit'te “*Dağlarda müjde getirenin ayakları ne güzeldir.*”¹⁹³ cümlesinde İbranice *güzel* anlamına gelen bir amaçla kullanılmaktadır. Bu kelimenin bu anlamda kullanımını Mormon Kitabı'nın muhtelif bölümlerinde de bulmak mümkündür.¹⁹⁴ Mormonlar için bu durum *Nauvoo* ismine daha derin bir anlam vermekte ve Kitab-ı Mukaddes ile bağlarını güçlendirmektedir. Smith, hayalini kurduğu şehri inşa etmeye burada başlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin her yerinden ve 1841'den sonra Büyük Britanya'dan din değiştirenler buraya akın ettiler. Smith ve diğer Kilise liderleri, kendilerini yaşadıkları adaletsizlik türlerinden koruyacağı umuduyla, federal devletten güçlü bir şehir kurmaya dair bir izin almışlardır. Kilise ile devleti birleştiren Smith, belediye başkanı olarak burada görev yapmıştır. O yaşadığı sürece de şehir nüfusu yaklaşık 5.000 kişiye ulaşmıştır. Smith, Nauvoo'da, Siyonun tüm Kuzey ve Güney Amerika'dan oluştuğunu ve azizlerin toplandığı her yerin Siyon olduğunu bildirerek bu bölgeyi yeni Siyon ilan etmiştir.¹⁹⁵ Daha önceki başarısız Kilise girişimine karşın burada yeni bir Kilise inşa edilmiştir. Buradaki Kilise inşa olurken Mormonlara Amerika'dan ve Avrupa'nın farklı yerlerinden Hristiyanlığın diğer mezheplerinden irtidat eden kitleler katılmıştır. Mormonların sayısında artışa neden olan bu gelişmelerle beraber Nauvoo'nun bir Mormon merkezi haline gelmesi için burada Mormon Üniversitesi kurulmuştur. Illionis eyaletindeki gücünü silahlı bir güçle de korumak isteyen Smith, burada *Nauvoo Lejyonu* (İng. *Nauvoo Legion*) isimli bir teşkilat kurmuştur.¹⁹⁶ Böylece o, hem peygamberlik rütbesiyle kendisine sadakat besleyen bir kitle kazanmış hem de aynı sadakatle kendisine bağlı silahlı bir gücün de yönetimine sahip olmuştur.¹⁹⁷

Smith'in Siyon arayışı üzerinde durmak Mormonların Kitab-ı Mukaddes ile olan ilişkisinin nedeni yüksek olduğunu gösteren bir başka örnek olarak incelenebilir. Kitab-ı Mukaddes'te Siyon kelimesi değişik yerler için kullanılmakta ve yüze yakın yerde geçmektedir.¹⁹⁸ Mormonlar daha önce öğretilerle ilgili hususlarda yaptıkları gibi bu kelimeyi de Amerika'da, Kirtland, Ohio; Jackson, Missouri; Nauvoo, Illinois yerleri için kullanarak dönüştürmüşlerdir. Bu inanca göre *Yeni Kudüs* anlamında kullanılan Siyon, Mesih'in ikinci gelişinden önce Efraim kabilesinin toplanma yeri olacaktır. *Öğreti ve Antlaşmalar*'da geçtiği üzere Mormonlar için

---

¹⁹³ Yeşaya 52:7.

¹⁹⁴ Mormon Kitabı, 1. Nefi 13:37; Mosiya 12:21, 15:14-18; 3. Nefi 20:40.

¹⁹⁵ Bushman, *Mormonism*, 11.

¹⁹⁶ Glen M. Leonard, “Picturing the Nauvoo Legion”, *Brigham Young University Studies* 35/2 (1995), 95-97.

¹⁹⁷ Katar, *Mesih İsa'nın Son Gün Azizleri Mormonlar*, 65.

¹⁹⁸ 2 Samuel 5:7; Mezmurlar 2:6; Yeremya 31:6; Zekeriya 9:13.

Siyon fikri “... emirlerimi yerine getir ve Siyon’u kurmaya çalış” vahyi ile bir çeşit itikadi emirdir.¹⁹⁹ Onlara göre kayıp on kabile Yeni Kudüs’te toplanacak, o kabilelerden birçoğu daha sonra İsrail’e dönecektir.²⁰⁰ Yine inanç maddelerinde geçen “...Siyon’un Amerikada kurulacağını, Mesih’in kişisel olarak yeryüzünde hüküm süreceğini ve yeryüzünün yenilenerek cennet görkemine kavuşacağına inanıyoruz”²⁰¹ ifadeleri, Mormonların Siyon fikrine dair bilgi vermektedir. Siyon’a dair kehanetler sadece bu kutsal kitaplarda değil Mormon Kitabı’nda da yoğun bir kullanıma sahiptir. Kitapta otuzun üzerinde²⁰² farklı yerde Siyon’un kurulması ve onu kuranların cennet krallıkta yaşayacakları müjdelendir. Örneğin 1. Nefi kitabında şöyle denmektedir: “*Ve o gün Siyonumu kurmaya çalışanlara ne mutlu, çünkü onlar Kutsal Ruh’un armağanına ve gücüne sahip olacaklar; ve sonuna kadar sabrederlerse son günde yüceltilecekler ve Kuzu’nun ezeli krallığında kurtulacaklar ve barışı müjdeleyenler, onlar ne güzel olacaklardır!*”²⁰³ Tüm bu anlatıyla Kitab-ı Mukaddes yanyana getirildiğinde Siyon fikrinin Mormon inancı açısından temeli aşikâr olmaktadır.

Smith dini ve askeri gücünün yanında Amerikan siyaseti ile de ilgilenmiştir. O, yaklaşan başkanlık seçimlerinde adaylığını koymuş siyasilere mektup yazmış ve Son Gün Azizleri Kilisesi için birtakım ayrıcalıklar ve haklar talep etmiştir.²⁰⁴ Ancak beş siyasiden üçü cevap verirken hiçbiri Azizlere yardım sözü vermemiştir. Buna istinaden Mormonların yönetim organı olan On iki Havariler Kurulu, Smith’i başkan adayı göstermiştir. Burada bahsi geçen On iki Havariler Kurulu’nun Mormon Kitabı’nda da karşılığı olduğunun belirtilmesinde fayda vardır.²⁰⁵ Bu durum Mormon Kitabı ile Kitab-ı Mukaddes ilişkisinin yoğunluğu hakkında daha net bir fikre ulaşmaya katkıda bulunacaktır. Çünkü aynı Havarilerin varlığı Yeni Ahit’te İsa’nın ilk öğrencilerini anlatmak için kullanılmıştır.²⁰⁶

Bu örneklerden anlaşılacağı üzere Smith, Kitab-ı Mukaddes ile olan ilişkisinde kendi dönemindeki sosyokültürel hadiseleri merkeze almaktadır. Bu anlamda Kitab-ı Mukaddes’e yapılan atıflar, ondan devşirilen kavramlar ve isimler, çoğunlukla Smith’in yaşadığı olaylara destek sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Bu yüzden Kitab-ı Mukaddes’teki kavram ve örneklerden de anlaşıldığı üzere, geleneksel anlaşılma biçimlerinin dışına çıkarılarak yeni

---

¹⁹⁹ Öğreti ve Antlaşmalar 6: 6; 11:6, 12:6, 14:6.

²⁰⁰ Öğreti ve Antlaşmalar 45:66-72.

²⁰¹ Çok Değerli İnci, İman Maddeleri 10.

²⁰² Mormon Kitabı, 1. Nefi 21:14,13:37; 2.Nefi 8:16, 26:23.

²⁰³ Mormon Kitabı, 1. Nefi 13:37.

²⁰⁴ Katar, *Mesih İsa’nın Son Gün Azizleri Mormonlar*, 65.

²⁰⁵ Mormon Kitabı, 1. Nefi 12:7-10, 11:29; 3. Nefi 11:8-22, 19:4.

²⁰⁶ Elçilerin İşleri 14:14; Romalılar 16:7; 1 Korintliler 15:7; Galatyalılar 1:19.

inancın ve topluluğun gündelik yaşamına doğrudan hizmet eden şekillere evrilmiştir. Smith, bu yüzden Kitab-ı Mukaddes'teki kavramları olduğu gibi kullanmamış bunun yerine onları işlemiş ve kendi dönemindeki olaylara doğrudan işaret eden formlara dönüştürerek kullanmayı tercih etmiştir.

Yerleşmeye çalıştığı bölgeleri kendileri için Siyon yapma girişimlerinde bulunan Smith'in müntesipleri gerek bu sebeple gerekse de siyasi ve teolojik diğer sebeplerden dolayı bölge hakları için sürekli bir tehdit potansiyeli olarak görülmüştür. Mormon hareketine yönelik tepkiler sadece kamuoyu içerisinde değil, dönemin yerel basınının da gündeminde olmuştur. Yerel basın özellikle Smith'in karakteri üzerinden Mormonlara yönelik olarak sert ve kınayıcı bir tavır sergilemiştir. Örneğin, o dönemlerde *The Reflector* isimli haftalık gazetede editörlük yapan Abner Cole (ö. 1835), henüz Mormon Kitabı piyasaya sunulmamışken halk arasında efsane haline gelmiş *Altın İncil* anlatısı üzerinden Smith'in girişimlerini eleştirmiştir.²⁰⁷ Cole'un Smith'i eleştirdiği nokta ilginçtir, çünkü Smith'e göre tabletler altındandır. Tabletlerin altın olduğu iddiası dönemin değer algıları ekseninde düşünüldüğünde anlamlı hale gelmektedir. Zira Mormon inancı sadece Hristiyan teolojisinin arka planıyla değil, dönemin toplumsal ilgi ve beklentileri etrafında da kendine bir dayanak aramıştır. Halk içinde dolanan efsanelerden biri olan *Altın İncil* efsanesinin kullanımı bu şekilde Mormon Kitabı'yla ilişkilendirilmiştir.²⁰⁸ Zaten Mormon inancı açısından da Mormon Kitabı bir anlamda Tanrı'nın bu dünyaya lütfunun bir göstergesi olarak *Altın İncil* olarak telakki edilmiştir.

1844'te bir karışıklık sırasında vurularak öldürülen Smith'in yaşam öyküsü üzerinden Mormon inancının tekâmül seyrine baktığımızda Mormonizmin Smith'in hayatından bağımsız olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu sonuç kendini Mormon inancı ile Kitab-ı Mukaddes arasındaki ilişkide de göstermektedir. Bu ilişkinin saptanmasında Smith'in kişisel yaşam öyküsü ve onun dini uygulamalarının analizi kullanılmıştır. Bu anlamda; çok eşlilik uygulaması, Siyon kurma girişimleri, göç edilen bölgeye verilen isimlerin Kitab-ı Mukaddes'te karşılıklarının olması, Mormon Kilisesi yönetiminin On İnkiler konseyi olması gibi dini sembol ve kodların Smith'in uygulamalarını yansıtmaması, Kitab-ı Mukaddes ile olan yakın ilişkiye dalalet etmektedir. Aslında tüm bu kodların oluşmasının doğal olduğunu söylemek mümkündür. Zira herhangi bir toplumda ortaya çıkmış yeni bir dinin dayanacağı teolojik ve sosyo-kültürel bazı karşılıklarının

---

²⁰⁷ Abner Cole, "The Book of Pukei - Chapter 1," *Palmyra Reflector*, (12 Haziran 1830) 36-37.

²⁰⁸ Rich Troll, "Samuel Tyler Lawrence: A Significant Figure in Joseph Smith's Palmyra Past", *Journal of Mormon History* 32/2, (2006), 66, 69, 80; Robert M. Bowman Jr., *An 1829 Reference to the First Vision?* mit.irr (PDF: Institute for Religious Research 2011) 1-3.

olması o dinin toplumda kabul görmesini kolaylaştırmış olacaktır. Söz konusu toplum Amerika gibi göçmen Protestanlar tarafından şekillenmiş ve dolayısıyla dini açıdan değişime açık bir sosyolojinin oluşması doğal karşılanmalıdır. Zira Protestanlık, yapısı gereği çoğulcu bir özellik taşımaktadır ve bu sebeple sürekli artan bir mezhepleşmeyi temsil etmektedir.²⁰⁹ Amerikan toplumunun sosyolojisi ise farklı ırklardan müteşekkil göçmenlerden oluşmasıdır. Bu iki durum farklı mezhepler içeren dini çeşitliliği oluşturmuş ve bu kültürde türeyen çoğu YDH, Kitab-ı Mukaddes'e dayanma ihtiyacı duymuştur. Mormonlar için de durum bu şekilde olmakla beraber, oluşturdukları teoloji ve kutsal saydıkları dini literatürde Kitab-ı Mukaddes'in izlerini fazlasıyla bulmak mümkün olmuştur. Mormon peygamberi Smith'in yaşam öyküsünü bu minvalde okumak hem Mormonizmi hem de kutsal kitapları olan Mormon Kitabı'nın anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Aynı zamanda Mormon Kitabı'nın temelleriyle ilgili gerçekçi fikirler vermiş olacaktır.

2.4. Mormon Kitabı'na Yapılan İtirazlar

Smith'in yaşam öyküsü Mormon Kitabı'nın Hristiyan bir toplumla olan bağını açıklaması bakımından önemlidir. Mormon inancı açısından Smith'in eğitimsiz biri olduğu ve Mormon Kitabı'nın mucizevi bir şekilde ona geldiği iddia edilse de Smith'in okuma yazma bildiğini iddia eden muhalif görüşler de dile getirilmiştir. Ancak Mormon Kitabı ile ilgili en ciddi itiraz, kitabın hâlihazırda var olan başka kitaplarla benzerlik taşımadığı iddiasıdır. Bu anlamda ileride değinileceği üzere kitabın başta Kitab-ı Mukaddes'in Kral James çevirisiyle benzer ifadeler taşıdığı iddia edilmiştir. Bu benzerlik ve ilişki Smith'ten itibaren hali hazırda Mormonlar tarafından reddedilen bir durum değildir.

2.4.1. Smith'in Kişiliğinden Kaynaklı İtirazlar

Smith üzerinden yapılan itirazların temelinde Smith'in karakterinin Mormonların iddia ettiği gibi güvenilir biri olmadığı iddiası yer almaktadır. Bu iddiaların temeli çok eskiye dayansa da modern anlamda iddiaların tümünü derleyerek piyasaya sunmuş en ciddi bilimsel çalışma olarak Fawn Brodie'nin (ö.1981) çalışması gösterilmektedir. Biyografi yazarı olan Amerikalı tarih profesörü Fawn Brodie 1945'te yayınladığı *Tarihimi Kimse Bilmez: Joseph Smith'in Hayatı* (İng. *No Man Knows My History: The Life of Joseph Smith*) adlı eserinde Smith'i hayal gücü geniş, dışa dönük ve devrimci güce sahip biri olarak tanıtmıştır. Onun hikayesi, ölümünün

---

²⁰⁹ Jacques Waardenburg, "Protestanlık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim13 Ekim 2023).

ona kazandırdığı ihtişamdan yoksundu. Yine Brodie'ye göre Smith bir doğaçlama dehasıdır. Onunla bir kitap ve din yaratmıştır, fakat bu dine gerçek manevi hüviyet kazandıramamıştır.²¹⁰ Smith hakkındaki analizler Brodie'ninkilerden ibaret değildir.²¹¹ Bazı iddialara göre Smith gençliğinde para kazanma arayışına girmiş bir para arayıcısıdır.²¹² O ve babası okült uygulamalarla para kazanmaya çalışmış bu uğurda pek çok yakışsız uygulamaya girişmiş kişilerdir.²¹³

Bahsi geçen bakı taşları Smith'in melek Moroni tarafından kendisine verildiğini iddia ettiği Urim ve Tummim taşlarıdır. Aktarıldığına göre ilk gençlik yıllarında Smith bölgedeki birçok kimse gibi altın arayıcılığına girişmiş olsa bile sonradan bunu bırakmış ancak bakı taşlarını yanından hiçbir zaman ayırmamıştır. Onun bakı taşları kendisine inanan ilk çevresi tarafından zaten bilinen bir konudur. Ancak bu bilgi Smith'in kendisine bu taşların Melek *Moroni* tarafından verildiğini iddia edene dek devam etmiştir. 1827'den 1830'a kadar olan bu dönemde para kazanmak için kullandığı kahverengi bakı taşlarını dini amaçlarla kullanmaya devam etmiştir.²¹⁴ Bakı taşının en yoğun ve verimli kullanımı Mormon Kitabı'nın tercümesinde olmuştur. Smith aynı zamanda arkadaşlarına taş aracılığıyla birkaç vahiy yazdırmıştır.²¹⁵

Smith'in büyü ile ilgili uygulamaları sadece kendi şahsı üzerinden değerlendirilmemelidir. Halk büyü ve okült inançlar, erken dönem Amerikan ve Mormon kültürünün bir parçasıdır. Bununla birlikte araştırmacılar tarafından ortaya atılan iddialar bağlamında değerlendirildiğinde büyüsel uygulamaların Mormon doktrinini etkilemiş görülmektedir.²¹⁶

2.4.2. Dış Etkiler İddiaları

Mormon Kilisesi'ne karşı olanlar arasında Mormon Kitabı'nın tanrısal kökenli olmadığı ve Smith tarafından yazılmış bir kitap olduğu ile ilgili pek çok iddia vardır. Bunlardan en önemlileri, Smith'in başka beşerî kaynaklardan esinlendiği ve Mormon Kitabı'nın teolojik

---

²¹⁰ Fawn M. Brodie, *No Man Knows My History: The Life of Joseph Smith* (New York: Vintage, 1995), 398, 403.

²¹¹ Philip L. Barlow, "Joseph Smith's Revision of the Bible: Fraudulent, Pathologic, Or Prophetic?", *Harvard Theological Review* 83/1 (Ocak 1990), 45-64.

²¹² Richard L. Bushman, "Joseph Smith and Money Digging", *A Reason for Faith Navigating LDS Doctrine & Church History* (Provo: Brigham Young University, 2016), 1; The Church of Jesus Christ of Latter Day Saint (LDS Church) "Treasure Seeking" (Erişim 17 Ekim 2023).

²¹³ Alan Taylor, "Rediscovering the Context of Joseph Smith's Treasure Seeking", *Dialogue* 19/4 (1986), 18-28.

²¹⁴ D. Michael Quinn, *Early Mormonism and the Magic World View* (Salt Lake City: Signature Books, 1998), 12-22.

²¹⁵ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:35, 62, 67, 68, 75.

²¹⁶ Claudia Lauper Bushman - Richard Lyman Bushman, *Building the Kingdom: A History of Mormons in America* (New York: Oxford University Press, 2001), 6.

kurgusunu bu esinlenmeler yoluyla ürettiğidir. Bu başlık özetle Mormon Kitabı'nın kendi dönemi içerisinde yazılmış başka kitaplardan esinlendiği veya alıntı yaptığı yönündeki iddialarından oluşur. Buna göre Mormon Kitabı, başta Kitab-ı Mukaddes'in Kral James çevirisi olmak üzere *Altın Kâse*, *İbranilerin Vaziyeti*, *Spalding'in El Yazmaları* ve daha pek çok dini-edebi eserden esinlendiği iddialarıdır. Ancak araştırmanın konusu, doğrudan Kitab-ı Mukaddes ve Mormon Kitabı arasındaki benzerliklere odaklandığı için çalışma boyunca sadece temel iddialar bağlamında bir literatür bilgisine yer verilecektir. Kitab-ı Mukaddes dışındaki edebi esinlenme kaynaklarına dair ayrıntılı tartışmalar bu çalışmanın kapsamı dışındadır.

2.4.2.1. Kitab-ı Mukaddes ve Mormon Kitabı

Mormon Kitabı'na yapılan en büyük itiraz onun Kitab-ı Mukaddes'in Kral James çevirisi/versiyonu (İng. *King James's Bible*) ile olan benzer anlatım tarzı içerdiği iddiasıdır. Bu benzerlik iddiası sadece Mormon olmayanlarca değil, Mormonların da kabul ettiği bir durumdur. Ancak iddia Mormon olmayan araştırmacılar için Mormon Kitabı'nın yaratıcı edebi esinlenme kaynağı olduğu gibi bir sonuçla dile getirilmektedir.²¹⁷ Araştırmacılara göre esinlenme ve kendine mal etme, genelde iki şekilde ortaya çıkmaktadır: Bazen büyük pasajlar bir bütün olarak, bazen de Kitab-ı Mukaddes'ten farklı küçük parçalar bir bütün oluşturacak şekilde kullanılmıştır.²¹⁸ Öte yandan Mormon Kitabı'nın dili ve çok kitaplı biçimsel yapısıyla da Kitab-ı Mukaddes ile benzerlikler taşıdığı iddia edilmiştir. Buna göre Smith, levhaları Kral James çevirisindeki İngilizce üslubu ciddi biçimde anımsatan bir dille tercüme etmiştir.²¹⁹ Buna karşın Mormonlar için bu durum bir tür çeviri farkı sonucudur. Çünkü Mormonlar için Kitab-ı Mukaddes'in sabit, bozulmamış, mükemmel çevirisi yoktur. Smith, kutsal kitap çevirmeni görevini ifa etmektedir. Bu sebeple iki kitap arasında benzerlikler olması olağandır. Hatta bu benzerliğin olması inananlar için hayırlı bir olaydır çünkü bu benzerlik her iki kitabı daha anlaşılır kılmıştır.²²⁰ Ayrıca Mormon doktrini Kitab-ı Mukaddes geleneğini kabul ettiği için metinler arasındaki benzerliklerin olmasını Mormonlar doğal bir sonuç olarak karşılar. Mormonlar için böyle bir benzerliğin olmasının bir diğer nedeni kutsal kitapların farklı çevirilere sahip olabileceği ve bu durumun edebi bir esinlenmeden ziyade Tanrı kelamının bir

---

²¹⁷ Bushman, *Joseph Smith: Rough Stone Rolling* (New York: Alfred A. Knopf, 2005), 66.

²¹⁸ Nicholas J. Frederick, *The Bible, Mormon Scripture and the Rhetoric Allusivity* (Madison: Fairleigh Dickinson University Press, 2016), xii.

²¹⁹ Gutjahr, *The Book of Mormon A Biography*, 33-34.

²²⁰ Daniel L. Belnap, *The King James Bible and the Book of Mormon*. (PDF: Brigham Young University, 2011), 2-5.

olmasıyla alakalıdır. Ancak bu hususta da Mormonlar arasında bazı görüş farklılıklarının olduğunu belirtmekte fayda var.²²¹

Mormon olmayanların iddiası göz önünde bulundurulduğunda Mormon Kitabı'nın nasıl şekillendiğiyle ilgili bazı fikirlere ulaşılabilir. Zira Mormon Kitabı ile Kitab-ı Mukaddes'in Kral James çevirisi arasında hem konu bazında hem de cümle kullanımları açısından yüksek oranda benzerlikler bulunmaktadır. Aynı zamanda Kral James çevirisinin Protestan Hristiyanlar için önemi göz önüne alındığında Mormon Kitabı'nın kaynağına yönelik eleştiriler daha anlaşılır olmaktadır.

Kitab-ı Mukaddes'in Kral James çevirisi 16. yüzyılın sonlarında İngiltere'de ortaya çıkmış bir çeviri-redakte metindir. Dönemin şartları içinde Kitab-ı Mukaddes'in İngilizce çeviri ihtiyacını karşılamak amacıyla Kral James'in girişimleriyle bir araya getirilen din adamları ve akademisyenlerin çalışmalarıyla Kitab-ı Mukaddes İngilizce'ye çevrilmiş/derlenmiştir.²²² Kral James metninin Amerika'ya gelişi ise ilk Avrupalı yerleşimciler sayesinde olmuştur. Amerika'da misyonerlik faaliyetlerini yürüten Püritenler, kullandıkları bu kutsal metni Amerika'ya getirmişlerdir. Bölgedeki çeşitli cemaatlere mensup misyonerler Kral James çevirisini burada yaygınlaştırmıştır. Kısa sürede bu metin, Protestan Amerikalılar için en çok tercih edilen kutsal kitap metni olmuştur.²²³ Mormon Kitabı'nın Kral James çevirisinden esin olduğuyla alakalı iddiayı güçlendirecek kanıtlardan birinin, Smith'in Kral James çevirisini üç tanıktan biri olan Oliver Cowdery ile satın aldığına dair bilgileri Mormonların dahi onaylamış olduğu belirtilmektedir.²²⁴ Bu iddiaya göre dönemin Amerikasında bulunan Kitab-ı Mukaddes, Smith'in de elinde mevcut olmalıdır. Metinler arasındaki söylem ve içerik benzerliğinden yola çıkan araştırmacılar, esinlenme tartışmalarını bu çerçevede değerlendirmiştir.

Mormon Kitabı'nın Kral James ile olan benzerliğine Mormon Kilisesi'nin cevabı ise ilginç görülmektedir. Kilise'nin açıklamasına göre Smith, Mormon Kitabı'nın tamamını Kitab-ı Mukaddes'ten almamıştır. Zira Kitab-ı Mukaddes'teki tüm pasajlar çıkarılsa bile, geriye çok sayıda metin kalacaktır. Daha sonra bu açıklama farklı bir boyutuyla şu şekilde temellendirilmeye çalışılmıştır: Şayet Mormon Kitabı ile Kitab-ı Mukaddes arasında benzerlik

---

²²¹ Philip L. Barlow, *Mormons*, 223

²²² David Norton, *A Textual History of the King James Bible* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), 3-27.

²²³ Philip L. Barlow, *Mormons and the Bible: The Place of the Latter-day Saints in American Religion* (New York: Oxford University Press, 1991), 150-151.

²²⁴ Kent P Jackson, "Joseph Smith's Cooperstown Bible", *BYU Studies*, 4/3 (2022), 41.

olduğuna dair bir iddia, kitabı yazınsal kaynak olarak kullandığı anlamına geliyorsa bu durumda Yeni Ahit'in de Eski Ahit'ten alıntı yaptığı söylenmelidir. Bu açıklama Mormon Kitabı'ndaki “...Sadece bu kayıttta değil, aynı zamanda Yahudilerden uluslara gelecek kayıttta (Kitab-ı Mukaddes) önünüze konulacak olan Mesih'in müjdesine sarılın.” pasajla temellendirilmektedir.²²⁵

Mormon Kitabı'nın Kitab-ı Mukaddes ile benzerlikler göstermesinin yaratacağı sorunları Smith'in de ön gördüğü söylenebilir. Çünkü Mormon Kitabı'na göre Nefi, Yahudi olmayan ulusların birçoğunun Mormon Kitabı'nı reddedeceğini haber verir. Açıklamaya göre bu uluslar zaten elimizde bir kutsal kitap var, Mormon Kitabı gibi bir kitaba neden ihtiyaç duyalım ki gibi bir eleştiri yönelteceklerdir. Onların Mormon Kitabı'nın gereksizliğine dair bu ifadelerine karşın Tanrı bu uluslara şu şekilde cevap vermiştir: “Ey sen: ‘Bir kutsal kitap mı? Bizim bir Kutsal Kitabımız var, başka bir Kutsal Kitaba ihtiyacımız yok!’ diyen aptal.”²²⁶ Mormon Kitabı'ndaki bu ifadeler, “Birden fazla ulus olduğunu bilmiyor musunuz?”²²⁷ ve ilgili pasajlarda şu ifadelerle devam etmektedir: “Yeryüzünde birden çok ulus bulunmaktadır. Bu sebeple Tanrı'nın her ulusa istediği şekilde istediği sözleri söyleyerek mesajını ulaştırabilme hükmü vardır. Tanrı, İsrailoğulları'na Kitab-ı Mukaddes'i indirebildiği gibi Amerikan halkına da Mormon Kitabı'nı hikmetli bir kitap olarak sunabilme iradesine sahiptir.”²²⁸ Mormon Kitabı'nın bu çıkışı açıkça kendisini Kitab-ı Mukaddes ile denk görme iddiasından ileri gelmektedir. Kitabın ifadelerinden açıkça anlaşılan gerçeğe göre Tanrı, istediği ulusa istediği kitabı gönderme iradesine sahiptir. Ayrıca “canının istediği şekilde konuşma”²²⁹ iradesi de kendisinde bulmaktadır. Çünkü hayat devam etmektedir ve her kavmin kendine has ihtiyaçları olabilir. Tanrı bu ihtiyaçlara göre söz edebileceği gibi önceden gönderdiği diğer kitaplarında bahsettiği konulardan da pekâlâ bahsedebilir. Bu ifadeler Mormon Kitabı'nın neden Kitab-ı Mukaddes ile bu denli benzerlik gösterdiğinin Mormonlar açasından tartışılmasında kullanılan teolojik argümanlardır. Örnek olması açasından araştırmacıların tespit ettiği iki kitap arasında benzerliklerden birkaçı şu şekilde verilebilir:

---

²²⁵ Mormon Kitabı, Mormon 7:8-9.

²²⁶ Mormon Kitabı, 2. Nefi 29:6.

²²⁷ Mormon Kitabı, 2. Nefi 29:7.

²²⁸ Mormon Kitabı, 2. Nefi 29.

²²⁹ Mormon Kitabı, 2. Nefi 29:9.

1. Örnek:

“Her kim, ey aptal, derse, cehennem ateşi tehlikesiyle karşı karşıya...” (Matta 5:22).

“Cehennem ateşi tehlikesiyle karşı karşıya kalacağının ...” (Mormon 8:17).

2. Örnek:

“Çünkü hangi yargıyla yargıyorsanız yargılanacaksınız” (Matta 7:2).

“Çünkü yargıladığınız hükümle aynı zamanda yargılanacaksınız” (Moroni 7:18).

İki farklı kutsal kitapta geçen ifadelerin cümle kuruluşları ve içerdikleri anlamın aynı olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Araştırmacılar, iki kitap arasında bunun gibi pek çok benzerliğe işaret etmişlerdir.

3. Örnek:

“Ve çeşitli yerlerde savaşlar ve savaş söylentileri ve depremler...” (Matta 24:67).

“Ve ayrıca çeşitli yerlerde savaşlar, savaş söylentileri ve depremler...” (Mormon 8:30).

4. Örnek:

“... acılık safrasında ve kötülük bağında...” (Elçilerin İşleri 8:23).

“... acılık safrasında ve fesat bağlarında...” (Moroni 8:14).

5. Örnek:

“...korku ve titreme ile kendi kurtuluşunuzu gerçekleştirin” (Filipililer 2:12).

“...ve korku ve titreme ile kendi kurtuluşunuzu gerçekleştirin” (Mormon 9:27).

6. Örnek:

“...Mesih İsa dün, bugün ve sonsuza dek aynıdır” (İbraniler 13:8).

“...Mesih dün, bugün ve sonsuza dek aynıdır” (Moroni 10:19).

Tablo 2. Eski Ahit'in Mormon Kitabı'ndaki Yansımaları²³⁰

Eski Ahit	Mormon Kitabı
Çıkış 20:2-17	Mosiya 12:34-36; 13:12-24
Yeşaya 2-14	2. Nefi 12-24
Yeşaya 29:6-24	2. Nefi 27
Yeşaya 50-51	2. Nefi 7-8
Yeşaya 52	3. Nefi 20:32-45
Yeşaya 53	Mosiya 14
Yeşaya 54	3. Nefi 22
Malaki 3-4	3. Nefi 24-25

Araştırmacıların Tespit Ettiği Diğer Bazı Yansımalar:

Tablo 3. Yeni Ahit'in Mormon Kitabı'ndaki Yansımaları²³¹

Yeni Ahit	Mormon Kitabı	Yeni Ahit	Mormon Kitabı
Matta 5:22	Mormon 8:17	Romalılar 4:3	Moroniler 7:7
Matta 7:2	Moroni 7:18	Romalılar 12:19	Mormon 8:20
Matta 7:19	Mormon 8:21	Korintliler 12:4-11	Moroni 10:8-17
Matta 9:12-13	Moroniler 8:8	Korintliler 12:9	Moroni 10:32
Matta 21:22	Moroni 7:26	Filipililer 2:12	Mormon 9:27
Matta 24:6-7	Mormon 8:30	İbraniler 13:8	Mormon 9:9
Markos 16:15-18	Mormon 9:22	Yakup 1:17	Mormon 9:9
Yuhanna 1:29, 36	Mormon 9:3	Yakup 4:3	Mormon 9:28
Yuhanna 3:1-3	Moroni 7:48	Petrus 3:10, 12	Mormon 9:2
Yuhanna 4:17-18	Moroni 8:16	Vahiy 7:14	Mormon 9:6
Yuhanna 15:7, 16	Moroni 7:26	Vahiy 20:12	Mormon 9:13
Elçilerin İşleri 8:23	Mormon 8:31	Vahiy 22:11	Mormon 9:14

2.4.2.2. Diğer Olası Dini-Edebi Kaynaklar

Mormon Kitabı'nın oluşumunda Kitab-ı Mukaddes dışında esin kaynağı olarak kullanılan başka eserler de gündeme getirilmiştir. Bunlardan biri, Alman yazar E.T.A. Hoffmann'ın (ö. 1822) *Altın Kâse* (İng. *Golden Pot*) isimli eseridir. Eski bir Son Gün Azizleri Kilisesi öğretmeni olan Grant Palmer (ö. 2017) tarafından ortaya atılan iddiaya göre her iki kitap da benzer konular içermektedir. Palmer'e göre aynı zamanda Smith'in Melek Moroni tarafından ziyaret edildiği olaya ait anlatı ile bu kitaba ait anlatı benzerdir.²³² Yine Palmer'e göre bunun dışında fikrinsel

²³⁰ Robert Bowman, *The Sermon at the Temple in the Book of Mormon* (Bryanston: South Africa Theological Seminary, Doktora Tezi, 2014), 471-473.

²³¹ Robert M. Bowman, "The Book of Mormon and the Bible", *Mit.Irr* (Erişim 20 Mayıs 2023).

²³² Grant H. Palmer, *An Insider's View of Mormon Origins* (Salt Lake City: Signature Books, 2002), 135-174.

bağlamda yansımalar da bulunmaktadır. Bu anlamda Palmer, Mormon Kitabı'nın bu kitaptan alınmış fikirler üzerine kurulduğunu; hatta kitabın çıkış hikâyesinin buradan esinlenme olduğunu iddia etmiştir. Palmer, Smith'in Altın Kâse'yi doğrudan okuduğunu iddia etmemiştir. Ona göre daha ziyade Luman Walters gibi bazı gezgin ve sihir meraklısı kişilerden dinleyerek bu fikirlere sahip olduğunu savunmuştur.²³³ Üstelik esinlenmenin sadece *Altın Kâse* kitabıyla değil, *Kitab-ı Mukaddes'in Kral James çevirisi ve İbranilerin Vaziyeti* adlı eserlerle de ilgili olduğu iddia edilmiştir. Ancak Palmer bu konuda da doğrudan bir kaynak kullanımını kastetmemiştir. Daha ziyade Smith'in bunları yaşadığı kültürel ortamın ilgilerine uygun olarak işittiğini ve kendine mal ettiğini savunmuştur.²³⁴

Mormonlar açısından Smith'in vahiy alma sürecinin kendisinden daha evvel yayınlanan bu kitapta anlatılan öyküyle benzer temalara sahip olduğu iddiası tarihsel tutarlılık açısından inandırıcı değildir. Örneğin James B. Allen, Palmer'e cevaben yazdığı makalesinde, onun metinlerarası analizlerini kıymetli bulsa da geniş aralıklı örneklere dayandığını ve dönemin bağlamı içinde okunduğunda gerçekte Palmer'in sonuçlarına varılamayacağını iddia etmiştir. Çünkü ona göre Palmer'in seçilmiş referanslarında genel anlatı çizgisi bile korunmamaktadır.²³⁵

Mormon Kitabı'nın otantikliği bağlamında tartışılan dini-edebi eserlerden bir diğeri, bir misyoner olan Ethan Smith (ö. 1849) tarafından yazılan *İbranilerin Vaziyeti* (İng. *View of the Hebrews*) isimli eserdir.²³⁶ Eser, temelde Amerikan Kızılderililerin kökenini İsrail'in kayıp on kabilesinden biri olarak tanımlamasıyla öne çıkmaktadır.²³⁷ Kitabın 1823 yılında Amerika'da basılmış roman türünde sayılabilecek bir kurgu olması, onun Mormon Kitabı'na esin kaynağı olmuş olma ihtimalini arttırmıştır. Bu hususta en üretken teoriler ortaya atan araştırmacılardan biri B. H. Roberts (ö. 1933) 'dir. Roberts, *Mormon Kitabı Araştırmaları* isimli eserinde bu konuya eğilmiştir. Onun araştırması boyunca temel iddiası, Mormon Kitabı'nın biçim ve anlatı bağlamında pek çok açıdan bu eseri kullandığıdır.²³⁸ Çünkü ona göre her iki kitap Kitab-ı Mukaddes'teki Yeşaya Kitabı'nın kehanetlerinden kapsamlı bir şekilde alıntı yapmaktadır. Roberts'e göre iki kitabın kesiştiği konular; İsrail'in gelecekte bir araya gelerek kayıp

---

²³³ Palmer, *An Insider's View of Mormon Origins*, 141.

²³⁴ Palmer, *An Insider's View of Mormon Origins*, 13.

²³⁵ James B. Allen, "Asked and Answered: A Response to Grant H. Palmer," *Farm Review* 16/1 (2004), 262.

²³⁶ Mehmet Aydın, *Türkiye'ye Yönelik Batı Kökenli Dinî Cereyanlar*. (İstanbul: Nüve Kültür Merkezi, 2010), 238.

²³⁷ Smith, *View of the Hebrews*, 82-84.

²³⁸ B. H. Roberts, *Studies of the Book of Mormon* (Chicago: University of Illinois Press, 1985), 240.

kabilelerinin restorasyonunu tamamlayacağı, kabilenin meşakkatli bir deniz yolculuğu yoluyla Orta Doğu'dan Amerika'ya yerleşeceği ve bunun dini sebeplerden dolayı olacağı, Amerika'ya gelen göçmenler arasında uzun sürecek savaşların olacağı bahisleridir. Dolayısıyla ona göre her iki kitap da Amerikan halklarının kökenini ele almakta ve İsrail halkının Amerika'ya göçünü kayıp kabile anlatısı üzerinden dini nedenlere dayandırmaktadır.²³⁹ Ayrıca ikisinde de kayıp kitap anlatısı önemli yer tutmaktadır.²⁴⁰ Roberts her iki kitabı, buna benzer daha birçok biçimsel ve anlatı özellikleri bağlamında ayrıntılı şekilde tablo halinde karşılaştırmıştır. Onun detaylı çalışmasına göre iki kitap arasındaki diğer benzerlikler şunlardır: Kudüs'ün yok edilmesi, İsrail'in dağılması, on kabilenin restorasyonu, İbranilerin Yeni Dünya (Amerika) için Eski Dünyayı (Asya) terk etmesi, Amerika'ya göç, yerleşimcilerin Amerika'nın kuzeyine yaptığı yolculuk, İbranilerin Amerika'ya yerleşmesi ve Amerikan Kızılderililerinin ilk ataları, İbranice Hint dilinin kökeni, Mısır hiyeroglifleri, Urim ve Tummim adlı bakı taşları, Mesih'in Amerika'yı ziyareti ve vaazı, İbranilerin uygar ve barbar olmak üzere ikiye ayrılması, uygar ve barbarlar arasında uzun savaşlar çıkması.²⁴¹ Tüm bu benzerlikler Smith'in Mormon Kitabı'nın kendisine getilişi ile ilgili anlattığı öyküsü ve Mormon Kitabı'nın içeriğiyle ilgili ortaya konan anlatıdaki ortaklıkların benzerlikleri açısından dikkate değer görülmektedir.

Mormon Kitabı'nın kaynakları ile ilgili eleştirel teoriler, kitabın ilk baskısından hemen sonra ortaya çıkmaya başlamıştır. Kitabın kökenleri hakkında yapılan tartışmalardan bir diğeri de kitabın 19. yüzyılın başlarında yaşamış bir yazar olan Solomon Spalding'in (ö.1816) *Bir El Yazması Hikâyesi* (İng. *Manuscript Story*) adlı kurmaca metnine dayandığı varsayımı olan ve bugün "Spalding(Spaulding)-Rigdon teorisi" olarak bilinen iddiasıdır.²⁴² İddia, ilk olarak 1834'te Eber D. Howe (ö. 1885) tarafından yayınlanan *Mormonizm İfşa Oldu* (İng. *Mormonism Unveiled*) kitabında yer almış ve o dönemde Mormon olmayanlar tarafından savunulan baskın görüş olmuştur.²⁴³ Howe, kitapta Smith'in Kitab-ı Mukaddes'in Kral James çevirisinin üslubunu acemi şekilde taklit ettiğini söylemiştir.²⁴⁴ Bu teoriye göre Spalding, Smith'in uzak bir akrabası olan Sidney Rigdon tarafından gizlice Smith'e vermek üzere bir roman yazmıştır. Roman Smith'e verildikten sonra Mormon Kitabı ortaya çıkmıştır. Mormon Kitabı'nın

---

²³⁹ Roberts, *Studies of the Book of Mormon*, 93.

²⁴⁰ Roberts, *Studies of the Book of Mormon*, 167,326.

²⁴¹ Roberts, *Studies of the Book of Mormon*, 321, 344.

²⁴² Robert D. Anderson, "Toward the Naturalistic Roots of the Book of Mormon: The Solomon Spalding Manuscript", *The John Whitmer Historical Association Journal* 28/1 (2008), 211-238.

²⁴³ E. D. Howe, *Mormonism Unveiled* (Painesville: Independently Published, 1834).

²⁴⁴ Howe, *Mormonism Unveiled*, 23.

Spalding'in el yazmalarıyla benzerlik göstermesi bu açıdan tesadüf değildir.²⁴⁵ Mormonlara göre bu teori baştan savma bir karalamadır. Çünkü Mormon Kitabı ile Spalding el yazması arasında Spalding'in el yazmasının Mormon Kitabı'ndan kısa olması gibi yapısal farklılıklar olduğu gibi içerik açısından da farklılıklar mevcuttur. Zira Spalding'in kurgusu, İngiltere'ye yaptıkları bir yolculukta rotalarından sapan ve bunun yerine Amerika'ya varan bir grup Romalı hakkındadır. Mormon Kitabı ise İsrail halklarının orta doğudan gelişlerini anlatır. Yine bu teoriye yapılan en önemli itiraz, Rigdon'un Mormon Kilisesi kurulduktan birkaç ay sonrasına kadar bu Kiliseye katılmadığı ve 1830'un sonlarından önce Rigdon ile Joseph Smith arasında hiçbir somut kanıt bulunmadığı görüşüdür. Aynı zamanda Spalding'in el yazmasının analiz için getirilmediği çünkü kimsenin onun nerede olduğunu ve hatta var olup olmadığını bile bilmediği iddiası da itirazlar arasındadır.²⁴⁶ Ancak bu itirazlara rağmen Spalding teorisi, Spalding'i tanıyan ve Mormon Kitabı'nın Spalding'in kayıp el yazmasına çok benzediğini söyleyen kişilerin beyanları sayesinde önemli bir gündem oluşturmuştur.²⁴⁷

Spalding-Rigdon teorisinin ortaya koyduğu dolaylı sonuçlardan biri, Mormon Kitabı'nın tek yazarı olmadığıdır. O halde Mormon Kitabı'nın kaynağına yönelik yapılan olası açıklamalardan biri kitabın tek yazarının Smith olmadığı, onu yakın çevresi ile yazdığıdır. Başta Rigdon ve Cowdery olmak üzere pek çok işbirliğinin var olduğu iddia edilmişse de daha sonraki açıklamalar Smith üzerine odaklanmıştır. Smith'in vahiy değil de akıl sağlığıyla alakalı sorunları olduğu ve gördüğü vizyonların bu sebeple gerçekleştiği veya Smith'in üstün zekâlı ve hayal gücü yüksek biri olduğu gibi açıklamalar kitabın kaynağıyla ilgili açıklamalar olarak gündeme getirilmiştir.²⁴⁸ Ancak Mormon Kilisesi'ne göre Spalding-Rigdon teorisi tamamen yanlıştır. Zira Tanrı'nın armağanı ve gücüyle eski kayıtlardan çevrilen Mormon Kitabı'nın Spalding el yazması ile hiçbir bağlantısı yoktur. Buna gerekçe olarak Spalding'in el yazmalarının, Mormon Kitabı'ndan oldukça kısa olduğu el yazmaları ile Mormon Kitabı arasındaki benzerlikler genel ve yüzeysel olduğu ve bu iddianın tek gerekçesinin Mormon Kitabı'nı itibarsızlaştırmaya yönelik bir girişimden öteye gidemediği sunulmuştur. Aynı

---

²⁴⁵ Reeve Jr., "What is Manuscript Found", 3.

²⁴⁶ Rex, C. Reeve, "What is Manuscript Found?", 7-11.

²⁴⁷ Anderson, "Toward the Naturalistic Roots of the Book of Mormon", 211.

²⁴⁸ Brian C. Hales, "Naturalistic Explanations of the Origin of the Book of Mormon", *BYU Studies* 58/3 (2019), 107-108.

zamanda Smith gibi bilgisiz bir adamın Mormon Kitabı kadar ayrıntılı ve zengin bir kitap ortaya çıkaramayacağı ve bu nedenle onun içeriğinin tanrısal olduğunu ileri sürmüşlerdir.²⁴⁹

Bunların dışında Gilbert J. Hunt tarafından yazılan ve 1816'da basılan *Son Savaş* (İng. *The Late War*) isimli eser²⁵⁰ ile Mormon Kitabı arasında benzer anlatım dili araştırmacıların ilgisini çekmiştir. Araştırmacılara göre kitap büyük oranda Kitab-ı Mukaddes'in Kral James çevirisini edebi-stilistik yönlerini takip etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Mormon Kitabı, Kitab-ı Mukaddes ve Son Savaş arasında edebi-stilistik benzerlikler güçlü şekilde dile getirilmiştir.²⁵¹ Ancak Mormon araştırmacılara göre bu benzerlikler, geniş bir literatürün tesadüfi benzerlikleridir. İki kitap arasındaki bu benzerlikler çok kısa kelimelerin benzerlikleri üzerine kurulmamalıdır. Daha büyük cümle öbeklerini içeren kanıtlar bulmak gerekmektedir.²⁵²

Mormon Kilisesi'nin en önemli kutsal kitaplarından biri olan Mormon Kitabı'nın etraflıca tanıtıldığı bu bölümün sonunda kitaba ve Kiliseye dair temel ve alt soruların cevabı açıklanmıştır. Buna yönelik olarak Mormon Kilisesi ve Mormon Kitabı'nın ne olduğu, nasıl ve hangi şartlarda doğduğu ve en önemlisi ana iddiasının neyi içerdiği sorusuyla başlanmıştır. Bu sorular, gerek Mormon Kilisesi kaynaklarıyla gerekse de Mormon olmayan araştırmacılar tarafından öne sürülen savlarla cevaplanmaya çalışılmıştır. Böylece Mormon Kitabı'nın tanrısal kaynaklı olduğunu iddia eden Mormonlar ile onun beşerî kaynaklardan beslenerek Smith tarafından yazıldığını iddia eden iki farklı iddianın ana ve alt başlıkları etraflıca açıklanmıştır. Mormon Kitabı'nın nasıl bir coğrafyada, hangi sosyokültürel reaksiyonlar sonucu oluştuğu, Smith'in yaşamının kitap ile olan ilişkisi ve bu manada onun karakterinin, edebi birikiminin ve dini eğiliminin kitabı hangi açılardan etkilemiş olabileceğine dair tartışmalar bu bölümde ele alınmıştır. Araştırmanın geldiği noktada Mormon Kilisesi'nin genel eğiliminin Hristiyanlığın fundamentalist, evanjelist yorumuna yakın durduğu gözlemlenmiştir. Zira Kilise, bahsi geçen bu eğilimlerin karakteristik özelliği olan Milenyumculuk, kurtuluş öğretisi, kurtuluşun Kitab-ı Mukaddes ve Mesih İsa ile gerçek olacağına dair inanç gibi öğretileri olduğu gibi paylaşmaktadır. Kilisenin bu kimliğinin oluşmasında Mormon Kitabı'nın etkisi yadsınamaz

---

²⁴⁹ The Church of Jesus Christ of Latter Day Saint (LDS Church) "Spaulding Manuscript" (Erişim 09 Mayıs 2023); Hales, "Naturalistic Explanations of the Origin of the Book of Mormon", 18.

²⁵⁰ Gilbert J. Hunt, *The Late War, Between the United States and Great Britain* (London, UK: Forgotten Books, 2018).

²⁵¹ Benjamin L. McGuire, "The Late War Against the Book of Mormon", *Interpreter: A Journal of Latter-day Saint Faith and Scholarship* (Erişim 17 Mayıs 2023).

²⁵² Book of Mormon Central "Is the Book of Mormon Like Any Other Nineteenth Century Book?" (Erişim 01 Haziran 2023).

görünmektedir. İkinci bölümde, bu iddianın kaynakları ve delilleri tetkik edilmekte ve hem Mormon Kilisesi mensuplarının hem de Mormon olmayan araştırmacıların iddiaları incelenmektedir.

3. KİTAB-I MUKADDES'İN MORMON KİTABI ÜZERİNDEKİ YANSIMALARI

Mormon Kitabı'nın tanrısal kaynaklı olup olmadığı konusu daha çok kitabın muhtevası ile ilgilidir. Kitap içeriği ile ilgili olarak Smith, Mormon Kitabı'nın "Müjde'nin tamamını"²⁵³ içerdiğini iddia etmiştir. Mormon Kitabı'nın böyle bir iddia ile gündeme gelmesi kitabın Kitab-1 Mukaddes ile olan alakasının ne olduğu sorusunu gündeme getirmektedir. Zaten Mormon Kitabı'na yapılan eleştirilerin büyük çoğunluğu bu soru ekseninde cereyan etmiştir. Kitab-1 Mukaddes ve Mormon Kitabı yan yana konulup üzerinde değerlendirme yapıldığında her iki kitabın edebi-stilistik yönden ve muhtevasına bağlı olarak; öğretileri, ibadet anlayışları, dünya ve ahiret tasavvurları gibi pek çok açıdan benzerlikler içerdiği görülecektir. Bu benzerliklerin tespit edilmesi için Kitab-1 Mukaddes ve Mormon Kitabı'nı merkeze alarak aşağıdaki sorulara cevap aranabilir: Her iki kutsal kabul edilen metin arasında edebi stilistik yönden nasıl bir benzerlik söz konusudur? Her iki kitabın doktrinel açıdan benzerlik ve farklılığı nasıldır? Bu kutsal kabul edilen metinler arasında litürjik (ibadet) uygulamalar bakımından nasıl bir bağ vardır?

Kitab-1 Mukaddes'in Mormon Kitabı'na tesiri Smith'in sosyokültürel arka planı ile açıklanmaktadır. Zira Mormon Kitabı'nın ortaya çıkışında dönemin teolojik problemlerinin etkisi açıktır. Bu minvalde Mormon inancında, Tanrı'nın ve Mesih İsa'nın tanrısal anlamda ne olduğu, çok eşlilik uygulamaları, çocuk Vaftizi, haç çıkarma, kefarete ve asli günah gibi konularda Mormon Kitabı'nın farklı bir perspektifte olduğu görünecektir. Kitabın Kitab-1 Mukaddes ile olan ilişkisine rağmen bu tür konularda niçin farklılaşmaya gittiği Smith'in yaşadığı dönemi içerisindeki tartışmalardan ileri geldiği söylenebilir. Bu sebeple bu bölüm Kitab-1 Mukaddes'in Mormon Kitabı üzerindeki yansımalarını araştırırken 19. yüzyılın Protestan Amerikasındaki paradigma değişimine de ışık tutmaktadır.

3.1. Edebi-Stilistik Yansımalar

Kitab-1 Mukaddes ve Mormon Kitabı arasında göze çarpan ilk benzerliğin her iki kitaptaki edebi-stilistik yapı olduğu söylenebilir. Bu durumun genel sebeplerinden biri, Kilisenin Kitab-1 Mukaddes ve Mormon Kitabı'nı Tanrı'nın sözü olarak kabul etmeleridir. Onlara göre Tanrı, Ortadoğu'da Musa ve Nuh ile konuştuğu gibi Amerika kıtasında da buradaki halk ile konuşmuştur. Amerika'da yaşayan yerli insanlardan bazıları da Tanrı'nın bu sözlerini yazmış

---

²⁵³ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi, 1:33-34.

ve ortaya Mormon Kitabı çıkmıştır. Bu bakımdan hem Kitab-ı Mukaddes hem de Mormon Kitabı Mesih İsa'ya tanıklık ederek onun müjdesini öğretmektedir. Aynı zamanda her kitap diğerinin öğretilerini desteklemektedir. Çünkü her iki kitap, Tanrı'nın dünyanın farklı bir bölgesindeki insanlarla olan etkileşimini anlatır ve aynı ilkeleri öğretir. Bu inanç Mormon Kitabında: “*Bu nedenle... yalnızca bu kayıta değil, aynı zamanda Yahudi olmayanlardan Yahudi olmayanlara gelecek olan ve Yahudi olmayanlardan size gelecek olan kayıta da önünüze konulacak olan Mesih'in müjdesine sarılın. Çünkü işte, bu (Mormon Kitabı) şuna inanabilmeniz amacıyla yazılmıştır; ve eğer inanırsanız buna da inanacaksınız; ve eğer buna inanırsanız, atalarınız hakkında ve aynı zamanda Tanrı'nın gücüyle onlar arasında yapılan harika işleri de öğreneceksiniz*”²⁵⁴ şeklinde ifade edilmiştir.

Mormon Kitabı genel tarihsel ve teolojik kurgusunda bile Kitab-ı Mukaddes'e göndermeler içermektedir. Örneğin Mormon Kitabı'nda önemli isimlerden biri olan *Lehi*, Yerusalemler'de yaşayan bir peygamberdir. Tanrı *Lehi*'yi bir rüya vasıtası ile ailesini alıp Yerusalemler'i terk etmesi için uyarır. Çünkü Yerusalemler Tanrı tarafından kötülere cezalandırmak için yıkılacaktır.²⁵⁵ Bu anlatının Kitab-ı Mukaddes'te bulunan Lut kıssasına atıfta bulunduğu söylenebilir. Zira Tanrı, Lut ve ailesinin şehirden çıkmasını çünkü şehri yıkacağını haber verir. Lut peygamber şehirden kaçtıktan sonra Sodom ve Gomora yerle bir olur.²⁵⁶ Bölümün devamında Yerusalemler'den kaçan bu kavim kendilerine bir gemi inşa ederler ve yeni kıtaya (Amerika'ya) doğru yol alırlar.²⁵⁷ Buradaki gemi anlatısının Kitab-ı Mukaddes'teki Nuh kıssasına²⁵⁸ gönderme yaptığı söylenebilir. Kıssanın devamında *Lehi* ve ailesi okyanusu aşarak Amerika'ya gelirler. *Lehi*'nin *Laman*, *Lemuel*, *Sam* ve *Nefi* adında dört oğlu vardır ve büyük oğulları *Laman* ve *Lemuel* inançlarında sorun olan kişilerdir. Ancak küçük kardeşleri olan *Nefi* inançlı ve aileye liderlik etmesi için Tanrı tarafından seçilmiş biridir. *Laman* ve *Lemuel*, *Nefi*'den nefret etmekte ve onu öldürmek istemektedirler.²⁵⁹ Bu nefret *Lehi* kabilesini *Nefili* ve *Lamanlılar* olarak ikiye böler. Kardeşler arası kıskançlık öyküsünün olduğu bu pasajın Kitab-ı Mukaddes'te bulunan Yusuf ve kardeşleri kıssasına²⁶⁰ gönderme yaptığı söylenebilir. Amerika'da *Nefili* ve *Lamanlılar* arasındaki savaşın kayıtlarını anlattığını iddia eden Mormon

---

²⁵⁴ Mormon Kitabı, Mormon 7:8-9.

²⁵⁵ Mormon Kitabı, 1. Nefi 1.

²⁵⁶ Yaratılış 19:10-22.

²⁵⁷ Mormon Kitabı, 1. Nefi 17-18.

²⁵⁸ Yaratılış 7.

²⁵⁹ Mormon Kitabı, 1. Nefi 16:37-39; 18:10.

²⁶⁰ Yaratılış 37:17-21.

Kitabı'na göre M.S 30'lu yıllarda savaşı sonlandırmak ve barışı getirmek için Mesih İsa Amerika'ya gelmiştir.²⁶¹ Mesih, Yeni Ahit'teki *İsa'nın Dağdaki Vaazına*²⁶² benzer bir şekilde bir vaaz vermiş, burada temel doktrinini ilan etmiş, Tanrı'nın krallığına girmek için gerekli şartları ve müjdesini açıklamış, son olarak müritlerini Kiliseye başkanlık etmeleri için atamıştır.²⁶³ Kitabın bu genel kurgusunda dahi Kitab-ı Mukaddes'e yaptığı göndermeler dikkat çekmektedir. Zira Kitab-ı Mukaddes'in Eski Ahit bölümü Mormon Kitabı'nın esinlendiği üzere İsrailoğullarına gelen peygamberlerin öyküsüne yer verirken Yeni Ahit bölümü, Mormon Kitabı'nda olduğu gibi Mesih İsa eksenli pasajlar yer almaktadır.

Mormon Kitabı ile Kitab-ı Mukaddes arasında girizgâh niteliğindeki bu veriler iki kitap arasında kurgu ve olay açısından benzerlikleri örnelemektedir. Bu örnekler, Mormon Kitabı'nın Kitab-ı Mukaddes ile olan münasebetinin genel bir okumayla dahi fark edilen bölümleridir. Elbette iki kitap arasındaki benzerliğin her konu için geçerli olması beklenemez. Zaten Mormon Kitabı, Kitab-ı Mukaddes'ten farklı olarak, kefaret günü, fısıh gibi konuları içermez. Ancak edebi-stilistik, doktriner veya litürjik konularda aşağıda sunulacağı üzere pek çok esinlenme örneğine rastlanılabilir.

3.1.1. Biçimsel Münasebetler

Mormon Kitabı ile Kitab-ı Mukaddes arasında biçimsel açıdan da bir benzerlik dikkat çekmektedir. Örneğin her iki kitabın önce bölüm, sonra da her bölümde yer alan cümle veya cümle gruplarının numaralandırılmış olması her iki kitaptaki içeriğin aynı şekillerde kurgulandığını göstermektedir. Buna göre Mormon Kitabı öncelikle *Nefi Levhaları*, *Mormon Levhaları*, *Eter Levhaları* ve *Pirinç Levhalar* şeklinde dört ayrı genel bölüme ayrılmıştır.²⁶⁴ Bu ayırım Kitab-ı Mukaddes'te *Eski* ve *Yeni Ahit* şeklindeki ayrı genel bölümlere benzetilebilir. Daha sonra iki kitaptaki bölümlerin, bölüm yazarı veya peygamber ismiyle isimlendirildiği görülmektedir. Mormon Kitabı'ndaki, *Yakup*, *Enos*, *Mormon* gibi bölüm adları, isimlerini kitapta geçen peygamberlerden alırken, Kitab-ı Mukaddes'te *Eyüp*, *Samuel*, *Zekeriya* gibi birçok bölüm adı, isimlerini peygamber isimlerinden almıştır. Aynı şekilde her iki kitapta da bu bölümlerin hepsine numaralar verilmiştir. İçerik kısımlarının düzenlenmesi dışında iki kitap

---

²⁶¹ Mormon Kitabı, 3. Nefi 11–17.

²⁶² Matta 5-7.

²⁶³ Mormon Kitabı, 3. Nefi 11–26.

²⁶⁴ Mormon Kitabı, Giriş, iv-vi.

arasında cümle kurulumlarındaki kelime ve sözcük tekrarlarıyla anlatım biçimleri de benzerlik göstermektedir. Neseb sayma anlatım biçimindeki benzerliklere şu örnekler verilebilir:

Tablo 4: Kitab-ı Mukaddes ve Mormon Kitabı Arasındaki Stilistik Benzerlikler

Kitab-ı Mukaddes²⁶⁵	Mormon Kitabı²⁶⁶
Yafet'in oğulları: Gomer, Magog, Meday, Yâvan.	Ve Moron, Etem'in oğluydu.
Gomer'in oğulları: Aşkenaz, Rifat, Togarma.	Ve Etem, Ahah'in oğluydu.
Yâvan'ın oğulları: Elişa, Tarşiş, Kittim, Rodanim.	Ve Ahah, Şit'in oğluydu.
Ham'ın oğulları: Kûş, Misrayim, Pût, Kenan.	Ve Şit, Şiblon'un oğluydu.
Kûş'un oğulları: Seva, Havila, Savta, Raama, Savteka.	Ve Şiblon, Kom'un oğluydu.
Raama'nın oğulları: Şeva, Dedan	Ve Kom, Koriyantum'un oğluydu.
Sam'ın oğulları: Elam, Asur, Arpakşat, Lud, Aram	Ve Koriyantum, Amnigadda'nın oğluydu

Kitab-ı Mukaddes'teki edebi dilin Mormon Kitabı'na yansımalarına/etkisine verilebilecek bir diğer örnek iki kitabın tekrarlı cümle kalıplarıdır. Buna göre iki kitapta da “*ve öyle oldu*” ile başlayan/biten cümle kalıbının kullanımı araştırmacılar tarafından dikkat çekilen hususlardır. Bu kalıpları bazen cümle başında bazen de cümle sonunda görülebilmektedir.²⁶⁷

İki kitap arasındaki benzer sözcük kalıbı kullanımları sadece bunlardan ibaret değildir. Ancak araştırmamızın kapsamını zorlayacağı düşüncesiyle bu kadar benzerlikle yetinilmiştir.

3.1.2. Şahıs ve Mekân İsimleriyle İlgili Münasebetler

Kitab-ı Mukaddes ve Mormon Kitabı arasındaki ilişki Mormon Kitabı'nın teolojisi ve kurgusu ekseninde incelenebileceği gibi kitabın kullandığı isimlerin kökeni konusunda da incelenebilir. Bu ifadeyi Mormon Kitabı'nın Amerika'da yaşayan İsrailoğulları'nın öyküsünü anlatması ve kitabın Amerika'da ortaya çıkmış olmasına rağmen kullandığı isimlerin çoğunun İbranice kökenli olması desteklemektedir. Bu isimlendirmelerin Kitab-ı Mukaddes ile olan bağı sadece isim kökenlerinin İbranice olmasında değil aynı zamanda bu isimlerin Kitab-ı Mukaddes'te geçen anlamlarda kullanılmış olmasında da görülmektedir.

²⁶⁵ Yaratılış 10:2-7, 22.

²⁶⁶ Mormon Kitabı, Eter 1:8-14.

²⁶⁷ Yaratılış 1:7, 9, 14-15, 24, 30; Mormon Kitabı, 1. Nefi 1:6-9, Mosiya 10:6, Alma 9:34, Heleman 5:17-23; 3. Nefi 1:11.

Mormon Kitabı'ndaki İbranice kelimelere verilebilecek ilk örnek kitabın isimlendirmesinde kullanılan *Mormon* kelimesidir. *Mormon* kelimesi, kitapta bahsi geçen bir peygamberin ismidir. Bu peygamber aynı zamanda Mormon Kitabı'nın yazımına katkıda bulunmuş biridir. O, kendi isminden “*Ve işte, ben Mormon olarak adlandırıldım. İsmimin kökeni...Mormon düzlüğünden gelmektedir.*”²⁶⁸ şeklinde bahsetmektedir. Smith'in bir Mormon gazetesi olan *Times and Seasons*'a verdiği bir demece göre Mormon isminin kökeni Yuhanna'dan alıntılanan “*iyi çoban*” kelimesinden gelmektedir.²⁶⁹ Mormon, MS. 311-385 yıllarında Amerika'da yaşamış, Mesih İsa tarafından kutsal kayıtları korumak ve bunlara kendi tarihlerini yazmak için seçilmiştir. Onun yazdığı ve sakladığı kayıtlar daha sonra Mormon Kitabı olmuştur. Mormonların kendi Kiliselerini bu peygamberin ismiyle anmalarının nedenini de “*Bu nedenle, ne yaparsanız, benim adımla yapacaksınız; bu nedenle Kiliseyi benim adımla çağıracaksınız...*”²⁷⁰ pasajı açıklamaktadır.

Mormon Kitabı'nda anlatılan merkezi isimlerden biri de *Nefi'dir*. *Nefi*, Nefi halkının kurucusudur. Mormon Kitabı'na göre *Nefililer* eski Amerika'ya yerleşmiş olan dört gruptan biridir. Diğer gruplar *Lamanlılar*, *Yaredliler* ve *Amalekliler*'dir. Bu isim, Mormon Kitabı boyunca bu yerleşimcilerin dini, politik ve kültürel geleneklerini tanımlamak için kullanılmıştır. Özel anlamda kullanılan Nefi ise Mormon Kitabı'nın ilk iki kitabı olan 1. ve 2. Nefi'nin yazarı olan ve bir peygamber olan Lehi'nin oğludur.²⁷¹ Mormon Kitabı'ndaki en büyük figürlerinden olan Nefi,²⁷² Mormonlar tarafından bir peygamber, siyasi lider ve tarihçi olarak kabul edilir. Çünkü Nefi Mormon Kitabı'nın kaydını tutan yazarlardan biridir. Yeruşalimden Amerika'ya gelmiş kurucu bir kişilik olan Nefi, Amerika'ya geldikten kısa bir süre sonra ölmüş, kendisinden sonra kavmi *Nefililer* ve *Lamanlılar* olarak ikiye ayrılmıştır. Mormon Kitabı'nda ismi geçen peygamberlerden olan Nefi'den Nuh kıssasında olduğu gibi bir gemi yapılması istenir.²⁷³ Bu kıssanın takip ettiği anlatım tarzı ve muhteviyatı bakıldığında Kitab-ı Mukaddes ile benzerliği görülebilir. Mormon Kitabı'ndaki bu öyküden yola çıkılarak Nefi isminin kökeninin Kitab-ı Mukaddes'teki Nuh peygamberden alıntılandığı iddia edilmiştir.²⁷⁴ Bu manada Nefi isminin kökeni meselesinde düşünüldüğünde ismin kökeni ile

---

²⁶⁸ Mormon Kitabı, 3. Nefi 5:12.

²⁶⁹ Joseph Smith, “Truth Will Prevail”, *Times and Seasons*, (15 Mayıs 1843), 193-194.

²⁷⁰ Mormon Kitabı, 3. Nefi 27:7-9.

²⁷¹ Mormon Kitabı, 1. Nefi 1:1-4 ; 2:5.

²⁷² Mormon Kitabı, 1. Nefi 2.

²⁷³ Mormon Kitabı, 1. Nefi 17-18.

²⁷⁴ John W. Welch - Melvin J. Thorne, “Pressing Forward with the Book of Mormon”, *Maxwell Institute Publications* 63 (1999), 5-11.

ilgili öne sürülen dört görüşün birinde ismin İbrani kökenli olduğu, diğer üç iddiada ismin Mısır dili kökenli olduğu iddia edilmiştir.²⁷⁵ Tıpkı Mormon kelimesinde olduğu gibi Nefi isminin de İbrani kökenli olduğu iddiası kitaplar arasındaki ilişkiye açıklık kazandırması bakımından önemlidir.

Mormon Kitabı'ndaki bir diğer önemli figür Nefi'nin oğlu olan Laman'dır. Kitaba göre Tanrı, ölümünden sonra Lehi'nin torunlarına liderlik etmesi için Nefi'yi seçtiği için Laman, doğuştan ona verilen hakkının çalındığını düşünmüş ve bu yüzden *Lamanlılar* ile *Nefililer* arasında 600 yıl sürecek savaş başlamıştır. Kitaptaki Laman isminin etimolojik olarak İbranice olması Kitab-ı Mukaddes ile olan bağına işaret etmesinin yanı sıra Laman karakterinin asi olması ve küçük kardeşi Nefi'yi kıskanması²⁷⁶ teması ile Kitab-ı Mukaddes'teki Habil ile Kabil kıssası arasında bir bağ kurulabilir.

Mormon Kitabı'nın Kitab-ı Mukaddes'teki en güçlü referanslarından biri kitaptaki İbranice kökenli kelimelerin yoğun kullanımınıdır.²⁷⁷ Kelimelerin bu şekildeki yoğun kullanımı nedeniyle tüm örnekleri saymak burada zor görünmektedir. Bilinen İbranice kelimelere örnek olarak; *Harun, Habil, İbrahim, Adem, Alma, Alfa, Amaleki, Amon, Amalek, Angola, Asur, Babil, Başan, Bünyamin, Mesih, Şam, Davut, Şeytan, Cennet, Mısır, Elem, İlyas, Eter, Havva, Gomore, Hamat, Helaman, Emmanuel, İshak, İsabel, Yeşaya, İsmail, Yakup, Yaredliler, Kudüs, İsa, Yahudi, Yusuf, Yeşu, Lübnan, Lehi, Nefi, Levi, Malaki, Maryem, Mormon, Musa, Omega, Omni, Sam, Samiriye, Sodom, Süleyman, Zekeriya* isimleri verilebilir.²⁷⁸

3.1.3. Kitab-ı Mukaddes'in Joseph Smith Tercümesi

Mormon Kilisesi'ne göre Kitab-ı Mukaddes yanlış çevrilmiş bir kitaptır.²⁷⁹ Bu düşüncenin kökeni Smith'in ilk vizyonuna dayanmaktadır. 1823'te Melek Moroni Smith'e görüldüğünde ona Eski Ahit'ten bazı pasajlar okumuştur. Smith'in ifadelerine göre okunan bu pasaj, Kitab-ı Mukaddes'den biraz farklıdır ve Smith bu deneyimi sırasında Kitab-ı Mukaddes'in kendilerine yanlış öğretildiğini fark etmiştir.²⁸⁰ Daha sonraları Smith, Kitab-ı Mukaddes'in yanlış çevrildiğine dair inancını "*Kutsal kitabın orijinal yazarların kaleminden çıktığı zaman*

---

²⁷⁵ Welch - Thorne, "Pressing Forward with the Book of Mormon", 5.

²⁷⁶ Mormon Kitabı, 1. Nefi, 3:28-29.

²⁷⁷ Stephen David Ricks, *Dictionary of Proper Names & Foreign Words in the Book of Mormon* (Salt Lake City: Publisher Eborn Books, 2002), ii-v.

²⁷⁸ John A. Tvedtnes, "Book of Mormon Onomasticon", *Farms Review of Books* 8/2 (1996), 34-48.

²⁷⁹ Çok Değerli İnci, İman Maddeleri 1:8.

²⁸⁰ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:36.

okunduğu şekliyle inanıyorum. Cahil tercümanlar, dikkatsiz transkripsiyoncular veya düzenbaz ve yozlaşmış Rahipler birçok hata işlediler.”²⁸¹ ifadeleriyle dile getirmiştir. Dönem açısından düşünüldüğünde Kitab-ı Mukaddes çevirisi yapmanın yaygın bir uygulama olduğu söylenebilir. Zira Mormon araştırmacıların ifadelerine göre 1777’den 1833’e kadar Amerika’da Kitab-ı Mukaddes’in veya bölümlerinin beş yüzden fazla farklı baskısı yayınlanmıştır. Ancak bu çeviriler içerisinde sıra dışı olanı Smith’in çevirisidir.²⁸²

Kitab-ı Mukaddes’in yanlış çevrildiği inancı pek çok açıdan değerlendirmeye ihtiyaç duymaktadır. Örneğin bu inançtan hareketle Smith’in Tanrı tarafından yetkilendirilmesinin meşru bir zemine oturtulmaya çalışıldığı söylenebilir. Zira onlara göre Tanrı, Hristiyanların müjde olarak gördüğü bir kitabın yeniden işlevsel hale gelmesini istemiş ve bir elçi seçmiş olabilir. Bu inanç Mormon Kitabı’na da meşruluk kazandırmaktadır. Yanlış çevrildiği düşünülen bir kitaba karşılık gönderildiği iddia edilen Mormon Kitabı’nın Kitab-ı Mukaddes ile olan benzerliği bu noktada anlamlı hale gelmektedir. Tanrı, Smith’i yeryüzündeki en doğru kitabın²⁸³ tercümesi için seçmiş ise Mormon Kitabı ile Kitab-ı Mukaddes’in benzer muhteviyatlara sahip olmasında bir beis olmamalıdır.

Smith’in yanlış tercüme edildiği düşündüğü bir kitap yerine doğru tercüme edilmiş bir kitap ile ortaya çıkacağını iddia etmesinden sonra buna yönelik ilk çalışmaları, Mormon Kitabı basıldıktan hemen sonra yani 1830’da başlamıştır. Smith’in çalışmasının büyük bir kısmı 1833’te tamamlanmış olmasına rağmen, 1844’teki ölümüne kadar kendi çalışmasındaki çevirisinde değişiklikler yapmaya devam etmiştir.²⁸⁴ Çevirinin bazı bölümleri Smith’in yaşamı boyunca yayınlanmaya devam etmiş ve bu çeviriler *Öğreti ve Antlaşmalar*’ın birkaç bölümüne eklenmiştir.²⁸⁵ Bu anlamda *Öğreti ve Antlaşmalar* ilginç bir doküman gibi görünmektedir. Çünkü hem Smith’in tercümelerini içermekte hem de bu çeviri sürecine dair bilgilendirme yapmaktadır.²⁸⁶ Smith’in Kitab-ı Mukaddes’i yeniden tercüme etme faaliyeti sadece *Öğreti ve Antlaşmalar*’ı değil *Çok Değerli İnci*’nin de temel konularını etkilemiştir. Zira *Çok Değerli*

---

²⁸¹ Joseph Smith, “History of Joseph Smith” (Görüşmeci: Robert L Campbell, Web, Görüşme 1844).

²⁸² Robert L. Millet, “The Joseph Smith Translation The Restoration of Plain and Precious Things”. *Digital Collections*. Erişim (2 Haziran 2023), 24-25.

²⁸³ Mormon Kitabı, Giriş, ii.

²⁸⁴ Robert L. Millet, “Joseph Smith’s Translation of the Bible”, *The Joseph Smith Translation The Restoration of Plain and Precious Things*, ed. Monte S. Nyman (Provo: Brigham Young University, 1985), 3.

²⁸⁵ *Öğreti ve Antlaşmalar* 76–77,91, 37, 45, 73, 76, 77, 86, 91, 132.

²⁸⁶ *Öğreti ve Antlaşmalar* 37:1, 45:60-61, 76:15-18.

İnci'in Musa Kitabı bölümünde Kitab-1 Mukaddes'in Joseph Smith çevirisinin bir bölümü yer almaktadır.

Kitab-1 Mukaddes'in Joseph Smith çevirisi Mormon Kilisesi'nin resmi Kitab-1 Mukaddes'i değildir.²⁸⁷ Ancak Kilise bu çalışmayı, "*ilginç kavrayış sunan ve Kitab-1 Mukaddes'in yorumlanması ve anlaşılması için paha biçilmez bir yardımcı*"²⁸⁸ olarak görmektedir. Kitab-1 Mukaddes'in Smith çevirisi onun ölümünden sonra Kilise üyelerince derlenmiş ve bağımsız bir kitap olarak sunulmuştur. Ancak bu eser Kitab-1 Mukaddes'in tamamını oluşturmamaktadır. Bunun yerine Kral James çevirisinin bazı kısımlarının değiştirilmiş bir benzeri gibidir. Konu hakkındaki araştırmalara göre Smith çevirisi, Kral James çevirisinden yaklaşık 3.410 pasajda farklıdır.²⁸⁹ Bu oran Kral James çevirisinin üçte birlik kısmına denk gelmektedir. Kitabın Kral James çevirisi ile benzerlik taşımasının gerekçesi Mormon Kitabı'nda olduğu gibi kendisine Kitab-1 Mukaddes'i referans olarak seçmesiyle aynı olabilir. Bu konu hakkındaki araştırmaların ifade ettiği detay, Smith'in Kral James çevirisinden farklı olarak Kitab-1 Mukaddes'in diline yeni ifadeler eklediği ve pasajları yeniden düzenleyerek terimlerin dilini modernize ettiği.²⁹⁰ Terimlerin modern hale getirilmiş olması ile Smith'in revizyonist hareketi arasında anlamlı bir bağ olduğu söylenebilir. Çünkü buradan hareketle Smith'in Hristiyanlığı çağına uygun hale getirmek istediği ve Amerikan toplumu ile uyumlu milli bir Hristiyanlık inşa etmek istediği anlaşılabilir. Smith'in bu yöndeki adımının tek emaresi terimlerin modernizasyonundan ibaret değildir. Smith bir çeşit yerli kökleri olan milliyetçi karakterli bir Hristiyanlık inşa etmek için Mormon Kitabı'nda Mesih İsa'nın Amerika'yı ziyaret etmesine²⁹¹ yer vermiş olabilir. Kitabın böyle bir içerikle gelmesinin arka planında Mesih'in Amerika'ya gelip yerleşmiş İsrailoğulları'nı terk etmediği ve Siyonun Amerika olarak seçileceği mesajı yatmaktadır. Bu açıdan Smith'in tüm bu girişimlerinde milli ve çağına uygun bir Amerikan Hristiyanlığı kurma arzusuna yönelik bir eylem olduğu ifade edilebilir.

Kitab-1 Mukaddes'in nasıl tercüme edildiğiyle ilgili olarak kilisenin yaptığı açıklamaya göre Smith, tercüme işlemi için herhangi bir İbranice ve Yunanca kaynak veya sözlük kullanmamış,

---

²⁸⁷ The Church of Jesus Christ of Latter Day Saint (LDS Church), "Joseph Smith Translation (JST)". (Erişim 23 Haziran 2023).

²⁸⁸ "Joseph Smith Translation (JST)".

²⁸⁹ Jared W. Ludlow, "The Joseph Smith Translation of the Bible: Ancient Material Restored or Inspired Commentary? Canonical or Optional? Finished or Unfinished?", *BYU Studies Quarterly* 60/3 (2021), 2.

²⁹⁰ Kent P. Jackson, "Joseph Smith's Cooperstown Bible: The Historical Context of the Bible Used in the Joseph Smith Translation", *BYU Studies* 40/1 (2005), 55-57.

²⁹¹ Mormon Kitabı, 3. Nefi 11-27.

bunun yerine Kitab-ı Mukaddes'in Kral James çevirisinin bir nüshasını kullanmıştır.²⁹² Mormon Kilisesi'nin bu izahı Smith'in Kitab-ı Mukaddes'i ilham aracılığıyla çevirdiğini ima etmelerinden ileri gelmektedir. Ancak bu imaya rağmen Smith'in başlangıçta Kitab-ı Mukaddes'in Kral James çevirisinin bir nüshasını kullandığı ifadesi, iki kitap arasındaki ilişkiye dair tartışmaları kışkırtmaktadır.

3.1.4. Kitab-ı Mukaddes'in Yeşaya Kitabı

Mormon Kitabı'nın Kitab-ı Mukaddes'ten alıntı yaptığı yerlerden en büyük bölümünü Kitab-ı Mukaddes'in Yeşaya Kitabı oluşturur. Yeşaya, Kitab-ı Mukaddes'te aktarıldığına göre İbrani bir peygamberdir.²⁹³ Kitab-ı Mukaddes'teki Yeşaya kitabı üç ana kısma ayrılmaktadır. 1-39 arasındaki bölümlerde Asur bozgunundan önceki dönem konu edinirken 40-55 arasındaki bölümler bozgun sonrası İsrail halklarının öyküsünü anlatır. Son bölüm ise 56-66 arasındaki bölümlerden oluşur ve bozgunun sonrasını Yerusulim'e dönen İsrail halklarına mercek tutar.

Tablo 5: Yeşaya Kitabı'nın Mormon Kitabı'na Yansımaları

Kitab-ı Mukaddes	Mormon Kitabı		Kitab-ı Mukaddes	Mormon Kitabı
Yeşaya 3:9	2.Nefi 13:9		Yeşaya 14:2	2. Nefi 24:2
Yeşaya 3:10	2. Nefi 13:10		Yeşaya 14:3	2. Nefi 24:3
Yeşaya 3:14	2.Nefi 13:14		Yeşaya 14:32	2. Nefi 24:32
Yeşaya 3:26	2.Nefi 13:26		Yeşaya 48:5	1 Nefi 20:5
Yeşaya 5:30	2. Nefi 15:30		Yeşaya 48:8	2.Nefi 20:8
Yeşaya 6:12	2. Nefi 16:12		Yeşaya 48:14	1. Nefi 20:14
Yeşaya 9:3	2. Nefi 19:3		Yeşaya 48:22	1. Nefi 20:22
Yeşaya 9:9	2. Nefi 19:9		Yeşaya 50:9	2. Nefi 7:9
Yeşaya 10:29	2. Nefi 20:29		Yeşaya 51:18	2. Nefi 8:18
Yeşaya 13:22	2. Nefi 23:22			

Yeşaya peygamberin halkına olan öğütlerini dile getiren bu bölüm, Mormon Kitabı'nın en fazla alıntı yaptığı bölümlerden biridir. Mormon Kitabı'na göre Mesih, *Nefililer*'i ziyaret etmiş ve onlara Yeşaya'nın sözlerini özenle araştırmalarını emretmiştir.²⁹⁴ Yeşaya'nın sözleri Tanrı

²⁹² Jackson, "Joseph Smith's Cooperstown Bible: The Historical Context of the Bible Used in the Joseph Smith Translation", 41.

²⁹³ 2 Krallar 19:2, 20-21; 1. Tarihler 3:21; Ezra 8:7; Yeşaya 1-32; Matta 3:3.

²⁹⁴ Mormon Kitabı, 3. Nefi 20:11.

tarafından “Yeşaya’nın sözleri büyüktür” denilerek onaylanmıştır.²⁹⁵ Bundan sonraki bölümlerde de Mormon Kitabı ve Yeşaya kitabından aşağıdaki tabloda örnek olarak verilen pasajları birebir kullanmıştır:

Mormon Kitabı’nın Yeşaya Kitabı’ndan ne denli alıntı yapıldığının anlaşılabilmesi için bazı sayısal veriler ortaya konulabilir. Yeşaya Kitabı’nda 66 bölüm toplam 1.292 pasaj vardır. Diğer kutsal metinlerde olduğu gibi Mormon Kitabı’nda bahsi geçen peygamberler bu pasajlardan 448’ini, yani bölümün yaklaşık yüzde 35’ini alıntılanmıştır. Aynı şekilde Yeşaya Kitabı’nın 2 ile 14. Bölümlerinin Mormon Kitabı’nın 2. Nefi Bölümünün 12 ile 30. bölümleri olarak yer alması iki kitap arasındaki benzerliğe örnektir. Mormon Kitabı’nın bu benzerliği, Mormonlar için malum ve onaylanan bir durumdur. Çünkü onlara göre Yeşaya Kitabı öyle hikmetli sözlerle doludur ki Mormon Kitabı Yeşayadan alıntı yapabilir.²⁹⁶ Smith’in Yeşaya Kitabı’ndan bu denli fazla alıntı yapmış olmasının nedeni olarak gösterilen bir diğer gerekçe Yeşaya Kitabı’nın restorasyona yaptığı atıflardır.²⁹⁷ Bu iddianın kökeninde Smith’in bir restorasyon peygamberi olduğu ve gerçek Hristiyanlığı tesis edeceği düşüncesi vardır.²⁹⁸ Bu bakımdan Mormonlar açısından Yeşaya Kitabı bir bakıma Smith’in Siyonu Amerika’da kuracağını haber veren bir metin olarak değerlendirilmiştir.

3.1.5. Metaforik Yansımalar

Kitab-1 Mukaddes ve Mormon Kitabı arasında pek çok ortak metaforun var olduğu söylenebilir. Bu metaforlar mormon kitabının ortaya çıkışında anlatılan öyküde görülebileceği gibi iki kutsal metin arasındaki ortak konularda da görülebilir.

3.1.5.1. Tablet Metaforu

Kitab-1 Mukaddes ve Mormon Kitabı arasındaki ortak metaforlardan biri Mormon Kitabı’nın tercüme edildiği iddia edilen tabletler konusudur. Smith’in iddiasına göre Mormon Kitabı kendisine bir melek vasıtasıyla tabletler halinde buldurulmuştur.²⁹⁹ Tabletlerin gömülü olduğu yer New York’ta bulunan Kumorah tepesidir. Smith, Mısır dilinde yazılmış olan bu tabletleri

---

²⁹⁵ Mormon Kitabı, 3. Nefi 23:1–2.

²⁹⁶ The Church of Jesus Christ of Latter Day Saint (LDS Church). “Understanding Isaiah” (Erişim 22 Temmuz 2023)

²⁹⁷ Yeşaya, 11:10-13.

²⁹⁸ Ann N. Madsen, “Joseph Smith and the Words of Isaiah”, *Foundation for Ancient Research and Mormon Studies*, (1998), 353-367.

²⁹⁹ Mormon Kitabı, Giriş, ii.

Kumorah tepesinde bir sandık içerisinde bulup Tanrı'nın yardımıyla İngilizce diline çevirmiştir. Bu anlatının devamında Smith tabletleri tercüme etmiş, 1830'da Mormon Kitabı olarak yayınlamıştır.³⁰⁰ Anlatıdaki mesaj, Mormon Kitabı'nın tanrısal kaynaklı olduğu ve dolayısıyla Tanrı'nın Smith aracılığıyla emirlerini insanlığa tebliğ etmek istemesi şeklinde yorumlanabilir. Mormon Kitabı'nın kaynağına yönelik olarak bahsi geçen tablet metaforu Kitab-ı Mukaddes'te geçen Musa Peygamber kıssasıyla kıyaslanabilir. Kitab-ı Mukaddes'e göre Musa Peygamber liderliğinde hareket eden İsrail oğulları Mısır'dan çıkmışlardır. Sina dağı'nın zirvesinde Musa Peygamber'e önce sözlü olarak bildirilen, ardından iki taş levha üzerine yazılı olarak verilen On Emir İsrailoğulları'na iletilmiştir.³⁰¹ Daha sonra bu emirler *akasya ağacından* yapılmış, içi ve dışı altından bir örtüyle süslenerek bir sandığa konulmuştur.³⁰² Buna ilaveten bir çadır kurularak sandık çadırdaki yerine konulacaktır.³⁰³ Kitab-ı Mukaddes'te "*Tanrı'nın Sandığı*",³⁰⁴ "*Ahit Sandığı*"³⁰⁵ veya "*Şahadet Sandığı*"³⁰⁶ olarak geçen bu sandıklar uzun yıllar İsrailoğulları için önemini korumuştur.

Kitab-ı Mukaddes'te geçen On Emir'in ve Mormon Kitabı'nın bir tablet vasıtasıyla gelmiş olması, her iki Tanrısal buyruğun bir sandıkta saklanıyor olması ve her iki buyruğun kaynağının bir dağ/tepeden (*Kumorah Tepesi* ve *Sina Dağı*) alınmış olması metaforları beraber değerlendirildiğinde Smith'in kendisini misyon olarak Musa Peygamber ile özdeşleştirmeye çalıştığı söylenebilir. Bu durumda Mormon Kitabı'nın sadece muhteviyat olarak değil dayandırıldığı köken itibariyle de Kitab-ı Mukaddes'ten izler taşıdığı sonucu doğmaktadır. Zira Smith, Musa peygamberin Tanrı ile ahitleşme anlatısını başka bir formatta kendisi için yenileyerek anlatmış gibidir. Mormon Kitabı'nda Ahit Sandığı gibi bir bahis direkt olarak açılmaz. Buna karşın kitabın tercüme edilme süreci için anlatılan öykünün Mormonlar için anlamı, Mormon Kitabı'nın köken itibariyle Kitab-ı Mukaddes ile aynı yerden geldiğini ima eden metafordur. Mormon Kitabı'nın, levhalar ile ilgili tüm bahisleri, kitabın kökenine atıf yapar.³⁰⁷

---

³⁰⁰ Mormon Kitabı, Giriş, i-iv.

³⁰¹ Çıkış, 19-20; 24:12-18; 31:18; Tesniye, 5:1-22.

³⁰² Çıkış, 25:16, 21.

³⁰³ Çıkış, 26:1-36, 40:3.

³⁰⁴ 1. Samuel, 4:11.

³⁰⁵ Sayılar, 10:33, 14:44; Tesniye, 10:8, 31:26.

³⁰⁶ Çıkış, 26:33-34, 30:26, 40:5, 21.

³⁰⁷ Mormon Kitabı, Mosiya 8:13, 28:20, 1:16; Alma 37:21, 24, 37:38-47; Eter 4:5.

Tablet metaforunu Kitab-ı Mukaddes temelinde izah etmek Mormon Kitabı'nın edebi olarak etkilendiği kaynağa vurgu yapar. Bu metafora sosyolojik bir perspektiften de bakılabilir. Her ne kadar tabletlerin var olduğu sadece Smith ve şahitlerince iddia edilse de bu iddianın Smith'in meşru bir lider olarak tanınmasını sağladığı aşikârdır. Ancak bahsi geçen tabletlerin altın olduğu vurgusu dönemin Amerika için son derece önemli bir iddiadır. Zira 19. yüzyılın ilk dönemi Amerika'ya yerleşmeye çalışan göçmenler açısından altın arayıcılığının zirveye ulaştığı bir dönemdir.³⁰⁸ Dönem açısından düşünüldüğünde Amerika'nın bu dönemi altına olan ilginin yükseldiği, madencilik faaliyetlerinin yoğun olarak yapıldığı ve bu uğurda yoğun göç faaliyetlerinin görüldüğü dönem olmuştur.³⁰⁹ Smith'in yaşadığı coğrafya altına olan ilginin had safhada olduğu bir dönemi temsil etmektedir. Bu sosyolojik arka plan Smith'in var olduğunu iddia ettiği ancak varlığını somut delillerle desteklemediği³¹⁰ tabletlerin neden altın olduğuyla ilgili bir bakış açısı sunabilir.

3.1.5.2. Tanrı'nın Krallığı

Hristiyanlıktaki inanışlardan birisi Tanrı'nın bir kral olarak kabul görmesidir.³¹¹ Bu inancın temelinde Kitab-ı Mukaddes yatmaktadır. Kitab-ı Mukaddes'in temel öğretilerinden biri olan Tanrı'nın krallığı öğretisine göre Tanrı yeryüzünde kuracağı krallık için Mesih İsa'yı seçmiş ve ona geniş yetkiler vermiştir.³¹² Güvenilir ve merhametli bir yönetici olan İsa bu yetkilerini sadece iyi şeyler için kullanacaktır.³¹³ O, Tanrı'nın rehberliğinde “yeryüzü üzerinde krallar olarak hüküm sürecek” kişiler seçecektir.³¹⁴ Asla yıkılmayacak olan krallığın³¹⁵ yegâne iki kuralı Tanrı'yı ve komşularımızı sevmektir.³¹⁶ Kurulacak olan bu yer dünyanın başlangıcından beri Tanrı tarafından hazırlanmıştır.³¹⁷ Mesih İsa Tanrı'nın bu krallığını müjdelemek için görevlendirilmiştir.³¹⁸ Zaten Kiliselerin kurulmasının en önemli gerekçesi Tanrı'nın krallığına

---

³⁰⁸ J. Kenne Merrill- Esley Davies, “From Ohio to California in 1849: The Gold Rush Journal of Elijah Bryan Farnham”, *Indiana Magazine of History* 46/3 (1950), 297.

³⁰⁹ J. Kenneth Davies, “Mormons and California Gold”, *Journal of Mormon History* 7 (1980), 83-85.

³¹⁰ Marvin S. Hill, “Brodie Revisited: A Reappraisal”. *Dialogue: A Journal of Mormon Thought* ed. Davis Bitton (Los Angeles: Dialogue Foundation 1971), 83.

³¹¹ Halil Hacımuftuoğlu, “En Büyük ve Mutlak Otorite: Kral-Tanrı Allah ve Krallığı”, *Milel ve Nihal* 14/1 (29 Haziran 2017), 4.

³¹² Matta 28:18.

³¹³ Matta 4:23; Markos 1:40, 41; 6:31-34; Luka 7:11-17.

³¹⁴ Vahiy 5:9, 10.

³¹⁵ Daniel 2:44.

³¹⁶ Matta 22:37-39.

³¹⁷ Matta 25, 34.

³¹⁸ Luka 4:43.

insanları çağırmasıdır. Bu sebeple tüm inananlar insanları Tanrı'nın krallığına çağırması gibi bir misyona sahiptir.³¹⁹

Mormonlar için Tanrı'nın krallığının yeryüzündeki temsilcisi LDS Kilisesi'dir.³²⁰ Mormon Kilisesi'nin kurucusu Smith, Tanrı'nın krallığını temsil etmek ve Mesih'in ikinci gelişine hazırlık yapmak için 1844'te *Elliler Konseyi*'ni (İng. *Council of fifty*) kurmuştur. Konseyin bir süre sonra dağılmasından sonra Tanrı'nın krallığını karşılama görevi Kilise'ye verilmiştir.³²¹ Tanrı'nın Krallığı metaforu, Mormon Kitabı'nda da yer almaktadır. Kitap, otuz sekiz defa Tanrı'nın krallığından ve on yedi defa cennetin krallığından söz etmektedir.³²² Mormon Kitabı'ndaki Tanrı'nın krallığı metaforunun Kitab-1 Mukaddes'ten alıntılı olduğu söylenebilir. Çünkü her iki kitap bu metaforu aynı bağlamda ele almaktadır. Kitab- Mukaddes'te "*Önce Tanrı'nın krallığını ve O'nun doğruluğunu arayın*"³²³ ifadeleri yer almaktayken Mormon Kitabı, "*Zenginlik aramadan önce, Tanrı'nın krallığını arayın*"³²⁴ ifadesine yer verir. Yine Mormon Kitabı, Tanrı'nın krallığına kirli hiçbir şeyin giremeyeceğini³²⁵ tövbe ve iman yoluyla Tanrı'nın krallığında kurtulacağımızı³²⁶ ve Tanrı'nın lütfu aracılığıyla ve sonsuz ölümden dirilmenin gücüyle diriltileceğimizi³²⁷ ifade eder. İki kitap arasındaki Tanrı'nın krallığı kavramının kurtuluşun yolu anlamına geldiği, burada huzurun ve temizliğin hüküm süreceği anlaşılmaktadır. Bu durumda Kitab-1 Mukaddes'in Mormon Kitabı'nı bu konuda etkilediğini söylemek isabetli bir yaklaşım olacaktır.

3.1.5.3. Urim ve Tummim

Mormon Kitabı'nın tercüme işleminde kullanıldığı iddia edilen bakı taşları *Urim ve Tummim* taşları olarak isimlendirilmektedir. Birinci bölümde hakkında bilgi verilen bu taşlar Kitab-1 Mukaddes'te³²⁸ de geçmektedir. Bakı taşlarının her iki kitaptaki kullanımını göz önüne

---

³¹⁹ Matta 10:7; Markos 1:15.

³²⁰ The Church of Jesus Christ of Latter Day Saint (LDS Church), "Kingdom of God or Kingdom of Heaven" (Erişim 15 Haziran 2023); The Church of Jesus Christ of Latter Day Saint (LDS Church), "The Kingdom of God" (Erişim 15 Haziran 2023).

³²¹ The Church of Jesus Christ of Latter Day Saint (LDS Church), "Council of Fifty" (Erişim 15 Haziran 2023).

³²² Mormon Kitabı, 1. Nefi 15:33, 34, 35; 2. Nefi 9:18.

³²³ Matta 6:33.

³²⁴ Mormon Kitabı, Yakup 2:18.

³²⁵ Mormon Kitabı, 1. Nefi 15:34.

³²⁶ Mormon Kitabı, 2. Nefi 9:23.

³²⁷ Mormon Kitabı, 2. Nefi 10:25.

³²⁸ Çıkış 28:15, 16, 30; Levililer 8:8; 1. Samuel 14:40-42, 28:6.

alındığında Urim ve Tumim taşlarının iki kitap arasındaki münasebeti örneklemesi açısından önemli olduğu söylenebilir.

3.1.5.4. Havari, Şahitlik ve Rahiplik Yetkisi

Mormon Kilisesi kurulduktan sonra Smith ve Kilise inananları yönetim görevini icra etmek için *On iki Havariler kurulunu* oluşturmuştur.³²⁹ Kurulun her üyesine Havari denmektedir. Havari, LDS Kilisesi'nde Rahiplik görevini icra eden liderlerdir. Bu Havariler, Kilise başkanı tarafından ilham alınarak seçilirler. On iki Havariler Kurulu üyeleri, Kilise için önemli olan Melkizedek ve Harun Rahiplikleri anahtarlarına sahiplerdir.³³⁰ Mormon Kilisesi'ne göre İsrailoğulları, Melkizedek Rahipliğinin ayrıcalıklarına ve antlaşmalarına uygun yaşamayı başaramamış Tanrı da bu yüksek yetkiyi onlardan almış ve onlara daha düşük bir Rahiplik yetkisi vermiştir.³³¹ Bu alt Rahiplik makamlarına Harun Rahipliği ve Musa Kanunu denilmiştir. Mesih İsa yeryüzüne geldiğinde İsrailoğullarına Melkizedek Rahipliğini geri verilmiştir. Ancak dininden dönenler yüzünden bu yetki Smith'in gelişine dek geri alınmış, Smith'ten sonra da Oliver Cowdery'ye verilmiştir.³³² Melkizedek Rahipliği bahsi hem Kitab-ı Mukaddes³³³ hem de Mormon Kitabı'nın³³⁴ konusudur. Bu durum iki kitap arasındaki ilişkiyi ortaya koyarken aynı zamanda Mormon Kilisesi'nin Hristiyan cemaatinde yetkili Kilise olarak kendilerini gördükleri iddiasını barındırdığı için önemlidir.

Mormon Kilisesi'nin yönetim kurulunun On İki Havariler diye isimlendirmesinin Kitab-ı Mukaddes ile bağlantılı olduğu söylenebilir. Zira bu kavram İsa'nın henüz tebliğ faaliyetinin başındayken kendisine iman edenlerden on iki arkadaş seçmesine işaret etmektedir. Bu kişiler Kitab-ı Mukaddes'te *Havari*³³⁵, *On İki Havari*³³⁶ veya *Havariler*³³⁷ olarak da bahsedilmektedir. Havarilerin kendi isimleri bazı küçük değişikliklerle Kitab-ı Mukaddes'in bazı bölümlerinde geçmektedir.³³⁸ Tıpkı İsa gibi Smith de kendisine Havari adını verdiği on iki kişilik bir danışma ve destek gurubu oluşturmuştur. Bu benzerlik Mormonlar tarafından da malumdur. On iki

---

³²⁹ The Church of Jesus Christ of Latter Day Saint (LDS Church), "Quorum of the Twelve Apostles" (Erişim 15 Haziran 2023).

³³⁰ Öğreti ve Antlaşmalar 107:1, 3, 8, 18.

³³¹ Öğreti ve Anlaşmalar 84:23-26.

³³² Öğreti ve Anlaşmalar 27:12-13; Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:72.

³³³ Mezmurlar, 110:4; İbraniler 5:6, 10, 7:11.

³³⁴ Mormon Kitabı, Alma 13:14-19.

³³⁵ Luka, 6:13.

³³⁶ Matta, 11:1, 20:17; Yuhanna, 20:2; Vahiy, 21:14.

³³⁷ Markos, 6:30; Luka, 6:13.

³³⁸ Matta 10:2-4; Markos 3:16-19; Luka 6:14-16.

Havari konusu Mormon Kitabı'nda da bahse konu olur. Kitap, İsa'nın çevresindeki On İki Havarinin İsa ile olan arkadaşlığına değinir.³³⁹ Örneğin kitapta, Nefi kabilesinden on iki kişinin çağrıldığı ve bunların Vaftiz edilip yetkilendirildikten sonra “...*On İnkiler'in sözlerine kulak verecek olursanız kutsanacaksınız ve ben onlara sizi suyla Vaftiz etmeleri için yetki verdim ...*”³⁴⁰ ifadeleri ile seçkinlik tanındığından bahsedilmektedir. Kitab-ı Mukaddes ve Mormon Kitabı için bu metaforun kullanılmış olması iki kitap arasındaki bağı yansıtması açısından önemli görülmektedir.

3.1.6. Antropomorfizm

Kitab-ı Mukaddes'te Tanrı, her şeye gücü yeten, inancın, bağlılığın, tapınmanın, hürmet ve korkunun biricik kaynağı olarak tanımlanmıştır.³⁴¹ Aynı şekilde Tanrı, varlığının bir başlangıcı veya sonu olmayan,³⁴² her şeyin kaynağı ve amacı kendisinde olandır.³⁴³ Omni sıfatını temsil eden Tanrı'nın bu özelliği kendi varlığının mükemmelliği ile tutarlı olan her şeyi yapma yeteneğinde sınırsız olduğu anlamına gelir. Bu niteliğe göre o, her şeye gücü yeten³⁴⁴ her şeyi mümkün kılandır.³⁴⁵ Yine Omni sıfatına göre Tanrı her şeyi³⁴⁶ ve hatta gelecekteki tüm olayları dahi önceden bilendir.³⁴⁷ Aynı zamanda o, her yerde hazır ve nazır halde mevcut olan,³⁴⁸ evreni aşkın³⁴⁹ ve her şeyi doldurandır.³⁵⁰ Tanrı aşkın ruh olmakla beraber³⁵¹ bir insan değildir.³⁵² Kitab-ı Mukaddes'e göre Tanrı, bu niteliklere her zaman sahip olmuş ve olacaktır.³⁵³

Tanrı'nın tüm bu aşkın ve nevi şahsına münhasır özelliklerinin yanında Kitab-ı Mukaddes'te antropomorfik bir Tanrı sunumu da yapmaktadır. Bu anlamda Tanrı'nın insansı özellikleriyle anlatıldığı pasajlara de yer verilmektedir. Örneğin, Tanrı'nın yarattığı bütün işi bitirip

---

³³⁹ Mormon Kitabı, 1. Nefi 11:34, 35, 12:36, 13:24, 26, 39-41, 14:20; Moroni 2:2.

³⁴⁰ Mormon Kitabı, 3. Nefi 12:1.

³⁴¹ Yaratılış 15:6; Çıkış 20:2-6, 24:14; Tesniye 5:6-10; 6:4-5, 13; 13:6-11; Matta 22:37; Markos 11:22.

³⁴² Yaratılış 1:1; Mezmurlar 90:2, 93:2; 102:12, 25-27; Yeşaya 43:10.

³⁴³ Yeşaya 41:4, 44:6, 48:12.

³⁴⁴ Eyub 40:2; Vahiy 1:8.

³⁴⁵ Eyub 42:2; Mezmurlar 115:3; Matta 19:26; Markos 10:27; Luka 1:37; 18:27; Efes. 1:11.

³⁴⁶ Eyub 37:16; Mezmurlar 44:21; Matta 10:30; Luka 16:15; Yuhanna 3:20.

³⁴⁷ Yeşaya 41:22-23, 42:9, 44:7, 46:9-10; Markos 13:32.

³⁴⁸ Mezmurlar 139:7-10; Elçilerin İşleri 17:28.

³⁴⁹ 1 Krallar 8:27; Yeşaya 66:1; Elçilerin İşleri 7:48.

³⁵⁰ Yeremya 23:23-24.

³⁵¹ Yuhanna 4:20-24.

³⁵² Sayılar 23:19; 1 Samuel 15:29.

³⁵³ Mezmurlar 102:26-27; Romalılar 1:23; Yakup 1:17.

dinlendiği³⁵⁴ günün serinliğinde yürüyüşe çıktığı³⁵⁵ pişman olup yüreği sızladığı³⁵⁶ geminin kapısını kapattığı³⁵⁷ bazı şeyleri unutup anımsadığı³⁵⁸ yaptığı bazı fiiller için pişman olduğu³⁵⁹ insanların yaptığı kuleyi görmek için aşağıya indiği³⁶⁰ İbrahim'e görünüp ona vaatte bulunduğu³⁶¹ kullarıyla güreşip yendiği³⁶² kıskançlık ve kin beslediği³⁶³ kendi elleriyle yazı yazdığı³⁶⁴ ifadeleri Kitab-ı Mukaddes'te geçmektedir.

Mormon Kilisesi'nin Tanrı algısı incelendiğinde antropomorfik bir Tanrı düşüncesinin hâkim olduğu görülmektedir. Geleneksel Hristiyan teolojisindeki üçlü birlikte Tanrı ve Kutsal Ruh'un bir bedeni yoktur. Bunun yerine bedeni olan tek Tanrı İsa'dır. İsa enkarnasyon ile ete kemiğe bürünmüştür. Ancak Mormon Kilisesine göre bir bedene sahip olmayan tek üçlü birlik figürü Kutsal Ruh'tur. Tanrı ve İsa'nın insan şeklinde bir bedeni vardır.³⁶⁵ Bu bakımdan Tanrı, tıpkı bir insan gibi görünür. Hatta Tanrı'nın bir zamanlar insan olduğu ve bu makama erdiği Mormon inancını oluşturan Tanrı algısıdır.³⁶⁶ Aynı inanca göre Tanrı'nın insan olması gibi insanlar da Tanrı olabilmektedir. Bu sebeple insan gayesinin ana hedefi baba Tanrı veya oğul Tanrı İsa gibi tanrılaşmak olmalıdır.³⁶⁷ Mormon Kilisesi'nin bu inancının oluşmasının tarihi Smith'in ilk vizyonuna kadar götürülebilir.³⁶⁸ Bu vizyonunda Smith kendisine bakarak konuşan insan silüetindeki iki adamdan birinin Tanrı, ötekini oğul İsa olduğunu ima etmiştir.³⁶⁹ Bu şahsiyetlerden birisinin "*Bu benim sevgili oğlum, onu dinle!*"³⁷⁰ dediğini ifade eden Smith için Tanrı algısının ilk nüveleri burada atılmış sayılabilir. Mormon Kitabı'nın Eter bölümü "*...ve Rab ona şöyle dedi: Ayağa kalk, neden düştün? Ve o, Rab'be: "Rab'bin parmağını gördüm ve beni cezalandıracağından korktum; çünkü Rab'bin bedeni ve kanı olduğunu bilmiyordum"*"³⁷¹ ifadelerini kullanmakta ve Tanrı'yı insan biçimli olarak tanıtmaktadır. Aynı bölümün

---

³⁵⁴ Yaratılış 2:2.

³⁵⁵ Yaratılış 2:8-10.

³⁵⁶ Yaratılış 6:5-7.

³⁵⁷ Yaratılış 7:16.

³⁵⁸ Yaratılış 8:1.

³⁵⁹ Yaratılış 8:20-21.

³⁶⁰ Yaratılış 11:5.

³⁶¹ Yaratılış 12:7.

³⁶² Yaratılış 32:24-30.

³⁶³ Çıkış 20:5.

³⁶⁴ Çıkış 31:18.

³⁶⁵ Öğreti ve Antlaşmalar 130:22.

³⁶⁶ *History of the Church: Volumes 6* (Provo: BYU Studies, 2022), 303-306.

³⁶⁷ Yılmaz, "Mormon Transhümanizmi", 263-265.

³⁶⁸ Mehmet Katar, *Mesih İsa'nın Son Gün Azizleri Mormonlar*, 105-106.

³⁶⁹ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi, 1:17-20.

³⁷⁰ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi, 1:20.

³⁷¹ Mormon Kitabı, Eter 7-8.

devamında Yared'in kardeşi Tanrı'nın kendisine görünmesini istemektedir. Ancak Tanrı tedirgin bir soru yöneltir: “Söyleyeceğim sözlere inanacak mısınız?”³⁷² Sözlerine inanacağına dair teminat alan Tanrı kendisini gösterir ve şöyle der: “İşte, dünya kurulduğundan beri halkımı fidiye ile kurtarmak için hazırlanmış olan benim. İşte, Ben Mesih İsa'yım. Ben Baba'yım ve Oğul'um. Tüm insanlık bende yaşama kavuşacak ve benim adıma inananlar o ezeli yaşama kavuşacak ve onlar benim oğullarım ve kızlarım olacaklar.”³⁷³ Mormon teolojisinin önemli kodlarını içeren bu pasajda Tanrı üçlü birliği onaylamakta, kefarete doktrinini öne çıkarmakta ve tüm insanların Tanrı'nın çocukları olduğu belirtilerek insan biçimli Tanrı algısıyla beraber Mormonizmdeki aile kavramı tanrısal bir temele dayandırılmaktadır. Antropomorfik Tanrı imajının tamamen onaylandığı pasaj ise ilgili bölümün devamında gelmektedir: “Ve yarattığım insana kendimi hiç göstermedim, çünkü hiçbir zaman insan bana senin inandığın kadar inanmadı. Benim suretimde yaratıldığını görüyor musun? Evet, hatta tüm insanlar başlangıçta benim suretimde yaratılmıştır. İşte, şimdi görmüş olduğun bu beden, ruhumun bedenidir ve ben insanı ruhumun bedeni gibi yarattım ve sana ruhta gördüğüm gibi halkıma bedende görüneceğim.”³⁷⁴ Mormon Kitabı'ndaki bu ifade teolojik olarak Kitab-ı Mukaddes'ten esinlenilmiş insan biçimli Tanrı algısının kökeni hakkında bilgi vermekle beraber Kitab-ı Mukaddes'ten ne denli alıntı yaptığını ilişkin bir örnektir. Zira Mormon Kitabı'ndaki bu pasaj Kitab-ı Mukaddes'teki “Tanrı insanı kendi suretinde yarattı, onu Tanrı'nın suretinde yarattı. Onları erkek ve dişi olarak yarattı.”³⁷⁵ ifadesine atfedildiği söylenebilir. Buna benzer ifadelerin³⁷⁶ yoğunluğu iki kitap arasındaki ilişkinin boyutunu gözler önüne sermektedir.

3.1.7. Kitab-ı Mukaddes'in Kral James Çevirisi

Mormon Kitabı'nın kaynağına yönelik olarak yapılan en büyük eleştirilerden birisi onun Kitab-ı Mukaddes'in Kral James çevirisi ile olan benzerliğidir. Bu konu Mormonlar tarafından da malum olunan bir konudur. Konu hakkında öne sürülen iddiaya göre dönemin Amerikasındaki Kitab-ı Mukaddes'lerin neredeyse tamamı İngiltere'den temin edilmektedir. Protestan Kiliseleri için standart hale gelmiş olan Kitab-ı Mukaddes'in Kral James çevirisi Amerika'daki baskısı ise 1795'te Cooperstown'da H&E Phinney matbaasında yayımlanmıştır.

---

³⁷² Mormon Kitabı, Eter 11.

³⁷³ Mormon Kitabı, Eter 13-14.

³⁷⁴ Mormon Kitabı, Eter 15,16.

³⁷⁵ Yaratılış, 1:26-27.

³⁷⁶ Mormon Kitabı, Mosiya 7:2; Alma, 18:34, 22:12; Eter, 3:15.

Araştırmacılara göre Mormon Kitabı'nın üç tanığından biri olan Oliver Cowdery, 1829'da Kitab-ı Mukaddes'in Kral James versiyonunu bu matbaadan satın almıştır.³⁷⁷

Tablo 6: Kitab-ı Mukaddes'in Kral James Çevirisi'nin Mormon Kitabı'na Edebi-Stilistik Yansımaları³⁷⁸

Kitab-ı Mukaddes	Mormon Kitabı	Kitab-ı Mukaddes	Mormon Kitabı
Çıkış 20:2-17	Mosiya 12:34-36	Markos 16:15-18	Mormon 9:22
Yeşaya 2-14	2. Nefi 12-24	Yuhanna 1:29, 36	Mormon 9:3
Yeşaya 29:6-24	2. Nefi 27	Yuhanna 4:17-18	Moroni 8:16
Yeşaya 48-49	1. Nefi 20-21	Yuhanna 15:7, 16	Moroni 7:26
Yeşaya 50-51	2. Nefi 7-8	Romalılar 4:3	Moroniler 7:7
Yeşaya 52	3. Nefi 20:32-45	Romalılar 12:19	Mormon 8:20
Yeşaya 53	Mosiya 14	Korintliler 12:4-11	Moroni 10:8-17
Yeşaya 54	3. Nefi 22	Korintliler 12:9	Moroni 10:32
Malaki 3-4	3. Nefi 24-25	Vahiy 7:14	Mormon 9:6
Matta 5-7	3. Nefi 12-14	Vahiy 20:12	Mormon 9:13
Matta 5:22	Mormon 8:17	Vahiy 22:11	Mormon 9:14
Matta 7:2	Moroni 7:18	Filipililer 2:12	Mormon 9:27
Matta 7:19	Mormon 8:21	İbraniler 13:8	Mormon 9:9
Matta 9:12-13	Moroniler 8:8	Yakup 1:17	Mormon 9:9
Matta 21:22	Moroni 7:26	Yakup 4:3	Mormon 9:28
Matta 24:6-7	Mormon 8:30	Petrus 3:10, 12	Mormon 9:2

Mormon Kitabı ile Kitab-ı Mukaddes, bazı pasajlar bağlamında kıyaslandığında iki kitap arasında benzerlik gösteren bölümlere dair araştırmacıların bulguları yukarıdaki tabloda örneklendirilmiştir. Kitab-ı Mukaddes'in Kral James versiyonu ile Mormon Kitabı arasında pasajlar bağlamındaki benzerliklere verilebilecek çok sayıda örnek bulunmaktadır. Bu benzerlikler Mormon Kitabı'nın Kitab-ı Mukaddes ile olan kıyaslanmasında üzerinde en çok eleştiri yapılan başlıklardan biri olmasına sebep olmuştur.

³⁷⁷ Jackson, "Joseph Smith's Cooperstown Bible: The Historical Context of the Bible Used in the Joseph Smith Translation", 41.

³⁷⁸ Robert M. Bowman, "The Book of Mormon and the Bible", *Institute for Religious Research*, (Erişim 20 Mayıs 2023).

3.1.8. Peygamberler

Mormon Kitabı'nda bahsedilen peygamberlerin tam sayısı farklı yorumlara bağlı olarak değişmekle beraber kitap boyunca vurgulanan yaklaşık yirmi peygamber olduğu genel olarak kabul edilmektedir. Peygamber sayısının kesin olarak söylenememesinin sebebi ise kitapta çok fazla isim geçmesine rağmen hepsinin peygamber olarak belirtilmemesidir. Başlıcalarını *Lehi, Nefi, Yakup, Enos, Jarom, Omni, Amaron, Amaleki, Mosiah, Alma ve Helaman* peygamberlerin oluşturduğu kitapta Kitab-ı Mukaddes'te geçen *Adem, Nuh, Yusuf, Yakup, Musa ve Davut* peygamberler de sayılmaktadır.

Mormonların modern bir uygulama olarak gördükleri ve bu konuda kendilerini diğer Hristiyanlardan ayrıcalıklı saydıkları uygulamalarından birisi peygamberlik uygulamasıdır. Mormonlar'a göre peygamberlik silsilesi bitmiş değil devam edegelen bir süreçtir. Bu inançla Smith'ten bu yana on yedi peygamber gelmiş ve başkanlık yapmıştır. Kilisenin hâlihazırdaki peygamberi ise Russell M. Nelson (d. 1924)'dir.³⁷⁹

Kitab-ı Mukaddes'in Mormon Kitabı üzerindeki yansımaları açısından değerlendirme yapıldığında özellikle Kitab-ı Mukaddes'te geçen peygamberlerinin öyküleri dikkat çekicidir. Bahsi geçen bu peygamberlerin çoğu Kitab-ı Mukaddes'i taklit eden bir sunumla gelse de Nuh gibi istisnaları da bulunmaktadır. Zira Kitab-ı Mukaddes'te geçen Nuh, kusursuz bir mümin ve insan ırkını sürdürmek için Tanrı tarafından seçilen ata olarak tanımlanırken³⁸⁰ Mormon Kitabı'nda Kral Nuh olarak tanıtılır ve bu kişi son derece zorba biridir. Kitaba göre Kral Nuh, Zeniff'in oğlu ve Nefi diyarında yaşayan Limhi'nin babasıdır MÖ. 160 civarında eski Amerika'da yaşamış ve iyilikten yana olan Abinadi peygamberi öldüren kötü bir adamdır.³⁸¹ Nuh, kötülük içinde hüküm sürmüş, birçok karısı ve cariyesi olmuş, pek çok günah işlemiş³⁸² ve yanarak ölmüştür.³⁸³ Mormon Kitabı ile Kitab-ı Mukaddes'te yer alan peygamberlerin öyküleri arasında benzerlikler olmasına rağmen belirli istisnalar da görülmektedir. İki kitapta bahsi geçen Âdem, Yusuf, Musa ve Davut peygamberlerin öykülerinin geçtiği bölümler şu şekilde kıyaslanabilir:

---

³⁷⁹ The Church of Jesus Christ of Latter Day Saint (LDS Church), "Prophets", (Erişim 15 Eylül 2023).

³⁸⁰ Yaratılış 5:29-32, 6:8-13, 7:6-23, 8:1-18.

³⁸¹ Mormon Kitabı, Mosiya 13:1, 17:1, 5-20.

³⁸² Mormon Kitabı, Mosiya 11:1-15.

³⁸³ Mormon Kitabı, Mosiya 19:20 .

Tablo 7: Kitab-ı Mukaddes ve Mormon Kitabı Arasındaki Ortak Peygamber Anlatıları

Konu	Kitab-ı Mukaddes	Mormon Kitabı
Âdem peygamber: Âdem'in düşüşü, yasak meyve, Âdem'in günahı, insanlığın çoğalması, Âdem'in çocukları.	Yaratılış 2:2-25, 3.	2. Nefi 2:19-30; Mosiya 3:11.
Yusuf peygamber: Yusuf'un doğumu, Mısır'a tutsak olarak götürülmesi, peygamber olması yöneticiliğe terfi olması, mısır kıtlığı, Yusuf peygamberin kardeşleriyle olan görüşmesi.	Yaratılış 30:23-25, 33:2,7, 37:4-36, 39:1-23, 40:3-23, 41:14-51.	1. Nefi, 2. Nefi 3 ve 4. Bölümler; Alma ve Yakup kitapları.
Musa peygamber: On emir, İsrail halkının kölelikten Kızıldeniz'den geçirerek kurtarılması, Musa'nın Sina dağında Tanrı ile konuşması, İsraililerin Musa peygambere olan nankörlükleri.	Çıkış 2:1-10-22, 7-11, 4:5-31, 20:1-17.	Mosiya 13. Bölüm; 1. Nefi 4:2, 17:24-27; 2. Nefi 3:9-10; 16.Helaman 8:11;
Davut peygamber: Davut'un yöneticiliği, Davut'un evli bir kadınla beraberliği.	1 Samuel 11.	2. Nefi 19:7, Yakup 1:15, Yakup 2:23-24.

3.2. Doktriner Yansımalar

Bu alt başlık altında Mormon Kitabı bağlamında oluşmuş bazı doktrinleri ve bunların Kitab-ı Mukaddes ile olan münasebeti incelenmiştir.

3.2.1. Teslis

Mormon Kilisesi Hristiyanlığın en önemli doktrinlerinden biri olan teslisi kabul etmektedir. Ancak geleneksel Hristiyanlıktaki teslisin bazı unsurları Mormon inancında farklılık göstermektedir. Örneğin Mormon teslisinde Tanrı, baba Tanrıdır ve tüm insanlığın babasıdır. Bu sebeple de insan biçimlidir. Mesih İsa ise babanın oğludur ve insan biçimli olan ikinci önemli figürdür. Mormon inancındaki üçlü birlik inancına göre sadece Kutsal Ruhun bir bedeni yoktur ve o ruhsal bir şahsiyettir.³⁸⁴

³⁸⁴ Işık, "Mormonluk ve Mormon Kilisesi Üzerine Bir Araştırma", 180.

3.2.1.1. Baba Tanrı Tasavvuru

Hristiyan inancının en önemli doktrini olan teslis Tanrı, İsa ve Kutsal Ruh'un tabiatı ekseninde teşekkül etmektedir. Teslisteki her bir varlık kutsal kabul edilir ve bu sebeple kutsal üçleme ismini alır. Öğretideki önemli nokta Baba'nın, Oğul'un ve Kutsal Ruh'un ayrı ayrı ancak bir tek Tanrı olduğu vurgusudur. Kitab-ı Mukaddes birçok yönden tek bir Tanrı olduğunu farklı yerlerde ifade etmiştir.³⁸⁵ Kitab-ı Mukaddes'e göre Tanrı, inancın, bağlılığın, tapınmanın, hürmet ve korkunun layığı olan tek bir varlıktır.³⁸⁶ Tanrı, her şeyin yaratıcısı, yapıcısı, sürdürücüsü ve yöneticisidir.³⁸⁷ O, kişisel bir varlık olmakla beraber, kendisinin farkında olan, seçimler yapan ve eylemlerde bulunan ve diğer insanlarla (melekler ve insanlar dahil) ilişki kurabilen biridir. Tanrı kendisini "*ben, ben olanım*" diyerek tanımlamaktadır.³⁸⁸ O, zanaatkâr, efendi ve usta, baba ve çobandır. Yine o, her tür mükemmelliğe sahip, mutlak iyi, kutsal, doğru sözlü ve sevgi doludur.³⁸⁹ Kitab-ı Mukaddes'in Yeni Ahit kitabındaki bazı pasajlardan Tanrı'nın üç farklı kişiliği varmış gibi,³⁹⁰ İsa³⁹¹ ve Kutsal Ruh'un³⁹² ise ayrı bir Tanrı imiş gibi yorumla açıldığı ifadelere rastlanabilmektedir.

Üçlü birlik Mormon inancı içinde de geçerli bir öğretilerdir. Mormonlar'a göre Tanrı, gökte yaşayan³⁹³ ve oğlu Mesih İsa aracılığıyla gökleri, yeri ve bunların içindeki her şeyi yaratan biridir.³⁹⁴ Ancak bu yaratıcı aşkın bir zat değil, etten ve kemikten somut bir bedende barınmaktadır.³⁹⁵ Bu etten ve kemikten varlık cennetteki babadır. Yeryüzündeki tüm insanlar kelimenin tam anlamıyla baba Tanrı'nın oğulları ve kızlarıdır.³⁹⁶ Bu sebeple tüm insanlar kardeştir. İnsanlar Tanrı'nın çocukları oldukları için Mesih İsa'nın kefareti aracılığıyla cennetteki babaya döndürüleceklerdir. Ancak bunun için yeryüzünde sınanmakta, Tanrısal

---

³⁸⁵ Tesniye 4:35, 39; 6:4; 32:39; Yuhanna 17:3; Romalılar. 3:30; 16:27; 1 Korintliler 8:4, 12:6; Selanik 1:9; Yakup 2:19; 1 Yuhanna 5:20; Yahuda 25.

³⁸⁶ Yaratılış 15:6; Çıkış 20:2-6, 24:14; Tesniye 5:6-10, 6:4-5, 13:6-11; Matta 22:37; Markos 11:22; İbraniler 6:1.

³⁸⁷ Yaratılış 1:1-31; Çıkış 14:21; Eyub 38:8-11; Yeşaya 40:28, 42:5, 44:24; Yeremya 10:16, 51:19; Elçilerin İşleri 4:24, 14:15, 17:25, 28; Romalılar 1:25, 4:17, 11:36; İbrahim 2:10, 4:11.

³⁸⁸ Çıkış 3:14.

³⁸⁹ Yaratılış 1:31; Tesniye 7:7-8; Mezmurlar 5:4-6, 118:1; Yeşaya 6:3; Yeremya 31:3; Markos 10:18; Yuhanna 3:16, 17:17; Titus 1:2; İbraniler 6:18, 12:6; Petrus 1:14-19.

³⁹⁰ Yeşaya 48:16; Matta 3:16-17; Matta 28:19; Yuhanna 6:27; Romalılar 1:7; 1 Petrus 1:1-2.

³⁹¹ Yuhanna 1:1, 14; Romalılar 9:5; Koloseliler 2:9; İbraniler 1:8; 1 Yuhanna 5:20.

³⁹² Yaratılış 1:2-3; Elçilerin İşleri 5:3-4; 1 Korintliler 3:16.

³⁹³ Öğreti ve Antlaşmalar 20:17.

³⁹⁴ Mormon Kitabı, 3. Nefi 9:15.

³⁹⁵ Öğreti ve Antlaşmalar 130:22.

³⁹⁶ *Gospel Principles*, 8-11.

niteliklerini geliştirmektedirler. İnsanlar bu testi geçtiği zaman cennetteki babanın makamına ulaşacaktır.³⁹⁷

Mormonlar Baba Tanrı'yı insan formunda bir varlık olarak tasvvur etme düşüncesiyle geleneksel Hristiyan öğretisinden ayrılırlar. Ancak aynı zamanda Tanrı, Hristiyan öğretisinin dikte ettiği gibi Baba, Oğul ve Kutsal Ruh olmak üzere üçlü bir özellik göstermektedir. Mormonların bu ikilemi ortadan kaldırmak için kullandıkları formül Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'tan oluşan tanrıların varlığını üç arkadaşın bağlılığı gibi tanımlamaktır.³⁹⁸

Mormon inancının temelini oluşturan Mormon Kitabı'nın Tanrı doktrini ile ilgili pasajlarda Kitab-ı Mukaddes'in izleri görülebilir. *"İşte, ben Tanrı'nın oğlu Mesih İsa'yım. Göklere, yeri ve bunlarda bulunan her şeyi ben yarattım. Baştan beri baba ile birlikteydim. Ben babadayım ve baba bendedir. Ve baba, adını bende yüceltmıştır."*³⁹⁹ Benzer şekilde 3. Nefi kitabında yer alan *"...ben baba gibiyim ve baba ve ben biriz"*⁴⁰⁰ ifadesi, Mesih ve Kutsal Ruh'un aynı kişi olduğunu dile getiren diğer ifadelerle beraber değerlendirildiğinde Hristiyan üçlemesi olarak algılanmaktadır.⁴⁰¹ Yine Mormon Kitabı'nın *"...Tek bir Tanrı olan Baba'ya ve Oğul'a ve Kutsal Ruh'a sürekli övgüler sunacaktır."*⁴⁰² gibi ifadelerin teslis inancını desteklediği söylenebilir. Mormon Kitabı'nın bu doktrinini Mormon Kilisesi'nin ilk inanç maddesi olan, *"Ezeli Baba olan Tanrı'ya, Oğlu Mesih İsa'ya ve Kutsal Ruh'a inanıyoruz"* ifadeleriyle desteklemektedir. Ancak Mormon Kitabı'nın üçlü birlik öğretisine işaret eden bu ifadelerine rağmen Mormon Kitabı'nda baba ve oğulun farklı kişilermiş gibi anlaşılan *"...sevgili oğlum adına Vaftiz edilmesini..."*⁴⁰³ gibi ifadelere de rastlanır.

Mormonların Tanrı'nın doğası hakkındaki bu görüşlerinin sebebini Mormon Kitabı'nın tarihi gelişiminde bulmak mümkündür. Mormon Kitabı'nın Kitab-ı Mukaddes'ten etkilendiği ve çoğu doktrinini ondan esinlenerek oluşturduğu ortadadır. Zira Kitab-ı Mukaddes'in ilgili yerlerinde⁴⁰⁴ Tanrı'nın tıpkı bir babaymış gibi tanıtıldığı Mormon Kitabı'nın da buna benzer bir anlatımda bulunduğu⁴⁰⁵ görülmektedir. Ancak Smith'in Tanrı'yla ilgili görüşleri başlangıçta klasik Hristiyan öğretisi ile benzerlik gösterirken daha sonra değişmiş ve bu değişim Mormon

---

³⁹⁷ Öğreti ve Antlaşmalar 93:30–34.

³⁹⁸ Katar, *Mesih İsa'nın Son Gün Azizleri Mormonlar*, 103.

³⁹⁹ Mormon Kitabı, 3. Nefi 9:15.

⁴⁰⁰ Mormon Kitabı, 3. Nefi 28:10.

⁴⁰¹ Mormon Kitabı, 3. Nefi 20:7-9; Mormon 7:7; 2. Nefi 31:21.

⁴⁰² Mormon Kitabı, Mormon 7:7; 2. Nefi 31:21; Alma 11:44.

⁴⁰³ Mormon Kitabı, 2. Nefi 31:11.

⁴⁰⁴ Yuhanna 1:12; Romalılar 8:14.

⁴⁰⁵ Mormon Kitabı, 3. Nefi 9:17.

Kitabı'na yansıyamamıştır.⁴⁰⁶ Mormon Kitabı'nın basımından sonra Mormonlar ilk Kilisesini kurarak kurumsal bir şekilde örgütlenebilmiştir. Bu örgütlü yapı Mormonizmin kaidelerini yeniden şekillendirmiş olmalıdır. Mormonların Tanrı tasavvurlarının bu şekilde şekillenmesi Kitab-ı Mukaddes'te geçen "*kendi suretimizde, kendimize benzer insan yaratalım*" ve "*Tanrı insanı kendi suretinde yarattı*"⁴⁰⁷ ifadelerine dayandırılmıştır.⁴⁰⁸ İnsan biçimli Tanrı tasavvuru Mormon Kitabı'nın Eter bölümünde geçen "*Yared'in kardeşi Rab'bin parmağını on altı taşa dokunurken gördüğü*"⁴⁰⁹ bölümle de desteklenebilir. Smith'in hayatının anlatıldığı *Çok Değerli İnci'nin Smith Tarihi* bölümünde Smith'in gördüğünü iddia ettiği ilk vizyonunda Tanrı ve Oğul İsa kendisine insan biçimli olarak görünmüştür.⁴¹⁰ Mormon Kilisesi kurumsallaştıkça Mormon Kitabı'ndaki Tanrı algısı değişmeye başlamış ve Tanrı'nın et ve kemikten bir insan olduğu ileri sürülmüştür. Mormonların temel kitaplarından olan *Öğreti ve Antlaşmalarda* yer alan "*Baba'nın etten bir bedeni vardır ve kemikler insanınki kadar somuttur, oğul da. Ama Kutsal Ruh'un etten ve kemikten bir bedeni yoktur, ama ruhun bir şahsiyetidir.*"⁴¹¹ ifadeleri Tanrı algılarıyla ilgili hükmü biçimlendirmektedir. Bununla beraber Mormon Kitabı'nın Tanrı algısının daha çok Mesih İsa'nın kişiliği üzerinde cereyan ettiği söylenebilir. Kitap çoğu yerde Tanrı anlatımını İsa özelinde açıklamıştır. Ancak elbette Mormon Kitabı Tanrı öğretisinde olduğu gibi Mesih İsa öğretisinde de pek çok yerde Kitab-ı Mukaddes ile kesişmektedir.

3.2.1.2. Mesih İsa

Kitab-ı Mukaddes, İsa hakkında farklı nitelendirmelerde bulunmaktadır. Bu nitelendirmelerden öne çıkanı onun Tanrı'nın oğlu olarak tanıtılmasıdır. Eski Ahit'te bu nitelendirme daha çok doğaüstü varlıkları veya melekleri ifade etmek için kullanılmıştır.⁴¹² İsa için bu nitelendirmenin Kitab-ı Mukaddes'te geçen "*bugün ben sana baba oldum*"⁴¹³ ve "*Tanrı dünyayı öyle sevdi ki, biricik oğlunu verdi*"⁴¹⁴ örnekleri delil olarak gösterilmektedir. Aynı zamanda İsa, rab veya efendi İsa olarak tanıtılmaktadır. Bu kavram Kitab-ı Mukaddes'te altı binden fazla kullanılmış

---

⁴⁰⁶ Stephan Robinson, "LDS Doctrine Compared with Other Christian Doctrines", *Latter-day Saint Essentials Readings from the Encyclopedia of Mormonism*, ed. John W. Welch - R. Devan Jensen (Provo: Religious Studies Center, 2002).

⁴⁰⁷ Yaratılış 1:26-27.

⁴⁰⁸ Mehmet Katar, *Mesih İsa'nın Son Gün Azizleri Mormonlar*, 103.

⁴⁰⁹ Mormon Kitabı, Eter 3.

⁴¹⁰ Çok Değerli İnci, Joseph Smith Tarihi 1:1-21.

⁴¹¹ Öğreti ve Antlaşmalar 130:22-23.

⁴¹² Mezmurlar 8:6; Eyub 38:7; Daniel 3:25.

⁴¹³ Mezmurlar 2:7.

⁴¹⁴ Yuhanna 3:16.

olup Hristiyanlara göre İsa'ya tanrısal bir anlam katmıştır. Son olarak İsa'nın insan olarak tanıtıldığı üçüncü bir kimliği vardır. Bu kimliklerin ortak özelliği İsa'nın Mesih olduğunu ikrar etmeleridir. İsa'nın doğasının ne olduğu sorusu Hristiyanlık tarihi boyunca farklı şekillerde tartışma konusu olmuştur. Bunda Kitab-ı Mukaddes'in İsa'yı farklı nitelendirmelerle tanıtması gerçeğinin payı olabilir. Çünkü İsa Kitab-ı Mukaddes'te, *söz (logos)* olarak da nitelendirilmiştir.⁴¹⁵ Söz, insan olup aramızda yaşamış,⁴¹⁶ görünmez Tanrı'nın görünümünü⁴¹⁷ kazanmıştır. O hem Tanrı hem de insan olarak doğmadan önce gökte yaşamış oğuldur. İsa Tanrı'dan üstün değildir çünkü baba Tanrı ondan üstündür.⁴¹⁸ Tanrı'nın yarattığı ilk insan olma vasfına sahip olan İsa⁴¹⁹ sayesinde hepimizin varlığı mümkün olabilmiştir.⁴²⁰ Tüm bu vasıflarıyla öne çıkan İsa'yı tanıyıp bilmek kurtuluşun anahtarıdır.⁴²¹

Mormonlara göre Kitab-ı Mukaddes'in İsa anlatımı eksik bilgilerle ve doğru anlatılmamış İsa figürüyle doludur. Mormonlar, her ne kadar Yeni Ahit'te Matta, Markos, Luka ve Yuhanna'daki İsa'nın yaşamı ve hizmetine ilişkin anlatımların tarihsel ve doğru olduğuna inandıklarını beyan etseler de Mormon Kitabı'nın İsa'nın doğası ve kimliği hakkında daha doğru bilgilere donatılmış olduğuna inanırlar. Onlara göre İsa, Tanrı'nın beden almış biricik oğludur.⁴²² İsa'nın tanrısal evlatlığını öğretmek için kullanılan dil, bol ve çeşitlidir. *Tanrı'nın oğlu* ifadesi, Mormon Kitabı boyunca tek başına elli bir kez kullanılmış ve bu ifadenin varyasyonları birkaç kez daha tekrar edilmiştir. Bu bakımdan İsa, oğul,⁴²³ sevgili oğul,⁴²⁴ Tanrı'nın oğlu,⁴²⁵ kutsal çocuk⁴²⁶ olarak adlandırılır. Yine en yüce Tanrı'nın oğlu,⁴²⁷ yaşayan Tanrı'nın oğlu,⁴²⁸ ulu

---

⁴¹⁵ Yuhanna 1:14.

⁴¹⁶ Yuhanna 1:1-18.

⁴¹⁷ Koloseliler 1:15.

⁴¹⁸ Yuhanna 14:28.

⁴¹⁹ Koloseliler 1:15.

⁴²⁰ Koloseliler 1:16.

⁴²¹ Yuhanna 17:3.

⁴²² *Gospel Principles*, 11.

⁴²³ Mormon Kitabı, 2. Nefi 31:18.

⁴²⁴ Mormon Kitabı, 2. Nefi 31:11.

⁴²⁵ Mormon Kitabı, 1. Nefi 10:17.

⁴²⁶ Mormon Kitabı, Moroni 8:3.

⁴²⁷ Mormon Kitabı, 1. Nefi 11:6.

⁴²⁸ Mormon Kitabı, Mormon 5:14.

Tanrı'mızın oğlu,⁴²⁹ ezeli Tanrı'nın oğlu,⁴³⁰ ezeli babanın oğlu,⁴³¹ babanın biricik doğulusu,⁴³² biricik oğlu,⁴³³ oğul Mesih⁴³⁴ ve doğruluğun oğlu⁴³⁵ ifadeleri ile anılmaktadır.

Mormonlar, İsa'nın, baba Tanrı'nın oğlu ve babasından miras alınan tanrılık ve kutsallık güçleriyle sonsuza dek yaşama kapasitesine sahip olduğuna inanırlar. İsa, İsrail'in kutsalıdır, İbrahim'in, İshak'ın ve Yakup'un Tanrısı'nın ölümsüz oğludur.⁴³⁶ Aynı zamanda İsa, yaşam alıp verme dâhil baba Tanrı'nın güçlerine sahiptir.⁴³⁷ Onun merhameti öyle bir seviyededir ki, yalnızca ona inananların günahları için değil tüm mahlûkat için kefarete edecektir.⁴³⁸

Mormon Kitabı'nda İsa ile ilgili en önemli inanç doktrinlerinden biri İsa'nın çarmıha gerildikten kısa bir süre sonra Amerika'da dirildiğine dair pasajlardır. Kitaba göre Mesih İsa, Nefi halkına görünmüş ve onlar adına kefarete ödeyeceğini açıklamıştır. Orada bulunan halk onun ellerindeki, ayaklarındaki ve göğsündeki yara izlerine dokunmuş ve bağışlanma dileklerinde bulunmuştur. Bunun üzerine Mesih onlara Vaftiz şeklini ve usulünü açıklamış ve inananlara yönelik olarak iman ve Vaftiz olmayı şart koşmuştur.⁴³⁹ Mormon Kitabı'nın bu bahsi anlatım tarzı ve muhtevası bakımından Kitab-ı Mukaddes'te geçen İsa'nın dağdaki vaazdaki bölüme benzetilmiştir. Matta 5, 6 ve 7. bölümde yer alan ifadelerde İsa, Celile Gölü'nün kuzeybatı kıyısında yer alan bir dağda etrafında bulunan halka ahlaki vaazlarda bulunur.

Aşağıda verilen tabloda Mormon Kitabı'nın Kitab-ı Mukaddes ile olan stilistik benzerlikleri İsa'nın öğretisi üzerinden örneklendirilmiştir. Her iki kitabın doktrinel manadaki ortak ifadelerinin sadece bu örnekler olmadığı, Mormon Kitabı'nın 3. Nefi 12:5-19 bölümü ile Kitab-ı Mukaddes'in Matta 5:3-46 aralığındaki pasajların kesiştiği söylenebilir. Bu anlamda iki kitap arasında İsa'nın öğretileri açısından benzerlik ve yansımanın olduğu görülmektedir.

---

⁴²⁹ Mormon Kitabı, Alma 24:13.

⁴³⁰ Mormon Kitabı, 1. Nefi 11:32.

⁴³¹ Mormon Kitabı, 1. Nefi 11:21; 13:40.

⁴³² Mormon Kitabı, Alma 5:48.

⁴³³ Mormon Kitabı, Yakup 4:5, 11; Alma 12:33.

⁴³⁴ Mormon Kitabı, Alma 11:44.

⁴³⁵ Mormon Kitabı, 3. Nefi 25:2.

⁴³⁶ Mormon Kitabı, 1. Nefi 19:10.

⁴³⁷ Mormon Kitabı, 2. Nefi 2:8; Helaman 5:11.

⁴³⁸ Mormon Kitabı, Alma 7:11-12; 2. Nefi 9:7, 25:16; Alma 34:11-12.

⁴³⁹ Mormon Kitabı, 3. Nefi 11.

Tablo 8: Yeni Ahit ve Mormon Kitabı'nın "İsa'nın Dağdaki Vaazı" Pasajı

Yeni Ahit	Mormon Kitabı
"Ne mutlu ruhta yoksul olanlara! Çünkü göklerin egemenliği onlarındır" (Matta 5:3).	"Evet, ne mutlu ruhta fakir olup bana gelenlere, çünkü göklerin krallığı onlarındır" (3. Nefi 12:3).
"Ne mutlu yaslı olanlara! Çünkü onlar teselli edilecekler" (Matta 5:4).	"Ne mutlu yas tutan herkese, çünkü onlar teselli edilecekler" (3. Nefi 12:4).
"Ama ben size diyorum ki, kardeşine öfkelenen herkes yargılanacaktır" (Matta 5:22).	"İnsanların yüreklerini birbirlerine karşı öfkelenmeleri için kıskırtmak benim öğretim değildir" (3. Nefi 11:30).

3.2.1.3. Kutsal Ruh

Mormon inancı "...ezeli baba Tanrı'ya, oğlu Mesih İsa'ya ve Kutsal Ruh'a inanıyoruz"⁴⁴⁰ şeklinde belirttiği iman şartlarındaki üç varlığı tek bir varlık olarak değil, üç ayrı şahsiyet olarak yorumlamaktadır. Bu öğretilerdeki Baba Tanrı duaları işiten, ruhların sahibi olan cennetteki babadır. Mesih İsa cennetteki babanın oğludur. O bir kurtarıcıdır ve babanın müjdeli haberini insanlara öğretmiştir. Kutsal Ruh ise baba ve oğulun elçisi ve habercisidir. Ayrı bir şahsiyet olarak vardır. Müjdeleyici haber dâhil olmak üzere her şeyin gerçeğini öğrenmemize ve tanımamıza yardım etmiş ve edecektir.⁴⁴¹ Baba Tanrı ve Mesih İsa insanlığa olan sevgilerini Kutsal Ruh aracılığıyla iletirler. Bu üç varlık üç ayrı formdan oluşmasına rağmen, amaçta mükemmel bir şekilde birleşmişlerdir.⁴⁴² Bu inanç çoğu Hristiyan mezhebin öğretisi olan teslis inancından farklıdır.

Mormon Kitabı'nın Kutsal Ruh'tan bahseden pasajların Kitab-ı Mukaddes'ten izler taşıdığı söylenebilir. Kitab-ı Mukaddes'teki Kutsal Ruh aracıdır.⁴⁴³ Aynı şekilde Mormon Kitabı'ndaki Kutsal Ruh, Tanrı'nın elçisidir ve ona inananlar onun aracılığı ve gücüyle Tanrı'yı görme şansı elde edeceklerdir.⁴⁴⁴ Mormon peygamberlerin ifadelerine göre kendilerine rehber ararlarken,

⁴⁴⁰ Çok Değerli İnci, İman Maddeleri 1.

⁴⁴¹ *Gospel Principles*, 11-13.

⁴⁴² Çok Değerli İnci, Musa 1:39.

⁴⁴³ Romalılar 5:5.

⁴⁴⁴ Mormon Kitabı, 2. Nefi 26:13.

Kutsal Ruh onlara yardım etmek için Tanrı'dan yardım istemiştir.⁴⁴⁵ Bir kurtarıcı kimlik olarak Kutsal Ruh imana değer bir varlıktır ve ona inananlar kutsal kılınmıştır.⁴⁴⁶ Mormon Kitabı son olarak Kutsal Ruh'un "*her şeyin gerçeğini*"⁴⁴⁷ bize öğreten varlık olduğunu, onun aracılığıyla günahların bağışlanacağını⁴⁴⁸ ve onun desteğiyle görmeyi, duymayı ve bilmeyi de ifade etmektedir.⁴⁴⁹

Kitab-1 Mukaddes'te ve Mormon Kitabı'nda geçen baba Tanrı, oğul Mesih ve Kutsal Ruh öğretilerinin ortak temalara sahip olduğu görülmektedir. Bu durum Mormon Kitabı'nın kökeninin Kitab-1 Mukaddes olduğu yönündeki kanaati tasdik etmeye yeterli görülmektedir.

3.2.2. Ahiret İnancı

Mormon Kitabı, ölümden sonraki yaşamla ilgili olarak "*...tüm insanların ruhları, bu ölümlü bedenden ayrılır ayrılmaz, evet ister iyi ister kötü olsun, tüm insanların ruhları, onlara hayat veren Tanrı'ya götürülür*"⁴⁵⁰ ifadelerine yer verir. Aynı bölümün devamında "*doğru olanların ruhları cennete*"⁴⁵¹ götürülecek ve "*orada huzur durumunda*"⁴⁵² kalacaklardır ifadeleri yer almaktadır. Yine Mormon Kitabı'na göre kötü ruhlar, Tanrı'nın gazabına duçar olmuş onun ateşli gazabını bekleyen korkunç ve korku dolu bir durumdadırlar.⁴⁵³ Kötülerin burada olma nedeni de kendi kötülükleri sebebiyledir.⁴⁵⁴ Bir başka pasajda cennette olanların ruh ve bedenlerinin birbirine kavuşacağı ve bunun bozulmadan korunacağı ifade edilmektedir.⁴⁵⁵ Mormon Kitabı buna benzer pek çok pasajda ahirete geniş bir yer vermiş,⁴⁵⁶ dirilişin Mesih aracılığıyla herkesi kapsayan bir kutsama olduğunu belirtmiş⁴⁵⁷ ruh ve bedenin yeniden birleşeceğini⁴⁵⁸ ve hatta ahirette "*saçlarının bir telinin bile dökülmeyeceğini, her şeyin şimdiki gibi mükemmel çerçevesine geri getirileceğini*"⁴⁵⁹ ifade etmiştir.

---

⁴⁴⁵ Mormon Kitabı, Moroni 8:7.

⁴⁴⁶ Mormon Kitabı, 3. Nefi 20, 27.

⁴⁴⁷ Mormon Kitabı, Moroni 10:5.

⁴⁴⁸ Mormon Kitabı, 2. Nefi 31:17.

⁴⁴⁹ Mormon Kitabı, 1. Nefi 10:17.

⁴⁵⁰ Mormon Kitabı, Alma 40:11.

⁴⁵¹ Mormon Kitabı, Alma 40:12.

⁴⁵² Mormon Kitabı, Alma 40:12.

⁴⁵³ Mormon Kitabı, Alma 40:14.

⁴⁵⁴ Mormon Kitabı, Alma 40:15.

⁴⁵⁵ Mormon Kitabı, 2. Nefi 9:13.

⁴⁵⁶ Mormon Kitabı, Alma 11:42, 44.

⁴⁵⁷ Mormon Kitabı, Mosiya 15:20.

⁴⁵⁸ Mormon Kitabı, Alma 11:43.

⁴⁵⁹ Mormon Kitabı, Alma 11:44.

Mormon Kitabı'ndaki ahiret inancını Kitab-ı Mukaddes'te de bulmak mümkündür. Zira Kitab-ı Mukaddes de pek çok yerde ruhlar dünyasından ve dirilmekten bahsetmektedir.⁴⁶⁰ Buna göre Mormon Kitabı, Kitab-ı Mukaddes'in “herkesin yaptığı işe göre karşılık bulacağı”⁴⁶¹, “Mesih İsa'da sonsuz bir yaşamın müjdelendiği”⁴⁶² kötülerin cezalandığı⁴⁶³, iyilerin güzel yerde olacağı⁴⁶⁴ bahislerinde geçen temalara değinmiş görülmektedir.

Mormonluğun temel iman öğretilerinin tamamı Mormon Kitabı'nda bulunmaz. Tanrı'nın bir zamanlar normal insanlar gibi olduğu, daha sonra Tanrılık vasfı kazanıp cennetteki baba olduğu, cennetteki babanın göksel bir aile kurduğu gibi Mormon öğretilerinin kaynağı *Öğreti ve Antlaşmalar* kitabına dayanmaktadır. Ahiret inancını betimleyen cennet cehennem inancının temellerini atan *Öğreti ve Antlaşmalar* kitabı üç ayrı krallıktan (cennetten) bahseder. Göksel, karasal ve uzak krallıklardan oluşan bu krallıklar ahiretteki yapılanmanın üç ayrı tabakası gibidir. Pavlus'un cennetin üç krallığından söz etmesinden⁴⁶⁵ ilhamla oluşturulan bu yapılanmada göksel krallığa “bedenleri göksel olan, görkemi güneş gibi olan”⁴⁶⁶ kimseler yerleşecektir. Ancak bu krallığa varabilmenin bazı özel şartları vardır. Mesih'in tanıklığını kabul etmek, Tanrı'nın buyruklarını yerine getirmek gibi şartlar buna örnek verilebilir.⁴⁶⁷ Tanrı'yı bilen ancak gereklerini yerine getirmeyen insanların gideceği karasal krallık⁴⁶⁸ ve Mesih'i kabul etmeyen, zina yapan, yalancı, hırsız ve katillerin gideceği yer olan uzak krallık⁴⁶⁹ bu kitapta açıklanmaktadır. Bu anlamda Kitab-ı Mukaddes'in sadece Mormon Kitabı'na değil, Mormonizm düşüncesini oluşturan hemen her kaynağı etkilediği söylenebilir.

3.2.3. Adem ve Havva'nın Düşüşü ve Asli Günah

Hristiyanlığa ait pek çok öğretiyi içerisinde barındıran Mormon Kilisesinin ilgilendiği temel doktrinlerden birisi de Adem ve Havva'nın düşüşü konusudur. Mormon Kilisesi Hristiyan doktrinlerinden bazılarını olduğu gibi kabul ederken bazılarında revizyona gitmiş, öğretilerin asli halinde bazı değişiklikler yapmıştır. Bu durumun oluşmasında en önemli faktör Mormon Kitabı'nın basımından sonra Mormon doktrininin geliştirilmeye başlanması olmuştur. Zira

---

⁴⁶⁰ Yuhanna 5:25-29; 1 Petrus 3:18-20; 4:6.

⁴⁶¹ Romalılar 2:6-8.

⁴⁶² Romalılar 6:23.

⁴⁶³ Matta 25:41; 2 Selanikliler 1:9; Vahiy 20:14-15.

⁴⁶⁴ Romalılar 6:23; Vahiy 21:1-27.

⁴⁶⁵ 1 Korintliler 15:40-42.

⁴⁶⁶ Öğreti ve Antlaşmalar 76:68-70.

⁴⁶⁷ Öğreti ve Antlaşmalar 77:1-2; 130:8-9.

⁴⁶⁸ Öğreti ve Antlaşmalar 76:72-79.

⁴⁶⁹ Öğreti ve Antlaşmalar 76:100-104.

kitap 1830 yılında basıldığında Hristiyan öğretilerinin pek çoğunu olduğu gibi yansıtmaktadır. Ancak Son Gün Azizleri Kilisesi'nin kurulmasından hemen sonra kurumsallaşmaya giden Kilise, asli kitapları olan Mormon Kitabı'nda sabit olmasına rağmen bazı doktrinlerinde değişime gitmiştir.

Mormon Kitabı ile Mormonlar için kutsal addedilen diğer kitaplardaki öğretiler yan yana konulup Hristiyanlıktaki diğer öğretiler kıyaslandığında geleneksel Hristiyanlıktan farklı olduğu göze çarpan en önemli konulardan birisinin Adem ve Havva'nın düşüşü konusu olduğu görülebilir. Geleneksel Hristiyanlık öğretisine göre Tanrı Adem'e bir ağaca yaklaşmasını yasaklamış ancak Adem ve Havva bir yılanın sözlerine inanarak ağaçtan meyve yemiş ve insanlığın ilk günahı işledikleri için cennetten kovulmuşlardır.⁴⁷⁰ Hristiyan doktrinine göre ilk günah tüm insanlığı kirlettiği için her doğan insanın Vaftiz edilerek günahlarından arınması gerektirmektedir.⁴⁷¹ Çünkü ancak bu şekilde Adem ve Havva'nın soyundan gelen insanoğlu günahattan kurtulabilir.⁴⁷² Ancak Mormonlar asli günah doktrinine geleneksel Hristiyan öğretisindeki gibi bakmazlar. Onlara göre Adem ve Havva günahkâr değil, insanlığın kaderine yön vermekle yükümlü oldukları için değerli ve fedakâr insanlardır. Çünkü Adem ve Havva karakterlerinin başına gelmiş olan olay Tanrı'nın yasakladığı ağaca yaklaşıp günah işlemekten ibaret değildir. Esasen Tanrı onlar için iki yol göstermiştir. Ya cennette kalıp, tek başlarına yaşayacak ancak çocuk sahibi olmaları mümkün olmayacaktır ya da yasak ağaç meyvesini yiyip çocuk sahibi olma imkânı kazanacaklardır. Mormonlar'a göre Adem ve Havva bencillik yaparak cennette kalmayı seçmemiş, bunun yerine cennetten sürülme pahasına bahsi geçen günahı işlemişlerdir. Bu olay Mormon Kitabı'nın peygamberlerinden olan Lehi tarafından şu şekilde dile getirilmektedir: “Adem günah işlememiş olsaydı düşmezdi. Aden bahçesinde kalırdı. Ancak yaratılan her şey, yaratıldıktan sonra nasılsa öyle kalacaktı... ve çocukları olmazdı... ama işte, her şey, her şeyi bilen hikmetiyle yapılmıştır...”⁴⁷³

Mormon Kitabı'nda yer alan bu pasajı Mormonların on üç inanç maddesinden ikincisi olan “biz insanların Adem'in günahı için değil, kendi günahları için cezalandırılacağına inanıyoruz”⁴⁷⁴ ifadesi de desteklemektedir. Yasak ağaca dokunma fikrinin Havva'dan kaynakladığına inanan

---

⁴⁷⁰ Yaratılış 2-4.

⁴⁷¹ Muhammet Tarakçı, “St. Thomas Aquinas'a Göre Aslı Günah”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/1 (Ocak 2006), 308-309.

⁴⁷² Yetkin Karaoğlu, Yetkin Karaoğlu, *Erken Dönem Gnostik Hristiyanlıkta Soteriolojik Anlayışı* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 6-7.

⁴⁷³ Mormon Kitabı, 2. Nefi 2:22-26.

⁴⁷⁴ Yaratılış 2-4; Eyub 31:33; Romalılar 5:12-21; Korintliler 15:21-22; 1 Timoteos 2:11-15.

Kitab-1 Mukaddes'e karşın Mormon doktrini Havva'yı Adem'i de kendi fikrine dahil edecek kadar cesur olarak tanıtır. Zira Mormon inancına göre Havva'nın bu kararı olmasaydı, insanlık asla yeryüzüne inemeyecek ve biz insanlar asla var olmayacaktık. Bu inancın temelinde Mormon Kitabı'nda geçen "...çocukları olmazdı; bu nedenle, mutsuzluk bilmedikleri için neşe duymadan masum bir durumda kalacaklardı... fakat işte, her şey, her şeyi bilen hikmetiyle yapılmıştır."⁴⁷⁵ ifadeleri yer almakta gibidir. Mormon Kitabı'nda geçen bu ifadelerin yarattığı teolojik sonucu *Çok Değerli İnci* kitabı da desteklemektedir: "...çünkü günahımdan dolayı gözlerim açıldı ve bu hayatta sevincim olacak ve tekrar bedende Tanrı'yı göreceğim... Havva bütün bunları işitti ve sevinerek dedi: günahımız olmasaydı, asla tohuma sahip olmayacaktık, iyiyi ve kötüyü ve kurtuluşumuzun sevincini ve sonsuz yaşamı asla bilmeyecektik..."⁴⁷⁶

Hristiyanların aksine atalarımız Adem ve Havva ile beraber insanlığın da düştüğü konusu Mormonlar için hayra vesile olan bir konudur. Aynı zamanda Mormonlara göre tüm insanlığın bu düşüşten kurtulmak gibi bir amacı da olmalıdır. Ancak bu düşüş durumundan bireysel olarak değil Mesih İsa'nın kefareti aracılığıyla kurtulmanın mümkün olduğu unutulmamalıdır. Mormon Kitabı'na göre insanlık düşüşün getirdiği imtihandan onun vesilesiyle kurtulduktan sonra yargılanmak üzere Tanrı'nın huzuruna geri getirilecektir.⁴⁷⁷ Mesih İsa'nın kurtarıcı olduğu öğretisi Kitab-1 Mukaddes'in Yeni Ahit bölümünde bulunmaktadır.⁴⁷⁸

Kitab-1 Mukaddes'te insanlığın doğuştan günahkâr bir yaratılışa sahip olduğu ifade edilmektedir.⁴⁷⁹ Bu günahtan ancak Vaftiz olarak kurtulmak mümkündür. Bu sebeple Hristiyan düşüncesinde yeni doğan her insan asli günahtan kurtulmak için Vaftiz olmalıdır.⁴⁸⁰ Ancak Mormonlara göre Adem bir suç işlemiş olsa dahi Adem'in suçunun tüm insanlığa sirayet ettiği düşüncesi yanlıştır. Çünkü bir insan kendi iradesiyle suç işlediğinde suçlu sayılmalıdır. Adil bir Tanrı çocukları için böyle adaletsiz bir yargılama yapmaz.⁴⁸¹ Bu sebeple bebek Vaftizi uygulaması yanlıştır. Mormon Kitabı, küçük çocukların günah işlemeye muktedir olmadıklarını çünkü onların günahkâr bir tabiata sahip olmadıklarını "...Küçük çocuklar günah işlemedikleri

---

⁴⁷⁵ Mormon Kitabı, 2. Nefi 2:22-26; 2. Nefi 2:19-21.

⁴⁷⁶ Çok Değerli İnci, Musa 5:10-11.

⁴⁷⁷ Mormon Kitabı, 2. Nefi 2:5-10; Alma 11:42-45; Helaman 14:15-17.

⁴⁷⁸ Matta 1:21; Elçilerin İşleri 4:12; Titus 2:13.

⁴⁷⁹ Mezmurlar 51:5.

⁴⁸⁰ Elçilerin İşleri 16:30-33.

⁴⁸¹ Katar, *Mesih İsa'nın Son Gün Azizleri Mormonlar*, 109-110.

için sağladılar; dolayısıyla Adem'in laneti onların üzerinden benimle kaldırılmıştır...” şeklinde ifade etmiştir.⁴⁸²

Mormon Kitabı'nın bu ifadelerini Hristiyanların teolojik tartışmaları açısından değerlendirmek mümkün görünmektedir. Zira Smith'in çağına uygun ve milli bir Hristiyanlık yaratma ideali içinde olduğu göz önünde bulundurulduğunda Hristiyan cemaatler içinde tartışma konusu olan bu duruma getirilen düzenlemenin mantığı anlaşılmış olabilir. Bu hali ile bu konunun yeni bir durum olmadığı anlaşılabilir. Mormon öğretinin asli günah ile bağlantılı olan bir diğer konusu kefarettir.

3.2.4. Kefaret

Hristiyan inancının önemli konularından biri olan kefarettir, insanlığın günahlarının bağışlanması için İsa'nın ödediği büyük bedeli ifade eder. Bu inanç Mormon Kitabı'nda “*Çünkü kefarettir yapmak gereklidir. Çünkü ezeli Tanrı'nın büyük planına göre kefarettir olmazsa tüm insanlık kaçınılmaz olarak yok olacaktır. ... evet, hepsi düştü ve kayboldu ve kefarettir dışında her şey yok oldu.*”⁴⁸³ Şeklindeki ifadelerle dile getirilmiştir. Aynı öğretiye göre İsa'nın kefareti gerçekleşmemiş olsaydı “*beden ve ruhlarımız sonsuza dek ayrı kalacaktı ya da cennetteki Babamızla tekrar yaşamayacaktık.*”⁴⁸⁴ Ancak cennetteki babamız, bizi fiziksel ve ruhsal ölümden kurtarmak için bir plan hazırlamış bizi günahlarımızdan ve ölümden kurtarmak için yeryüzüne bir kurtarıcı göndermiştir. İnsanlar günahları ve ölümlü bedenlerinin zayıflığı sebebiyle fidiye ödeyemediği⁴⁸⁵ için Mesih İsa insanlar için bedel ödemiştir. Bu durum Kitab-ı Mukaddes'te “*...Mesih bizim günahlarımız için öldü.*”⁴⁸⁶ “*...biz daha günahkarken, Mesih bizim için öldü.*”⁴⁸⁷ ifadeleri ile dile getirilmiştir. Bu kefarettir sayesinde insan Tanrı'yla barışmıştır.⁴⁸⁸ Bu doktrinine göre Mesih çarmıhta öldükten sonra dirilmiş ve ölümün üstesinden gelmiştir. Onun kefareti sayesinde, bu dünyada doğan herkes diriltilecektir.⁴⁸⁹

Mormon inancına göre de tıpkı İsa'nın diriltildiği gibi, ruhlarımız bedenlerimizle yeniden birleşecek ve artık ölüm olmayacaktır.⁴⁹⁰ Ölümsüzlük denilen bu durumda şimdiye kadar

---

⁴⁸² Mormon Kitabı, Moroni 8:8.

⁴⁸³ Mormon Kitabı, Alma 34:9.

⁴⁸⁴ Mormon Kitabı, 2. Nefi 9:7.

⁴⁸⁵ Mormon Kitabı, Alma 34:10-12.

⁴⁸⁶ 1 Korintliler 15:1-3.

⁴⁸⁷ Romalılar 5:8.

⁴⁸⁸ Romalılar 5:10.

⁴⁸⁹ 1 Korintliler 15:21-22.

⁴⁹⁰ Mormon Kitabı, Alma 11:45.

yaşamış olan tüm insanlar, “yaşlı ve genç, köle ve özgür, erkek ve kadın, hem kötü hem de doğru kişi” diriltilecektir.⁴⁹¹ Mormon Kitabı’nın kefaretle ilgili ifadelerine bakıldığında kefaretin gerekliliği,⁴⁹² kefaretin bizi fiziksel ve ruhsal ölümden kurtaracağı⁴⁹³ ve İsa’nın tüm insanlar için acı çektiği öğretilmektedir.⁴⁹⁴ Kefaretle inancının Kitab-ı Mukaddes’e dayandığı açık olmakla beraber bu konuda her iki kitabın benzer bir içeriğe sahip olması şaşırtıcı değildir.⁴⁹⁵

Mormon doktrininde Mesih İsa, insanların günahları için bedel ödemiştir. “*Gethsemane Bahçesinde, günahlarımızın ağırlığı O’nun öyle bir ıstırap çekmesine neden oldu ki, her gözeneğinden kan aktı.*”⁴⁹⁶ ifadeleri bu bedeli açıklamaktadır. Mormon Kitabında ise bu öğretiyi Mesih İsa’nın çarmıhta can verdiğini: “...ben Nefi, onun kaldırılıp çarmıhta gerildiğini ve dünyanın günahları için öldürüldüğünü gördüm.”⁴⁹⁷ ifadeleri ile açıklamaktadır. Mormon inancının İsa’yı acı çeker vaziyette tasvir etmelerinin temeli Kitab-ı Mukaddes olarak görülmektedir.⁴⁹⁸ Mormon Kilisesi’nin daha önceki konularda olduğu gibi burada da geleneksel Hristiyan öğretisinden ayrılmaya çalıştığı söylenebilir. Zira kefaretin çarmıhta gerçekleştiğine inanan geleneksel Hristiyanlık bu durumu haç çıkarma ile sembolik bir duruma getirmiştir. Ancak Mormon inancı kefaretin Gethsemane’de gerçekleştiğini iddia eder ve haç çıkarma sembolizmine inanmaz. Ancak kefaretle aracılığıyla Mesih İsa’nın dünyanın günahını ortadan kaldırdığına⁴⁹⁹ inanma konusunda Kitab-ı Mukaddes’in izinden devam etmektedir.⁵⁰⁰

3.2.5. İsrailoğulları’nın Toplanması ve Siyon

Eskatoloji kavramı Hristiyan teolojisinde insanlık tarihinin sonuna yani kıyametin kopuşuna dair olan öğretiyi işaret eder.⁵⁰¹ Mormon Kilisesi geleneksel Hristiyan eskatolojisi bağlamında Mesih’in ikinci gelişi, bin yıllık hükümdarlık ve diriliş gibi konularda benzerlik gösterir. Kilisenin temel doktrinlerini inşa eden eserlerden biri olan *İncil İlkeleri*’nin (İng. *Gospel Principles*) 44. bölümü, Mesih İsa’nın kişisel olarak, gözle görülür şekilde ve bedensel olarak

---

⁴⁹¹ Mormon Kitabı, Alma 11:44.

⁴⁹² Mormon Kitabı, Alma 34:9-16.

⁴⁹³ Mormon Kitabı, 2. Nefi 9:7-122.

⁴⁹⁴ Mormon Kitabı, 2. Nefi 9:21-22.

⁴⁹⁵ Matta 16:21, 28:6; Luka 22:39-46; Yuhanna 3:16,10:17; Romalılar 5:12-17.

⁴⁹⁶ Öğreti ve Antlaşmalar 19:18-19.

⁴⁹⁷ Mormon Kitabı, 1. Nefi 11:33.

⁴⁹⁸ Matta 26:36-46; Luka 22:44, Romalılar 5:6-10, 3-10; İbraniler 9:12-22.

⁴⁹⁹ Yuhanna 1:29.

⁵⁰⁰ Mormon Kitabı, 2. Nefi 2:5-10; Helaman 14:15-17.

⁵⁰¹ Matta 24:36; 1 Korintliler 15:51-52; 1 Selanikliler 4:16-17; 2 Petrus 3:10. Vahiy 21:4.

yeryüzüne ikinci gelişinden ve dünyanın sonundan bahsetmektedir.⁵⁰² Bu süreç sadece İsa'nın yeryüzüne gelmesini değil tüm insanların fiziksel olarak mezardan diriltileceğini de teyit etmektedir. Özellikle Protestanların evanjelik grupları ve Mormonlar arasında öne çıkan bu benzerliğin ortak noktası İsa'nın ikinci gelişinden önce dünyanın tüm uluslarını müjdelemek için büyük bir misyonerlik çalışması yapılması gerekliliğidir.⁵⁰³

Mesih'in ikinci gelişinden sonra kurulacak olan Siyon ile ilgili teolojik temelin kökeni Yakup'a Tanrı galip gelsin anlamına gelen İsrail isminin verilmesine dek götürülebilir. İsrail'in on iki oğlu vardır ve bu grup İsrailoğulları olarak tanıtılmıştır.⁵⁰⁴ Yakup, İbrahim'in torunudur. Tanrı, İsrailoğulları'na onun emirlerine itaat ettikleri sürece kendilerini koruyacaklarına dair söz vermiştir.⁵⁰⁵ Ancak İsrailoğulları sürekli olarak Tanrı'nın emirlerini çiğnemiş, kendi aralarında savaşmış ve parçalanmışlardır. Daha sonra kabilenin yaşadığı yer olan Kudüs işgal edilmiş ve İsrailoğulları dağılmıştır. Ancak Tanrı, ahit halkının bir gün toplanacağına söz vermiştir.⁵⁰⁶ Hristiyan öğretilerinde bu durum İsa'nın ikinci gelişine işaret eder.⁵⁰⁷ Kitab-ı Mukaddes'in bu konudaki ilgili pasajları⁵⁰⁸ Mesih İsa'nın güç, yücelik ve yeryüzündeki tüm insanlara gözle görülür bir tezahürle dolu bir şekilde geri dönüşünü açıklamaktadır. İkinci geliş, Hristiyan eskatolojisinde sıklıkla büyük öneme sahip bir olay ve kozmik dönüşüm olarak tasvir edilir. Mormon Kitabı da tıpkı geleneksel Hristiyan inanışlarında olduğu gibi Mesih İsa'nın ikinci gelişinden söz eder. Mormon Kitabı'ndan Mesih İsa'nın İkinci gelişiyile ilgili pasajlar⁵⁰⁹ bu öğretiyi desteklemektedir. Mormonlara göre Mormon Kitabı'nda ahit çocukları⁵¹⁰ olarak geçen Mesih'e iman eden kişileri bir araya getirme görevi Joseph Smith'e verilmiştir.⁵¹¹ Tanrı'nın vaaadinin İsrailoğullarını yeniden bir araya getirme⁵¹² olduğuna inanan Mormonlar için bu gerçek Mormon Kitabı'nda da hatırlatılmıştır⁵¹³ Pek çok evanjelik Protestan gibi Mormon Kilisesi de İsraili veya Yahudi kökenli birçok insanın ikinci gelişten önce İsa'ya iman edeceğinden bahsetmektedir.⁵¹⁴ Ayrıca, hepsi olmasa da çoğu evanjelik gibi Mormonlar, ikinci

---

⁵⁰² *Gospel Principles*, 282-286.

⁵⁰³ *Gospel Principles*, 265-269.

⁵⁰⁴ Yaratılış 49:28.

⁵⁰⁵ Tesniye 28:9-10.

⁵⁰⁶ Yeremya 23:3.

⁵⁰⁷ Elçilerin İşleri 1:9-11; Selanikliler 5:23; Yakup 5:7; Vahiy 1:7.

⁵⁰⁸ Matta 24:30; 1 Selanikliler 4:16-17; Vahiy 1:7.

⁵⁰⁹ Mormon Kitabı, 3. Nefi 24:1, 26:3, 26:4.

⁵¹⁰ Mormon Kitabı, 3. Nefi 12-26.

⁵¹¹ Öğreti ve Antlaşmalar 110:11.

⁵¹² Tesniye 30:3-5.

⁵¹³ Mormon Kitabı, 2. Nefi 9:2; 3. Nefi 21.

⁵¹⁴ Mormon Kitabı, Giriş ii.

gelişten sonra, Mesih İsa'nın dünyevi bir tahttan bin yıl boyunca hüküm süreceği gerçek bin yıl olacağına inanır.⁵¹⁵

Mormonlar açısından bu doktrinlerin kurucu metni Mormon Kitabı gibi görünmektedir. Zira Mormon Kitabı'nın giriş yazısında: “...bu kitap Nefi halkının ve ayrıca Lamanlılar'ın kayıtlarının bir özetidir - İsrail evinin bir kalıntısı olan Lamanlılar'a yazılmıştır...”⁵¹⁶ Mormon Kitabı'ndaki Nefi ve Laman halkları, MÖ. 8. yüzyılın başlarında Asurlular tarafından fethedilen ve yok edilen kuzey İsrail krallığına bağlı iki kabile olan *Manasseh* ve *Ephraim* kabilelerinin İsrail kökenli çocuklarıdır. Smith'e göre Amerika, Amerikan Kızılderilileri de dâhil olmak üzere kayıp kabileler için vaat edilmiş topraklar iken Kudüs çevresindeki topraklar Yahuda kabilesi için vaat edilmiş topraklardır: “*Mormon Kitabı, batılı Kızılderili kabilelerimizin atalarının bir kayıdır... Batılı Kızılderili kabilelerimizin Mısır'a satılan Yusuf'un torunları olduğunu ve Amerika topraklarının onlar için vaat edilmiş bir ülke olduğunu ve İsrail'in tüm kabilelerinin oraya geleceğini öğreniyoruz. Yahudi olmayanlar, yeni antlaşmanın gerekliliklerine uyacaktır. Ama Yahuda oymağı eski Yeruslaim'e geri dönecek. Davut'un yüz ikinci Mezmur'da sözünü ettiği Siyon şehri, Amerika toprakları üzerine kurulacak... Yeni antlaşmanın gerekliliklerine uyan Rab'bin halkı şimdiden Missouri eyaletinde bulunan Siyon'da toplanmaya başladı...*”⁵¹⁷

Smith'in bu ifadelerini *Çok Değerli İnci* kitabı şu şekilde desteklemektedir: “*Biz İsrailoğullarının bir araya toplanacağına ve on kabilenin geri getirileceğine, Siyon'un Amerika kıtası üzerinde kurulacağına, Mesih'in şahsen yeryüzünde hüküm süreceğine ve yeryüzünün yenileneceğine ve cennetsel görkemine kavuşacağına inanıyoruz.*”⁵¹⁸ Aynı zamanda *Öğreti ve Antlaşmalar*'da “*Bu nedenle, burası vaat edilen ülke ve Siyon şehrinin yeridir*”⁵¹⁹ ve “*...çocukları dağılsa da Siyon yerinden kıpırdamayacak. Geride kalanlar ve yürekleri temiz olanlar geri dönecekler ve onlar ve çocukları, Siyon'un ıssız yerlerini inşa etmek için sonsuz sevinç şarkılarıyla miraslarına gelecekler.*”⁵²⁰ pasajları aynı doktrini ifade etmektedir. Bu ifadeler Mormon Kitabı'yla beraber değerlendirildiğinde İsrail soyundan gelen ve *Lamanlılar* olarak bilinen halkın torunlarının Amerikan Kızılderilileri olduğu, Amerika kıtasının İsrail'in kayıp on kabilesinin vaat edilmiş toprakları olduğu ve Mormon Kilisesi'nin misyonunun onları

---

⁵¹⁵ *Gospel Principles*, 283.

⁵¹⁶ Mormon Kitabı, Giriş ii.

⁵¹⁷ *History of the Church: Volumes 1* (Provo: BYU Studies, 2022), 315.

⁵¹⁸ Çok Değerli İnci, İman Maddeleri, 10.

⁵¹⁹ Öğreti ve Antlaşmalar 57:1-2.

⁵²⁰ Öğreti ve Antlaşmalar 101:17-21.

Amerika'ya getirerek İsrail'i bir araya getirmek olduğu ve bu iş için seçilen yerin Amerika'da Missouri'de inşa edilecek bir tapınağın merkezi olduğu anlaşılmaktadır. Tüm bu konuları açıklayan Mormon Kitabı'ndaki⁵²¹ bu ifadelerin ortak paydası Amerikan merkezîyetçiliğinin vurgulanmasıdır. Çünkü İsrailoğulları'nın bir kalıntısı olan Mormon Kitabı'ndaki halklarının yerleştiği yer Amerika'dır. İsrail'in kayıp kabileleri vaat edilmiş topraklarını Amerika'da bulacaklar. Siyon Amerika'da inşa edilecektir. Bu veriler dikkate alındığında Smith'in Amerikan yerliliğini temel alan bir din yaratma ideali olduğu yorumu yapılabilir. Zira Mormon kaynaklarının kendilerine temel aldıkları kitap ve belgelerin dayanağı, Amerikan yerlilerinin, Avrupalıların Amerika'yı keşfetmesinden çok önce Amerika'yı dolduran İsraililerin torunlarının *Lamanlılar* olduğu anlayışına dayanmaktadır. Yerli ve milli bir kimlik oluşturma projesine hizmet eden bu söylemler, Mormonizmin Protestan kimliğin yeniden inşasında kendilerine kıtalarca uzak olan ortadoğu menşeli Siyon yerine *Lamanlı* kimliği ekseninde oluşturdukları anavatan Amerika fikri düşüncesi altında birleşerek Siyon'un kurulması gereken yerin Amerika olacağını açıklamaktadır.

3.2.6. Mesih Olarak İsa ve Kurtuluş

İsrailoğulları'nın toplanacağı konusunun Kitab-ı Mukaddes ve Mormon Kitabı'ndaki önemine temas edildikten sonra aynı öğretinin devamı niteliğinde olan Mesih İsa'nın ikinci gelişi konusu detaylandırılabilir. Diğer konularda olduğu gibi bu doktrin de Mormon Kitabı'nın kökenlerini açıklığa kavuşturması bakımından önem arz etmektedir. Zira Mormonlar, Kitab-ı Mukaddes'te geçen, İsa'nın çarmıha gerilerek göğe yükseldiği ve daha sonra dirilip Havarilerle beraber Zeytin Dağı'nda bir araya toplandığı ve en nihayetinde İsa'nın dünyayı terk etme zamanının geldiğine iman eder. Mesih İsa göğe yükselirken iki melek Havarilerin yanlarında durup: “*Ey Celileliler, neden göğe bakıp duruyorsunuz? Aranızdan göğe alınan bu aynı İsa, onu giderken gördüğünüz gibi gelecek*”⁵²² vaadinde bulunmuştur. Mesih'in ikinci defa yeryüzüne gelmesiyle günahkâr milletleri yargılayacak ve iyileri kötülerden ayıracaktır.⁵²³ İsa'nın yargılama yapacağına ilişkin bu öğreti Kitab-ı Mukaddes'in, Mormon Kitabı'nın ve Öğreti ve Antlaşmaların ilgili bölümlerinde tekrarlanmaktadır.⁵²⁴ Yargı gününün kapsamını ve zorluğunu

---

⁵²¹ Mormon Kitabı, 3. Nefi 11-28.

⁵²² Elçilerin İşleri 1:11.

⁵²³ Matta 25:31-46.

⁵²⁴ Vahiy 20:12; Mormon Kitabı, 1. Nefi 15; 3. Nefi 25; İbrahim 3:25-28; Alma 41:3; Öğreti ve Antlaşmalar 137:9.

ifade eden hususlara bakıldığında gerek Kitab-ı Mukaddes'te gerekse de Mormon Kitabı'nda⁵²⁵ bu konular açıklanmıştır.

Mormon inancına göre, İsa'nın yargılaması bittikten sonra başlayacak olan bin yıllık zamanı ifade eden *Milenyum* sırasında, İsa “*yeryüzünde kişisel olarak hüküm sürecektir.*”⁵²⁶ Bu dönem Tanrı'nın İsrail ve Yahudi halkıyla yeni bir antlaşma yapacağı⁵²⁷ şeytanların gücünün kırılacağı, insanların düşmanlığının biteceği, kim ne dilerse ona verileceği ve herkesin hoşnut olacağı bir gün olacaktır.⁵²⁸ İlk dirilişin gerçekleşeceği gün olan Milenyum Mesih İsa'nın Kitab-ı Mukaddes'e göre Kudüs ve Mormon Kitabı'na göre Amerika'da ortaya çıkmasıyla başlayacaktır.⁵²⁹ Efendilerin efendisi ve kralların kralı olarak karşılanacak⁵³⁰ olan Mesih, *Harika Öğütçü, Güçlü Tanrı, Ezeli Baba, Esenlik Önderi*⁵³¹ olarak adlandırılacaktır.

Tablo 9: Mormon Doktrinleri Referansları

Mormon Doktrinleri	Referanslar
İsa'nın yeryüzüne tekrar gelmesi	Matta 26:64; Yuhanna 14:2-3. Öğreti ve Antlaşmalar 43:29-30; 29:11.
Yargı günü, diriliş	Matta 13:40-43; Romalılar 2:6-9; Vahiy 20:12-13. 2. Nefi 29:11; 3. Nefi 27:23-26; Alma 11:41-45; Mormon 7:6; 9:13-14.
İsa'nın kral olarak hüküm sürmesi	Zekeriya 14:9-9; Vahiy 11:15; 1.Nefi 22:24-26; 1. Nefi 22:24, Daniel 7:27.
Şeytanın bağlanması	Vahiy 20:1-3; 1. Nefi 22:26.
Tanrı'nın İbrahim ile antlaşma yapması.	Yaratılış 17:1-8.
Ölülerin dirileceğine dair pasajlar ve diriliş	Öğreti ve Antlaşmalar 88:96-98.
Milenyum dönemi	Öğreti ve Antlaşmalar 88:87-110.
Düşmanlığın sona ermesi, şeytanın ayartma gücünün olmaması	Öğreti ve Antlaşmalar 101:22-31.
Tövbe, Mesih İsa'ya iman edenler, ahit halkı sayılması	2. Nefi 30:2; Musa 5:10-11.
İsrailoğullarının bütün ülkelerden toplanması	Hezekiel 20:33-36.
İsrailoğulları Yeruşalim'de toplanması	3. Nefi 20:29-46.
Herkesin layık olacağı şeyi alması	Öğreti ve Antlaşmalar 88:16-33.
Mormon Kitabı'nın Siyon ile ilgili ifadeleri	1. Nefi 22:12; 2. Nefi 6:11, 9:2, 10:5-8, 9:2; 3. Nefi 21:22;

⁵²⁵ Mormon Kitabı, Alma 12:14; Matta 12:36-37.

⁵²⁶ Çok Değerli İnci, İman Maddeleri 1:10.

⁵²⁷ Yeremya 31:31-34.

⁵²⁸ Öğreti ve Antlaşmalar 101:22-31.

⁵²⁹ Matta 27:52-53; Mormon Kitabı, 3. Nefi.

⁵³⁰ Vahiy 17:14.

⁵³¹ Yeşaya 9:6.

Mesih İsa'nın ikinci gelişi, İsrailoğulları'nın toplanması ve yaşanacak olan Milenyum dönemine ilişkin Mormon doktrinini oluşturan Kitab-ı Mukaddes ve Mormon Kitabı ve diğer Mormon kaynaklarıyla ilgili referansları yukarıdaki gibi örneklendirilebilir. İsa'nın çarmıha gerilmesinden sonra Amerika'da tekrar görüldüğü ve Nefili halkı ile ilgilendiği bahsi Mormon Kitabı'nda uzun uzadıya anlatılır.⁵³² Amerikan sakinlerinden olan Nefili halkı İsa ile bir süre vakit geçirip ondan pek çok şey öğrendikten⁵³³ sonra ikinci gelişi haber vererek aralarından ayrılır. Mormon inancının temelini oluşturan Mormon Kitabı ile Kitab-ı Mukaddes'in öğretisinin Mesih İsa'nın ikinci gelişi öğretisi etrafında da aynı konulara yer vermesi Mormon doktrinlerinin kökeni hakkında kanıtlar sunmaktadır.

3.3. Litürjik Yansımalar

Kitab-ı Mukaddes'te iman, *“umut edilenlere güvenmek, görünmeyen şeylerin varlığından emin olmak”*⁵³⁴ şeklinde tanımlanmıştır. Mormon Kitabı'nda ise iman, *“görülmeven fakat gerçek olan şeyleri ümit etmek”*⁵³⁵ olarak tanımlanmıştır. Buna göre her iki kitaba göre iman, onun insanın içinde var olan, insanları iyilik yapmak için motive eden, gerçeğe olan güçlü bir inanç olarak tanımlanmıştır.⁵³⁶ Aynı şekilde iki kitap iman, büyük kurtuluş için tek gerçek yol olarak sunar. İman için *“...bizi kurtarabilecek başka hiçbir ad yoktur”*⁵³⁷ diyen Kitab-ı Mukaddes'e benzer şekilde Mormon Kitabı da kurtuluşun yalnızca iman ile olacağını savunur: *“...tam bir iman beslemedikçe Tanrı'nın krallığında (cennette) olamayacaklarını...”*⁵³⁸ dile getirir. İmandan sonraki bir diğer konu olan ibadet *“onun önünde eğilmeli ve tüm gücünüzle, aklınızla, gücünüzle ve tüm ruhunuzla ona tapmalısınız.”*⁵³⁹ ifadesi ışığında ele alınabilir. Kitaba göre inananlar Mesih'e tüm ruhuyla tapınmalıdır. Buradaki tüm ruhuyla vurgusu Mormon Kitabı'nda pek çok bölümde geçmektedir.⁵⁴⁰

Mormon Kitabı'nın önerdiği önemli ibadetlerden biri Hristiyan teolojisiyle uyumlu bir şekilde açıklanan duadır. Mormonlar, duayı doğru bir şekilde Tanrı ile konuşmak ve Tanrı'ya

---

⁵³² Mormon Kitabı, 3. Nefi 11-17.

⁵³³ Mormon Kitabı, 3. Nefi 17:1-3.

⁵³⁴ İbraniler 11:1.

⁵³⁵ Mormon Kitabı, Alma 32:21.

⁵³⁶ İbraniler 11:1-7, Mormon Kitabı, Heleman 11:3-5.

⁵³⁷ Elçilerin İşleri 4:12.

⁵³⁸ Mormon Kitabı, 2. Nefi 9:23.

⁵³⁹ Mormon Kitabı, 2. Nefi 25:29.

⁵⁴⁰ Mormon Kitabı, 2. Nefi 25:29; Enos 1:9; Omni 1:26; Mormon 1:18; Mosiya 2:20-21; 26:14.

yaklaşmak için bir araç olarak görürler.⁵⁴¹ Şeytan'ın ayartmalarına karşı koymak, günahlarını Tanrı'ya itiraf etmek ve af dilemek, başkaları için aracılık etmek ve sağladığı tüm güzellikler için Tanrı'ya şükretmek için dua ederler.⁵⁴² Yine nasıl hissettiğimizden bağımsız olarak, günün veya gecenin herhangi bir saatinde tek başımıza veya başkalarıyla birlikte dua edebileceğimize inanırlar.⁵⁴³ Mormon inancında Tanrı'ya hitap ile başlayan dua, ona teşekkür edildikten ve istekler dilendikten sonra Mesih İsa adına tamamlanır. Duanın “*Mesih İsa adına, âmin*” sözleriyle bitmesi önemlidir. Mesih'in kurtarıcı olduğu düşüncesinden kaynaklanan bu bitiş cümlesi Kitab-ı Mukaddes'in “*ve benim adımla ne dilerseniz, Baba Oğul'da yüceltilsin diye yapacağım. Benim adımla bir şey dilerseniz, yapacağım*”⁵⁴⁴ pasajı ile ilişkilendirilebilir. Mormon Kitabı ise dua hakkında “*...her zaman uyanık durup dua etmelisiniz; çünkü şeytan size sahip olmak istiyor...*”⁵⁴⁵ “*...ama işte, size söylüyorum, her zaman dua edin ve bayılmayın...*”⁵⁴⁶ ve “*...gündüzleri sürekli o'na dua edin, geceleri o'nun kutsal adına şükredin. Yüreğiniz sevin*”⁵⁴⁷ ifadeleri ile teşvik edilmiştir.

Kitab-ı Mukaddes'te duanın nasıl icra edilmesi gerektiğine dair İsa örneği sunulur. Buna göre İsa'nın öğrencilerinden biri ona, “*...Yahya'nın öğrencilerine öğrettiği gibi bize de dua etmeyi öğret*”⁵⁴⁸ dediğinde o, Tanrı'nın adının onurlandırılmasını, Tanrı'nın krallığının gelmesinin dilenmesini ve Tanrı'dan rızık istenmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁵⁴⁹ Duanın nasıl yapılması gerektiği dışında onun farklı alanlardaki kullanımlarından bahsetmektedir. Bunları, inanç duası,⁵⁵⁰ anlaşma duası,⁵⁵¹ istek duası⁵⁵², şükran duası,⁵⁵³ ibadet duası,⁵⁵⁴ kutsama duası,⁵⁵⁵ lanet duası⁵⁵⁶ şeklinde kategorize etmek mümkündür. Yine duadan sonra söylenen *amin* sözcüğü de Kitab-ı Mukaddes'te dua bahsi içinde geçmektedir.⁵⁵⁷

---

⁵⁴¹ *Gospel Principles*, 223.

⁵⁴² *Gospel Principles*, 231-234.

⁵⁴³ *Gospel Principles*, 231-232.

⁵⁴⁴ Yuhanna 14:13-14.

⁵⁴⁵ Mormon Kitabı, 3. Nefi 18:18.

⁵⁴⁶ Mormon Kitabı, 2. Nefi 32:8-9.

⁵⁴⁷ Mormon Kitabı, 2. Nefi 9:52.

⁵⁴⁸ Luka 11:1.

⁵⁴⁹ Luka 11:2-4.

⁵⁵⁰ Yakup 5:15.

⁵⁵¹ Elçilerin İşleri 2:42.

⁵⁵² Filipililer 4:6.

⁵⁵³ Mezmur 95:2-3.

⁵⁵⁴ Elçilerin İşleri 13:2-3.

⁵⁵⁵ Matta 26:39.

⁵⁵⁶ Mezmurlar 69.

⁵⁵⁷ Sayılar 5:22.

İki kutsal kitap için ortak olan ibadetlerden biri oruçtur. Kutsal kitapta oruç kavramı elliden fazla pasajda geçmektedir. Orucun niçin yapılması gerektiğinden, orucun faydalarına değin oruç ile ilgili hemen her konuda gelen ifadeler oruç ibadetinin önemini göz önüne sermiştir. Bu pasajlara göre orucun yapılma amacı, duayı güçlendirmek için,⁵⁵⁸ Tanrı'nın rehberliğini aramak,⁵⁵⁹ üzüntüyü ifade etmek⁵⁶⁰, tövbe ile Tanrı'ya dönmek⁵⁶¹, Tanrı'nın önünde alçakgönüllü olmak⁵⁶², Tanrı'nın işiyle ilgilendiğini ifade etmek⁵⁶³, başkalarının ihtiyaçlarına hizmet etmek⁵⁶⁴, ayartmaların üstesinden gelmek ve Tanrı'ya adanmak⁵⁶⁵ ve Tanrı'ya tapınmak için⁵⁶⁶ yapılmaktadır. Kitab-ı Mukaddes'te oruca teşvik eden ifadeler ile ilgili olarak, "*İsa halka açık hizmetine başlamadan önce oruç tuttu*",⁵⁶⁷ "*Nehemya, Tanrı'dan lütuf dilemek için oruç tuttu*"⁵⁶⁸, "*Davut, adaletsizlik nedeniyle Tanrı'dan müdahale etmesini istemek için oruç tuttu*"⁵⁶⁹, "*İlk Kilise, ibadet ederken ve hizmetlerini rabbe adarken oruç tuttu. Ayrıca liderler atadıklarında oruç tutarak rabbi aradılar*"⁵⁷⁰ ifadesini eklemek mümkündür. Kitab-ı Mukaddes'e göre oruç, "...insanın isteklerini denetlemesi..."⁵⁷¹ için yapılmalıdır.

Kitab-ı Mukaddes ve Mormon Kitabı'nda ölünün ardından yas tutmak için oruç tutmak salık verilmektedir. Örneğin Saul ve oğullarının yenilip ölümünden sonra, Gilead'ın adamları, Davut ve arkadaşları gibi yedi gün oruç tutmuşlardır.⁵⁷² Benzer şekilde Mormon Kitabı'nda, baş yargıç Seesoram'ın öldürülmesinden sonra dua ve yas tutmayla birlikte halka açık oruç tutulmuştur.⁵⁷³ Belirli bir amaç için tutulan oruç, Mormon Kitabı'nda ve Eski Ahit'te birkaç kez dile getirilmiştir. Genç Alma dili tutulmuş ve felçli haldeyken babası "...Alma'nın ağzını açması ve konuşabilmesi için Tanrıları rabbe oruç tutmasını" istemiştir.⁵⁷⁴ Benzer şekilde belirli amaç

---

⁵⁵⁸ Ezra 8 :23.

⁵⁵⁹ Hakimler 20:26.

⁵⁶⁰ 1 Samuel 31:13.

⁵⁶¹ 1 Samuel 7:6.

⁵⁶² 1 Krallar 21:27.

⁵⁶³ Nehemya 1:3 - 4.

⁵⁶⁴ Yeşaya 58:3 - 7.

⁵⁶⁵ Matta 4:1-11.

⁵⁶⁶ Luka 2:37.

⁵⁶⁷ Luka 4:1,2.

⁵⁶⁸ Nehemya 1:4.

⁵⁶⁹ Mezmurlar 35:13.

⁵⁷⁰ Elçilerin İşleri 13:2, 14:23.

⁵⁷¹ Yeşaya 58:5.

⁵⁷² 1 Samuel 31:13; 2 Samuel 1:12.

⁵⁷³ Mormon Kitabı, Helaman 9:10.

⁵⁷⁴ Mormon Kitabı, Mosiya 27:22-23; Alma 10:7

için oruç tutulması gerektiğini Kitab-ı Mukaddes, “*Davut, çocuk için Tanrı’ya yalvardı. Oruç tuttu ve geceleri çulda yerde yatarak geçirdi*” ifadeleriyle sunmaktadır.⁵⁷⁵

Bu oruçlar dışında açık bir amacı olmadan, sadece ibadet amaçlı oruç tutma uygulaması Mormon Kilisesi mensuplarında ve kutsal kitapta geçmektedir.⁵⁷⁶ Bu uygulama gereği Mormonlar her ayın bir pazar günü oruç tutarlar. Bu oruç yirmi dört saatlik bir periyodu kapsar. Örneğin cumartesi günü akşam yemeği yendikten yirmi dört saat sonra pazar gününe dek herhangi bir şey yenip içilmez. Oruç tutma şartı olarak fiziksel olarak yeterli olma ve Vaftiz olan çocukların belirli bir güce ulaşması şartı aranır. Oruç tutulan pazar günü, Kilise üyeleri bir araya gelir ve ayine katılırlar. Burada ihtiyacı olanlara yardım etmek için iki öğün yemek için saklanan parayı rahiplik yetkisi olan birine verilir. Mormon Kitabı’nın Paskalya öncesi bölümleri, *Nefililer* arasında böyle bir uygulamanın olduğuna dair üç referans içermektedir.⁵⁷⁷ Mormonlar için oruç, karakteri güçlendiren, iştah ve tutkuları kontrol etmeyi sağlayarak özdenetim kazandıran bir ibadettir. Orucun bu faydaları Mormon Kitabı’nda vurgulanmaktadır. Kitapta bahsedilen peygamberlerden biri olan Alma, kendi kabilesinden haber almıştır. Bu habere göre kabilesi “...kendilerini çok dua ve oruca adanmışlar, bu nedenle onlarda peygamberlik ruhu gelişmiştir”⁵⁷⁸ bu kabile sürekli oruç tutup dua ettikleri için, rabbin ruhu onların sözlerinin gücünü arttırmış bu güç onlara misyonerlik işlerinde büyük başarı sağlamıştır.⁵⁷⁹

3.3.1. Vaftiz

Yunanca’da suya ya da sıvıya batırmak anlamına gelen Vaftiz kelimesi doktriner anlamda Hristiyanlığın en eski geleneklerinden biridir. Doktrininin kökeninde Adem’in ilk günahı işlemesiyle beraber bozulan insan Tanrı ilişkisini yeniden imar etme gayreti yatar.⁵⁸⁰ Bu inanıştan hareketle doğan her çocuğun Adem Peygamber’den miras aldığı günahkar olma halinin giderilmesi için Vaftiz uygulaması yapılır. Bu anlamda Kitab-ı Mukaddes’te İsa Vaftiz olmak için Hristiyan inancında önemli bir yeri olan Vaftizci Yahya’ya gider. Yahya İsa’ya: “*Asıl ben senin tarafından Vaftiz edilmeliyim*” der. Daha sonra Yahya, İsa’yı Vaftiz eder. İsa

---

⁵⁷⁵ 2 Samuel 12:16.

⁵⁷⁶ Luka 2:36-38.

⁵⁷⁷ Mormon Kitabı, Omni 1:26; Alma 6:6; Helaman 3:35.

⁵⁷⁸ Mormon Kitabı, Alma 17:3.

⁵⁷⁹ Mormon Kitabı, Alma 17:4.

⁵⁸⁰ Mustafa Erdem, “Hristiyanlıktaki Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34/1-4 (01 Haziran 1993), 133.

Vaftiz olduğu sudan çıkarken Tanrı'nın Ruhu olan güvercin biçimindeki bir varlık İsa'nın üzerine konar ve “*Sevgili Oğlum budur, O'ndan hoşnutum.*”⁵⁸¹ der.

Hristiyanlığın önemli doktrinlerinden biri olan Vaftiz uygulaması Mormon Kitabı'nda da görülmektedir. Ancak bu durum şaşırıcı değildir. Zira Mormon Kitabı Protestan Amerika'nın içinden neşet etmiş bir kitaptır. Mormon Kitabı Hristiyanlığa ait bazı uygulamaları olduğu gibi kabul ederken bazılarında değişiklik yapmış gibidir. Mormon Kitabı'nda revize edilen uygulamalardan birisinin Vaftiz olduğu söylenebilir. Zira kitapta Vaftiz uygulamasında sert bir eleştiri vardır. Kitapta baba Mormon oğul *Moroni*'ye bebek Vaftizi uygulamasının ne kadar “*çirkin*”⁵⁸² bir uygulama olduğu hakkında bir mektup yazmaktadır. Yine kitaba göre “...*küçük çocuklar günah işlemedikleri için sağlamdırlar; dolayısıyla Âdem'in laneti onların üzerinden benimle kaldırılmıştır; böylece Âdem'in lanetinin onların üzerinde hiçbir gücü yoktur ve sünnet olma yasası da benimle sona ermiştir.*”⁵⁸³ ifadeleri ile bebek Vaftizi uygulaması kaldırılmıştır. Ancak Mormon Kitabı revizyonist olma özelliğini Vaftiz uygulamasının tamamen kaldırıldığı üzerine kullanmaz. Kitap bir restorasyon görevi üstlenmiştir ve bu yüzden uygulamayı kaldırmak yerine onun bebek Vaftizi yerine belli bir yaşı doldurmuş insanlar üzerinde olması gerektiğini salık verir. Mormon inancına göre bu yaş sekiz yaş üstü çocukları kapsamaktadır.⁵⁸⁴ Çünkü Mormon, küçük çocukları Vaftiz etmenin Tanrı'nın önünde alay konusu olduğunu, çünkü onların günah işlemeye muktedir olmadığını söylemiştir. Aynı zamanda, zihinsel olarak doğruyu ve yanlışı bilemeyecek durumda olan kişilerin Vaftizi gerekli değildir.⁵⁸⁵

Mormon Kitabı'nın düzenleme getirdiği Vaftiz uygulamasına ait detaylar Mormonların diğer kutsal kitaplarında düzenlenmiştir. Uygulamayla ilgili olarak “*kendini Vaftiz için takdim eden kişiyle birlikte suya ineceğini, Sonra onu suya batıracak ve tekrar sudan çıkacak*”⁵⁸⁶ ifadelerine yer yer *Öğreti ve Antlaşmalar* kitabı'nı *Çok Değerli İnci* kitabı destekler: “...*biricik oğlum adına suda bile Vaftiz olursan, Kutsal Ruh armağanını alacaksın.*”⁵⁸⁷ Mormonlar için Kitab-ı Mukaddes İsa günahsız olmasına rağmen “*tüm doğruluğu yerine getirmek için*”⁵⁸⁸ Vaftiz edilmiştir. Vaftiz uygulamasının Mormonlar için malum olan bu inanç esası Mormon Kitabı'nda da kendisini bulur. Kitap “...*tüm yüreğinle, Tanrı'nın önünde ikiyüzlülük yapmadan*

---

⁵⁸¹ Matta 3:13-17.

⁵⁸² Mormon Kitabı, Moroni 8:6.

⁵⁸³ Mormon Kitabı, Moroni 8:8.

⁵⁸⁴ *Gospel Principles*, 131-134.

⁵⁸⁵ Mormon Kitabı, Moroni 8:9-22.

⁵⁸⁶ *Öğreti ve Antlaşmalar* 20:73-74.

⁵⁸⁷ *Çok Değerli İnci*, Musa 6:52.

⁵⁸⁸ Matta 3:15.

ve aldatmadan hareket etmeden, ama gerçek niyetle, günahlarından tövbe ederek, Vaftiz yoluyla Mesih'in adını üzerinize almaya istekli olduğunuza dair Baba'ya tanıklık edecek”⁵⁸⁹ diyerek Vaftiz uygulamasını ön plana çıkartır. Üstelik Mesih'e inanmayan ve Vaftiz olmayanların *hüküm giyeceği*⁵⁹⁰ ifadesi Vaftiz uygulamasının Hristiyan kültüründe olduğu gibi önemli ve gerekli olduğu üzerinde durmaktadır. Benzer şekilde Mormon Kitabı, Vaftizin arındırıcı özelliğini,⁵⁹¹ Vaftizin amacı ve gerekliliğini⁵⁹² ve Vaftizin nasıl yapılması gerektiğinden⁵⁹³ bahsetmektedir. Vaftizin Göksel Krallığa giden yol için bir geçit olarak sunulması her iki kitabın Vaftize verdiği önemi göstermektedir.

3.3.2. Evharistiya

Mesih İsa'nın Son Zaman Azizler Kilisesi'nin bazı dini faaliyetleri birçok açıdan çoğu Hristiyan Kilisesinin faaliyetlerine benzer. Örneğin Mormonlar her pazar Kilisede toplanır ve bir saatten biraz fazla süren ayinler ve ardından pazar okulu dersleri verirler. Ayin, ilahilerin söylenmesini ve cemaat duasını içermektedir.⁵⁹⁴ Ayinin en önemli parçası, Mormonların Hristiyanların çeşitli şekillerde evharistiya veya komünyon olarak isimlendirdikleri uygulamadır. Mesih tarafından ölümünün anılması için düzenlenen *Rabbin Sofrası*, Kitab-1 Mukaddes'in ilgili yerlerinde konu edinmiştir.⁵⁹⁵ Haftalık düzenlenen bu ayin Mormonlar'da daha çok Rabbin Sofrası olarak adlandırılır.⁵⁹⁶ Rabbin Sofrası ayininin kökeni Mesih İsa'nın çarmıha gerilmesinden önceki akşamında Havarileriyle bir araya gelmesi ve burada sarf ettiği sözlere dayanmaktadır. Kitab-1 Mukaddes'e göre Mesih İsa eline ekmek almış şükrederek ekmeği bölmüş ve yanında bulunan Havarilerine vererek: *“Bu sizin uğrunuza feda edilen bedenimdir. Beni anmak için böyle yapın”* diyerek daha sonra kâseyi alarak: *“Bu kâse, sizin uğrunuza akıtılan kanımla gerçekleşen yeni antlaşmadır.”*⁵⁹⁷ demiştir. Burada yaşanan olaylar Mormon Kitabı'nda da yer bulmuştur. Kitaptaki anlatıya göre İsa öğrencilerinden kendisi için biraz ekmek ve şarap getirmelerini emretmiş ve ekmeği bölen kişiye yetki vereceğini açıklamıştır. Ardından Kitab-1 Mukaddes'te detayı verilmeyen ekmek şarap ayininin temeli olan

---

⁵⁸⁹ Mormon Kitabı, 2. Nefi 31:12–13.

⁵⁹⁰ Mormon Kitabı, 3. Nefi 11:33–34.

⁵⁹¹ Mormon Kitabı, Alma 7:14–16.

⁵⁹² Mormon Kitabı, 2. Nefi 31:4–7.

⁵⁹³ Mormon Kitabı, 3. Nefi 11:21–27; Öğreti ve Antlaşmalar 20:72–74.

⁵⁹⁴ *Gospel Principles*, 151–155.

⁵⁹⁵ Matta 26:26–29; Markos 14:22–25; Luka 22:14–20; 1 Korintliler 11:20, 23–29.

⁵⁹⁶ Öğreti ve Antlaşmalar 46:4–5.

⁵⁹⁷ Luka 22:19–20.

olaylar burada detaylıca açıklanmıştır. Çünkü kitaptaki ifadelerde Mesih İsa “...bunu sizin için döküğüm kanımı anarak yapacaksınız, öyle ki beni her zaman hatırladığınıza Baba’ya tanıklık edesiniz”⁵⁹⁸ şeklinde buyurmuştur. Mormon Kilisesi’nin üyeleri her iki kitapta paralel bir sunumla açıklanan bu anlatıya dayanarak, Mesih İsa’nın kefareti kurbanını anmak için ekmek su ayini düzenlemektedir. Bu uygulama geleneksel Hristiyanlıktan bazı yönlerle farklılık göstermektedir. Örneğin, suyun tercih edilmesinin sebebi Mormon Kitabı’nda geçen “sizi suyla Vaftiz etmeleri için”⁵⁹⁹ ifadesine ve *Öğreti ve Antlaşmalar* kitabının bu ayine getirdiği düzenlemeye dayanmaktadır.⁶⁰⁰ Mesih İsa ile birleşme amacı taşıyan bu tören, ibadetin ve dolayısıyla ruhsal gelişimin önemli bir parçasıdır. Bu ayin aracılığıyla, Kilise üyeleri İsa ile birleştiğine inanarak Vaftiz olur ve Tanrı ile yaptıkları antlaşmaları yenilerler.⁶⁰¹

3.3.3. Çok Eşlilik

Mormonizmin ortaya çıktığı ilk zamanlardan beri en fazla gündeme getirilen konularından biri olan çok eşlilik uygulamasının kökenleri Kitab-ı Mukaddes’e dayandırılabilir.⁶⁰² Bu anlamda Kitab-ı Mukaddes’in Çıkış bölümünde yer alan ifadeler çok eşli olmanın bir seçenek olduğunu varsaymış ve çok eşlilik uygulamalarını buna göre düzenlemiştir.⁶⁰³ Kitab-ı Mukaddes’te çok eşliliğin uygulayıcıları olarak Esav,⁶⁰⁴ Yakup,⁶⁰⁵ Elkanah,⁶⁰⁶ Davut,⁶⁰⁷ ve Süleyman⁶⁰⁸ isimleri zikredilmektedir. Hannah’nın kocası Elkanah gibi kraliyet üyesi olmayan kişiler, ilk eşinden çocuk sahibi olamadığı için ikinci defa evlenmişlerdir.⁶⁰⁹ Aynı şekilde, Yaratılış bölümünde İbrahim’in karısı Sara çocuk sahibi olamadığı için kölesi Hacer’i ikinci eş olarak İbrahim’e vermiştir.⁶¹⁰ Bir kralın alabileceği eşlerin sayısına sınır getirme girişimi olarak yorumlanan Tesniye bölümündeki pasajlarda ise birden fazla eşe sahip olmakla ilgili yasalar açıklanmaktadır.⁶¹¹

---

⁵⁹⁸ Mormon Kitabı, 3. Nefi 18:1-12.

⁵⁹⁹ Mormon Kitabı, 3. Nefi 12:1.

⁶⁰⁰ Öğreti ve Antlaşmalar 27.

⁶⁰¹ *Gospel Principles*, 151-154.

⁶⁰² Süleyman Turan, “Yeni Dinî Hareketlerde Kadın”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 16/1 (2016), 136.

⁶⁰³ Çıkış 21:7-11.

⁶⁰⁴ Yaratılış 26:34, 28:6-9.

⁶⁰⁵ Yaratılış 29: 15-28.

⁶⁰⁶ 1 Samuel 1:1-8.

⁶⁰⁷ 1 Samuel 25:39-44; 2 Samuel 3:2-5; 5:13-16.

⁶⁰⁸ 1 Krallar 11:1-3.

⁶⁰⁹ 1 Samuel 1:2.

⁶¹⁰ Yaratılış 16:1-16.

⁶¹¹ Tesniye 17:17, 21:15-17.

Mormonlar için çok eşlilik uygulamasının başlangıç zamanı olarak net bir tarih verilememekle beraber bu uygulamanın başlangıcının Mormon Kitabı yayımlandıktan bir yıl sonraki yıl olan 1831’de olduğu düşünülmektedir. Smith, Mormon Kilisesi kurulmadan evvel tek eşli olup ilk evliliğini 1827’de Emma Hale (ö. 1879)⁶¹² ile yapmıştır. Çok eşlilik uygulaması ise zamanla şekillenmiş doktrinel olarak karmaşık bir süreçle ilerlemiştir. Çünkü Mormon doktrini ilk başlarda Mormon Kitabı’na göre şekillenirken 1835’te yayınlanan *Öğreti ve Antlaşmalar*’ın 132. bölümü ile çok eşlilik uygulaması yeniden düzenlemiştir.⁶¹³ 1890’a gelindiğinde ise çok eşlilik uygulaması siyasi gelişmelerden ötürü bu kitaba yapılan güncellemeyle yürürlükten kaldırılacaktır.⁶¹⁴ *Öğreti ve Antlaşmalar*’ın çok eşliliği teşvik eden pasajlarının arka planında Mormon Kitabı’nın çok eşliliği “*tohum yetiştirmek*”⁶¹⁵ olarak tanımlaması yatar. Bu durumda Mormonlar için poligamiye teşvik eden ve düzenleyen ifadelerin *Öğreti ve Antlaşmalar*’dan önce Mormon Kitabı olduğu söylenebilir. Mormon Kilisesi kurulduktan sonra Smith, ikinci evliliğini Fanny Alger (ö. 1889) ile sonrasında 1841’de Louisa Beaman (ö. 1850) ile evlenerek üçüncü ve daha sonra diğer evliliklerini yapmıştır.⁶¹⁶ Böylece Smith’in, 27 Haziran 1844’teki ölümüne dek 27 ile 84 arasında değişen kadınla evlendiği rivayet edilmektedir.⁶¹⁷

---

⁶¹² The Church of Jesus Christ of Latter Day Saint (LDS Church), “Emma Hale Smith” (Erişim 04 Haziran 2023).

⁶¹³ *Öğreti ve Antlaşmalar*, 132.

⁶¹⁴ *Öğreti ve Antlaşmalar*, Resmi Bildiri.

⁶¹⁵ Mormon Kitabı, 2. Yakup 2:28-32.

⁶¹⁶ Brodie, *No Man Knows My History: The Life of Joseph Smith*, 457–488.

⁶¹⁷ Laura Lee Vance, *Women in New Religions* (New York: New York University Press, 2015), 25-26.

4. SONUÇ

19. yüzyılın ilk yarısında Amerika, dinsel açıdan heyecanlı bir dönem yaşamıştır. Bu dini heyecanın oluşmasındaki en büyük faktörlerden biri Avrupa'dan bu yeni kıtaya göç eden Protestan dini önderler ve burada yüksek perdeden dile getirilen dini söylemler olmuştur. Bu coğrafyanın dini olarak coşkulu bir ortamında doğup yetiştiğini ifade eden Smith, etrafında yaşanan dini heyecandan ve onun getirdiği sorulardan uzak kalamamış ve diğer dini önderlerden farklı bir dini figür olarak öne çıkmıştır. Dönemin Amerika kıtasına yakından bakıldığında etrafta kendi meşruiyetlerini ispat etmek isteyen dini cemaatlerin ve bu uğurda kendi Kitab-ı Mukaddes çevirilerini yapan dini figürlerin faaliyetlerine rastlamak mümkündür. Smith de diğer dini figürler gibi Kitab-ı Mukaddes'in en doğru çevirisinin kendisinin yaptığını iddia etmiş ve bu sebeple Kitab-ı Mukaddes'in Joseph Smith çevirisini yapmaya koyulmuştur. Mormon hareketine yakın kaynaklar, bu çalışmanın Mormon Kitabı yayınlandıktan sonra başladığını iddia etse de son dönemlerde ortaya atılan aksi yönde iddialar da bulunmaktadır. Çalışmamız boyunca bu iddialara yer verilmiş ve iddialar belli çerçevelerde sınıflandırılmıştır. Zira Mormon Kitabı konuları, doktrinleri, kullandığı dil ve stilistik tarzıyla Kitab-ı Mukaddes'e göndermeler yapmaktadır. Bu durum Smith'in Kitab-ı Mukaddes ile olan temasının daha erken bir tarihte gerçekleştiğini ve bu temasın Mormon Kitabı'na yüksek oranda etki etmiş olabileceğini göstermektedir. Tüm bu verilerle beraber araştırmanın peşine düştüğü temel soru Kitab-ı Mukaddes ve Mormon Kitabı arasındaki ilişki iken bu ana soru etrafında pek çok alt soru göz önünde bulundurulmuştur.

Kitab-ı Mukaddes ve Mormon Kitabı arasındaki ilişkiyi açıklamak için cevabı aranan alt sorulardan ilki, Mormonizmin, Mormon Kilisesi'nin ve nihayetinde Mormon Kitabı'nın ne olduğu, hangi ortam ve şartlar içerisinde ortaya çıktığı sorusudur. Birinci bölümde detaylıca yapılan açıklamalara istinaden Mormonizm hareketinin, Amerika'da doğmuş, içerisinde Protestan inancından izler taşıyan, bazı cemaatlerce Hristiyan sayılmasa bile Hristiyan yansımaları bünyesinde barındıran bir hareket olduğu söylenebilir. Mormonlar açısından değerlendirildiğinde Mormonizmin bozulmuş diğer Hristiyan cemaatlerini ihya eden yeni bir dini hareket olduğu iddia edilmiştir. Mormonizmin ihya misyonu Smith'in ilk vizyonuna dayanmaktadır. Smith, Tanrı'dan Hristiyanlığın hiçbir mezhebinin geçerli öğretisi olmadığını öğrendiğini bunun üzerine Hristiyanlığın yeniden ihyası için kendisine Mormon Kitabı'nın tabletler halinde verildiğini iddia etmiştir. Bu tabletlerin yazarı Smith değildir. O Tanrı'nın seçtiği bir tercüman ve peygamberdir. Buradan hareketle Smith'in kitapta var olabilecek

herhangi bir kusurun sorumlusu olmaktan kaçındığı iddia edilebilir. Smith, Mormon Kitabı'nı aldıktan ve onu tercüme edip bir kutsal kitap iddiasıyla yayınladıktan hemen sonra yakın arkadaşları ve ailesiyle beraber kendi Kiliselerini kurmuştur. Böylece Smith'in gördüğünü iddia ettiği vizyonundan sadece beş yıl sonra, peygamber olduğunu iddia eden bir aktivist olarak o, kutsal kitap olarak kabul gören Mormon Kitabı ve bu kitabın tanrısal kaynaktan geldiğine dair tanıklık eden kişilerce oluşturulmuş Mormon Kilisesi ortaya çıkmıştır.

Mormon Kitabı'nın Smith'in içinde bulunduğu teolojik tartışmalarla dolu sosyokültürel ortamı, edebi birikimi ve hayal gücünden etkilendiğine dair iddialara da araştırma boyunca değinilmiştir. Smith, Kitab-ı Mukaddes çevirilerinin revaçta olduğu bir dönemde tüm Kiliselerin yanlış yolda olduğu düşüncesiyle hareket etmiş ve yeni Kitab-ı Mukaddes çevirisi yapmaya girişmiş ancak bu çalışmasını tamamlamadan Mormon karşıtlarınca öldürülmüştür. Smith'in beklenmedik ölümünde Mormon Kitabı'na ve daha sonra Kilise tarafından güncellenen öğretilerine karşı yükselen antipatinin de etkisi olmuş olabilir. Bu minvalde çok eşlilik uygulamaları, Amerika'nın siyon olacağı fikrinin hayata geçirilmek istenmesi, geleneksel Hristiyanlığın aşkın bir varlık olarak tanımladığı Tanrı'nın insan biçimli bir baba olarak resmedilip onun aile babası formuna dönüştürülmesi gibi Hristiyanlarca yanlış görülebilecek uygulamalar dönemi içerisinde tepki çeken uygulamalardır. O halde Smith'in yaşadığı dönem, farklı Hristiyan cemaatlerin kendi Kiliselerinin daha üstün olduğunu ispat etmek için birbiriyle mücadele ettiği dini açıdan kaotik bir ortam olarak yorumlanabilir. Bu ifadeyi Smith'in Kiliselerin sürdürdüğü üstünlük mücadelesinde hayatını kaybetmesi vakıası destekleyebileceği gibi dönemin coşkulu vaazlara şahitlik ettiğini söyleyen tarihi vesikalarda bulmak da mümkündür.

19. yüzyılın Amerika'sı'na daha yakından bakıldığında Mormon Kitabı ve Kilisesine doktrin olan öğretilerin kökenine dair ciddi ipuçları elde edilebilir. Mormonizm hareketinin, çoğu Hristiyan cemaatlerce onaylanmayan uygulamalarının kaynağı ekseriyetle dönemin tartışmalarına dayanmakta gibidir. Bu anlamda verilebilecek en bariz örneklerden birisi Mormonların beyaz ırka olan sempatisidir. Bu sempatinin kaynağının Mormon Kitabı'nda geçen Tanrı'nın siyah derili insanları lanetlemiş addetmesi ifadeleri olarak görünebilir. Ancak bu ifadelerin arka planında Amerika'da hali hazırda dahi mevcut olan ırkçı düşünce vardır. Mormon Kitabı beyaz olmayanların kurtuluşa eremeyeceklerine dair bir şey söylemez. Ancak beyaz olmayanlar tıpkı Kitab-ı Mukaddes'te Tanrı'nın lanetlediği Nuh'un oğlu gibi lanetli sayılmıştır. Bu gerçek Mormon Kitabı'nın hem Kitab-ı Mukaddes ile hem de dönemin şartlarıyla olan münasebetini gözler önüne sermektedir. Bütün bu örnekler, Mormonizm içinde

bulunduğu dönemin şartlarından ne denli etkilendiklerine ve aynı zamanda Kitab-ı Mukaddes'in Mormon Kitabı üzerindeki yansımalarına açıklık kazandırabilir.

Araştırma boyunca yer yer değinildiği üzere dönemin sosyokültürel bağlamı, Protestan din adamlarının Hristiyan eskatolojik doktrini ekseninde anlaşılabilir şekilde, kalabalık kitlelere kıyametin yaklaştığını, başlarına musibet ve belaların yağacağını, İsa'dan başka kurtuluş yolunun olmadığını ilan ettiği ve kitleleri kendi Kiliselerine katılmaları için davet ettiği teolojik açıdan heyecanlı bir dönemdir. Aynı zamanda dönemin Smith üzerindeki bir diğer etkisinin altın arayıcılığı, gizemli gömüler ve madencilik faaliyetleri olduğu araştırmacılar tarafından dile getirilmiştir. Örneğin Altın İncil anlatısı, Smith'in yaşamıyla ilişkilendirilmiştir. Smith'in Mormon Kitabı'nı altın tabletler halinde aldığı iddia etmesinin nedeni olarak araştırmacılar, dönemin altın arayıcılığı ve Altın İncil efsanesini göstermişlerdir.

Mormon Kilisesi'nin en belirgin özelliklerinden birisi Kilise'nin Amerika'ya atfettiği önemdir. Zira Mormon Kitabı ve Mormon öğretilerinin kaynağı olan diğer eserlerde anlaşılabilir gibi Amerika yeni siyon yani yeni toplanma yeri olarak düşünmüştür. Bunun anlamı Amerika'nın Tanrı'nın Krallığının temsil edileceği yeni yer olacağı inancıdır. Bu düşünceyi Amerikalıların (Amerikan yerlileri dahil olmak üzere) İsrailoğulları soyundan, yani Kitab-ı Mukaddes'in seçmiş olduğu seçkin soyun devamı olduğu fikri takip etmektedir. O halde Amerika, Tanrı tarafından seçilmiş özel bir yerdir ve Tanrı bir zamanlar Orta Doğu'da konuştuğu İsrail oğullarıyla burada o soyun devamı olan Amerikalılar ile de konuşarak onların seçkin olma durumunu onaylamıştır. Ancak bu düşüncenin nüvelerini dönemin yükselen Amerikan milliyetçiliğinde bulmak mümkündür. Bu idealin toplum nezdindeki karşılığının Amerika'nın ön plana çıkarıldığı ve Amerikan milliyetçiliğinin temel alındığı kitleleri var etmesi normal görünmektedir. Yine Mormon hareketi dışındaki araştırmacılar, Mormon Kitabı'nı böyle bir tarihsel bağlamın sonucu olarak görme eğilimine sahiptirler. Mormon Kitabı'nın Kitab-ı Mukaddes ile olan bağı bu bağlamla birlikte anlaşılmıştır.

Smith'in dini olarak katı görüşleri olmayan bir ailede dünyaya gelmiş olması, yoksullukla geçen gençliği ve uğraştığı işlerde ailesinin desteğini yanında bulması onun yeni bir dini söylemle ortaya çıkmasını kolaylaştırmış olmalıdır. Zira Smith, Mormon karşıtlarınca tutuklandığında dahi yanında ailesi ve yakın çevresi vardır. Smith'in şahit diye tanıttığı bu kişilerin tarafsız olma hüviyetini sağlamalarının zor olduğu araştırmacılar tarafından dile getirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında Mormon Kitabı'nın çevrisinin yapıldığının iddia edildiği altın tabletlerin varlığının bu tanıklara rağmen ispat edilememiş olması gerekçe olarak gösterilmektedir.

Araştırma boyunca dikkat çekildiği üzere Mormon Kitabı'na yönelik yapılan en büyük ilgi ve eleştiri, Kitab-ı Mukaddes'in bu metin üzerindeki yansımasıdır. Bu anlamdaki ilk eleştirilerden biri Mormon Kitabı'nın kendini Amerika'ya gelen İsrailoğulları'nın öyküsü olarak tanıtmışından ve bu kavimlerin öyküsünü MÖ. 600'lü yıllardan itibaren kronolojik olarak betimlemesinden alır. Bu tarihi anlatıda, MS. 30'lu yıllarda Mesih İsa Amerika'daki bu kavimleri ziyarete gelmekte buradaki halklara sonsuz mutluluğu müjdelemektedir. Zira Kitab-ı Mukaddes, Eski Ahit'te çoğunluğunun İsrailoğulları'na ait öykülerine yer verirken Yeni Ahit'te Mesih İsa belirir ve birtakım öğretiler ibraz eder. Bu öğretilerden kefarete, evharistiya uygulaması ve kurtuluşa dair söylemlerin benzerini her iki kitapta bulmak mümkündür. Mormon Kitabı sadece bu kurgusuyla bile Kitab-ı Mukaddes'e gönderme yapmaktadır.

Kitab-ı Mukaddes ve Mormon Kitabı arasındaki ilişki genel kurgusuyla anlaşılabilir gibi iki kitap edebi-stilistik yönden, öğreti ve ibadetler açısından da ele alınmıştır. Araştırmanın ikinci bölümü bu konulara detaylı izahlar getirmiş olmakla beraber genel bir değerlendirme yapılabilir. Bu minvalde gerek Kitab-ı Mukaddes'in gerekse de Mormon Kitabı'nın Tanrı tasavvurları oldukça benzerdir. Her iki kitap Tanrı'dan baba olarak bahseder. Her iki kitaptaki babanın oğlu Mesih İsa insanları hidayete erdirmek için gönderilmiş ve insanların işlediği günahların karşılığı olarak kefarete ödemiştir. Aynı zamanda her iki kitabın kutsal ruh öğretileri benzerlik göstermektedir. Elbette Mormon Kitabı'ndan sonra Mormon Kilisesi'nin çoğu doktrinde düzenlemeye gittiği ve kitabın bahsettiği Tanrı algısını değiştirdiği aşikârdır. Bu konu Mormonların kendi teolojik sorunları olmakla beraber burada işaret edilen gerçeğin kitaba kaynaklık eden Kitab-ı Mukaddes ile olan ilişkisidir.

Müntesiplerince kutsal kabul edilen iki kitap arasında Hristiyan öğretileri açısından yüksek bir uyum olduğu söylenebilir. Bu anlamda Adem ve Havva'nın düşüşü ile başlayan insanlık öyküsünün İsa'nın kefareti ve onun ikinci gelişi ile başlayacak olan krallığında toplanacak olan inananların mutlu yaşamının başlamasına ilişkin öğreti her iki kitabın temel öğretisidir. Bu iki öğreti de bir başlangıç ve bir bitiş senaryosu kurar. Tanrı, Adem ve Havva'nın işlediği günahın bedelini oğul İsa'nın çarmıha gerilmesini kefarete sayar. İsa'nın bu süre içerisindeki tavırları, Havarilerle olan münasebeti, duaları, emir ve yasakları hep ortak temalar olarak ortaya çıkmaktadır.

Mormon Kitabı'nın İsrailoğulları ile münasebet kurma ihtiyacı içinde olduğu söylenebilir. Bu ilişki sayesinde kitap kendini meşru bir zemine oturtma gayretindedir. Zira kitabın içeriğine göre İsrailoğulları Ortadoğu'daki kaotik ortamdan kaçıp Amerika'ya yerleşmişlerdir. Bu bilgi

Mormon Kitabı'nın Tanrı'nın seçilmiş kulları olarak telakki ettikleri İsrailoğulları ile kurduğu ilk bağıdır. Kitaba göre Tanrı bu kavimleri yalnız bırakmamıştır. İyi ve kötülerin savaşı onlar Amerika'ya geldikten sonra dahi devam etmiş ve nihayetinde Mesih İsa iyilerin imdadına yetişmiştir. Daha sonra Mesih tekrar gelip krallığını kuracağına dair vaadiyle yeryüzünden gitmiştir. Kitabın İsrailoğulları'na olan sempatisi boşuna değildir. Zira bu kavim Kitab-ı Mukaddes için vazgeçilmez bir topluluktur. Mormon Kitabı da Kitab-ı Mukaddes için önemli olan bu kavim üzerinden alternatif bir öykü yazmaktadır. Böylece İsrailoğulları ile başlayan öykü, kendisine Kitab-ı Mukaddes'i referans alarak Amerikan milliyetçiliği, beyazların üstünlüğü, spirüal inanç ve dogmalar, dönemin ekonomisine dair anlatılan öyküler ve en önemlisi de Smith'in yaşam tecrübesi ekseninde birleşerek Mormon Kitabı'nı oluşturmaktadır.

Mormon Kitabı'nın bahsi geçen bu kimyasının bugün on beş milyonu aşkın müridini etkilediği bir olgu olmakla beraber Smith için de bir yorum alanı açmış sunmuş gibidir. Zira kitabın tasdik ettiği fenomen, İsrailoğulları'na Musa aracılığı ile konuşan Tanrı ile konuşma fırsatını ve bir anlamda Amerikalı Musa olma vasfının Smith'e verilmesidir. Bu iddiayı Smith'in Mormon Kitabı'nı tabletler halinde aldığını iddia etmesi ve onu Ahit Sandığı benzeri bir yerde sakladığı iddiası destekleyebilir. O halde Smith'in Musa'ya öykündüğünün söylenmesi abes değil ve hatta Mormonlarca kolayca kabul edilen bir iddiadır. Çünkü Mormon Kilisesi, Tanrı'nın Musa ve Nuh ile konuştuğu gibi, Amerika'da da Smith ile konuşmasını makul bulur.

Sonuç olarak Kitab-ı Mukaddes'in hem Smith'in yaşamına ve Mormon Kitabı'na birçok yönden tesir ettiğini söylemek mümkündür. Günümüzde Mormon Kilisesi'nin öğretilerinde, uygulamalarında ve kutsal kitap anlayışlarında Kitab-ı Mukaddes'in yansımaları halen devam etmektedir.

KAYNAKLAR

- Akgün, Seçil Karal. *Osmanlı İmparatorluğu'nda Mormon Misyonerler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- Aktay, Yasin. “Amerika’da Kudüs’ü Kurmak İçin: Mormonlarda Din Ve Değerler Eğitimi”. *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/3 (2003), 27-64.
- Aktay, Yasin. “Mormonluk : Amerika’nın Ahir Zamanının Dini Ve Azizleri”. *Milel Ve Nihal* 1/2 (2004), 95-125.
- Albayrak, H. Şule. “Tarihi Ve Sosyal Bir Realite Olarak Amerika Birleşik Devletleri’nde Gelişen Protestan Fundamentalizmi”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (2014), 13-32. <https://doi.org/10.15370/Muifd.57332>
- Anderson, Robert D. “Toward The Naturalistic Roots Of The Book Of Mormon: The Solomon Spalding Manuscript”. *The John Whitmer Historical Association Journal* 28/1 (2008), 211-238.
- Aslan, Mahmut Mert. *Mormon Kilisesi -Doğuşu, Tarihsel Gelişimi, Öğretisi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2004.
- Aydın, Fuat. “Mormonlar, İsa Mesih’in Son Gün Azizleri Kilisesi”. *Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*. Ed. Ömer Faruk Harman. 215-266. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.
- Aydın, Mehmet. *Türkiye’ye Yönelik Batı Kökenli Dinî Cereyanlar*. İstanbul: Nüve Kültür Merkezi, 1. Basım, 2010.
- Barlow, Philip L. “Joseph Smith’s Revision Of The Bible: Fraudulent, Pathologic, Or Prophetic?” *Harvard Theological Review* 83/1 (Ocak 1990), 45-64. <https://doi.org/10.1017/S0017816000005526>
- Battal, Emine. *Sinemormon: Mormonları Filmleri Üzerinden Tanımak*. Ankara: Eski Yeni Yayınları, 1. Basım, 2023.
- BediR, Şener Faruk. “Reformasyon’dan Günümüze Evanjelik Hristiyanlık”. *Birey Ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi* 3/2 (Haziran 2014), 73-98.
- Bıyık, Mustafa. “Amerikan Protestan Fundamentalizmi’nin Köken Ve Öğreti Açısından Bir Analizi”. *Dini Araştırmalar* 10/28 (Haziran 2007), 83-104.

- Bowman, Robert. *The Sermon At The Temple In The Book Of Mormon* Bryanston: South Africa Theological Seminary, Doktora Tezi, 2014.
https://archive.org/stream/Bowmanrfinaldissertationapril2015_201706/Bowmanr-Final-Dissertation-April-2015_Djvu.Txt
- Brauer, Jerald C. "Puritanizm, Dini Uyanış Ve Devrim". Çev. Mehmet Alicı. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2009), 159-182.
- Brodie, Fawn M. *No Man Knows My History: The Life Of Joseph Smith*. New York: Vintage, 2. Basım, 1995.
- Bushman, Claude Lauper - Bushman, Richard Lyman. *Building The Kingdom : A History Of Mormons In America*. New York: Oxford University Press, 1. Basım, 2001.
- Bushman, Claude Lauper - Bushman, Richard Lyman *Mormons In America* New York: Oxford University Press, 2. Basım, 2001.
- Bushman, Richard Lyman. "Joseph Smith And Money Digging". *A Reason For Faith Navigating Lds Doctrine & Church History*. Ed. Laura H. Hales, Provo: Brigham Young University, 2016.
- Bushman, Richard Lyman. *Mormonism: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press, 2. Basım, 2008.
- Coe, Michael D. "Mormons And Archaeology: An Outside View". *Dialogue: A Journal Of Mormon Thought* 9/2 (1997).
- Davies, J. Kenneth. "Mormons And California Gold". *Journal Of Mormon History* 7 (1980), 83-99.
- Derelioğlu, Atakan. *Hristiyanlığa Farklı Bir Bakış: Mormon Kilisesi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
<https://acikerisim.sakarya.edu.tr/handle/20.500.12619/93684>
- Erdem, Emir. *Mormon Kilisesi*. Çanakkale: Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Erdem, Mustafa. "Hristiyanlıktaki Vaftiz Anlayışı Üzerine Bir Araştırma". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 34/1-4 (Haziran 1993), 133-154.
- Fenton, Elizabeth - Hickman, Jared. "Americanist Approaches To The Book Of Mormon", *Early American Literature* 55/3 (2019), 917-920.

- Foster, Lawrence. "Career Apostates: Reflections On The Works Of Jerald And Sandra Tanner", *Dialogue: A Journal Of Mormon Thought* 17/2 1984, 35-60. <https://doi.org/10.2307/45225254>
- Gentry, Leland H. "The Danite Band Of 1838". *Byu Studies* 14/4 (1974), 421-433.
- Gutjahr, Paul C. *The Book Of Mormon: A Biography*. Oxford: Princeton University Press, 1. Basım, 2012.
- Hacımüftüoğlu, Halil. "En Büyük Ve Mutlak Otorite: Kral-Tanrı Allah Ve Krallığı". *Milel Ve Nihal* 14/1 (Haziran 2017), 161-200. <https://doi.org/10.17131/Milel.324218>
- Hales, Brian C. "Naturalistic Explanations Of The Origin Of The Book Of Mormon". *Byu Studies* 58/3 (2018), 105-148.
- Hill, Marvin S. "Brodie Revisited: A Reappraisal". *Dialogue: A Journal Of Mormon Thought* Ed. Davis Bitton 72-85. Los Angeles: Dialogue Foundation 1971.
- Hoffmann, E. T. A. *The Golden Pot And Other Tales*. New York: Oxford Worlds Classic, 1. Basım, 1819.
- Howe, E.D., *Mormonism Unveiled* Painesville: Independently Published, 1834.
- Hunt, Gilbert J. *The Late War, Between The United States And Great Britain*. London: Forgotten Books, 4. Basım, 2018.
- Işık, Ramazan. "Mormonluk Ve Mormon Kilisesi Üzerine Bir Araştırma". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (Haziran 2006), 165-190.
- Jackson, Kent P. "Joseph Smith's Cooperstown Bible: The Historical Context Of The Bible Used İn The Joseph Smith Translation". *Byu Studies Quarterly* 40/1 (2001), 41-70.
- Katar, Mehmet. "Mesih İsa'nın Son Gün Azizleri Kilisesi". *Yeni Dini Hareketler Ansiklopedisi*. Ed. Süleyman Turan - Emine Battal 346-351. İstanbul: Okur Akademi, 1. Basım, 2020.
- Katar, Mehmet. *Mesih İsa'nın Son Gün Azizleri Mormonlar*. Ankara: Eskiyeeni Yayınları, 1. Basım, 2017.
- Karaoğlu, Yetkin, *Erken Dönem Gnostik Hristiyanlıkta Soterioloji Anlayışı* Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Kızılabdullah, Yıldız Kızılabdullah-Şahin. "Mormon Kilisesinde Eğitim". *Dini Araştırmalar* 15/41 (01 Haziran 2012), 36-58.

Köktaş, Mümin. “Amerikan Aydınlanması: Bir Giriş Denemesi”. *Liberal Düşünce Dergisi* 74 (Ocak 2014), 109-137.

Kutsal KiTap: Eski Ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil). İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi - Yeni Yaşam Yayınları, 7. Basım, 2014.

Küçüköner, Halide Rumeysa. “Mormon Bakış Açısından Ahmedilik: Garth Jones Ve Onun ‘İslam’ın Ahmedileri: Bir Mormon Karşılaştırması Ve Perspektifi’ Makalesine Dair Değerlendirme Ve Tercüme”. *Şarkiyat* 12/3 (Ağustos 2020), 642-688. <https://doi.org/10.26791/Sarkiat.761607>

Leonard, Glen M. “Picturing The Nauvoo Legion”. *Brigham Young University Studies* 35/2 (1995), 95-135.

Ludlow, Jared W. “The Joseph Smith Translation Of The Bible: Ancient Material Restored Or Inspired Commentary? Canonical Or Optional? Finished Or Unfinished?” *Byu Studies Quarterly* 60/3 (2021), 147-157.

Madsen, Ann N. “Joseph Smith And The Words Of Isaiah”, *Foundation For Ancient Research And Mormon Studies*, (1998). 353-367.

Mark, Ashurst-Mcgee. “A One-Sided View Of Mormon Origins”. *Farms Review* 15/2 (2003), 309-364.

Merrill, J. Kenne, Davies Esley, “From Ohio To California İn 1849: The Gold Rush Journal Of Elijah Bryan Farnham”, *Indiana Magazine Of History* 46/3 (1950), 297-318.

Millet, Robert L. “Joseph Smith’s Translation Of The Bible”, *The Joseph Smith Translation The Restoration Of Plain And Precious Things*, Ed. Monte S. Nyman. Provo: Brigham Young University, 1985.

Munson, Henry. “Fundamentalism”. *Religion* 33/4 (2003), 381-385.

Nichols, Robert Hastings. “Fundamentalism İn The Presbyterian Church”. *The Journal Of Religion* 5/1 (1925), 14-36.

Olgun, Hakan. “Mormons İn The Light Of The Ottoman Archive Documents: The Awareness Of The Religious Diversity At The Age Of Crisis”. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2015), 12-22.

Olgun, Hakan. *Sekülerliğin Teolojik Kurgusu Protestanlık*. İstanbul: Milel Ve Nihal, 1. Basım, 2019.

- Oran, Filiz Çoban. “Amerikan Kimliği Ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri: Sosyal-İnşacı Perspektiften Abd-İsrail İlişkileri”. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/3 (Eylül 2017), 2019-2037. <https://doi.org/10.15869/itobiad.336254>
- Owens, Kenneth N. *Gold Rush Saints: California Mormons And The Great Rush For Riches*. Oklahoma: The Arthur H. Clark Company, 1. Basım, 2004.
- Priest, Josiah. *The Wonders Of Nature And Providence Displayed*. Montana: Kessinger Publishing, 1825.
- Quinn, D. Michael. *Early Mormonism And The Magic World View*. Salt Lake City: Signature Books, 2. Basım, 1998.
- Palmer, Grant H., *An Insider's View Of Mormon Origins* Salt Lake City: Signature Books, 2002.
- Reeve, Rex C. “What Is ‘Manuscript Found?’”. *Manuscript Found The Complete Original Spaulding Manuscript*. Ed. Kent P. Jackson. Utah: Brigham Young University, 1996.
- Remini, Robert Vincent. *A Short History Of The United States*. New York: Perennial, 2009.
- Rich Troll, “Samuel Tyler Lawrence: A Significant Figure In Joseph Smith's Palmyra Past”, *Journal Of Mormon History* 32/2, (2006).
- Ricks, Stephen David. *Dictionary Of Proper Names & Foreign Words In The Book Of Mormon*. Salt Lake City: Publisher Eborn Books, 2002.
- Robinson, Stephan. “Lds Doctrine Compared With Other Christian Doctrines”. *Latter-Day Saint Essentials Readings From The Encyclopedia Of Mormonism*. Ed. John W. Welch - R. Devan Jensen. Provo: Brigham Young University. 2002.
- Roberts, B. H., *Studies Of The Book Of Mormon*, Chicago: University Of Illinois Press, 1985.
- Shalev, Eran. “An American Book Of Chronicles: Pseudo-Biblicism And The Cultural Origins Of The Book Of Mormon”. *Americanist Approaches To The Book Of Mormon*. Ed. Elizabeth A. Fenton. New York: Oxford University Press, 2019.
- Shiels, Richard D. “The Scope Of The Second Great Awakening: Andover, Massachusetts, As A Case Study”. *University Of Pennsylvania Press* 5/2 (1985), 223-244.
- Smith, Ethan. *View Of The Hebrews*, Ed. Charles D. Tate. Utah: Brigham Young University, 2. Basım, 1996.

- Smith, Joseph. *Mormon Kitabı: İsa Mesih Hakkında Başka Bir Tanıklık*. Almanya: Intellectual Reserve Inc., 1. Basım, 2001.
- Southerton, Simon G. *Losing A Lost Tribe: Native Americans, Dna, And The Mormon Church*. Salt Lake City: Signature Books, 1. Basım, 2004.
- Tarakçı, Muhammet. “St. Thomas Aquinas’a Göre Aslı Günah”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/1 (Ocak 2006), 307-318.
- Taylor, Alan. “Rediscovering The Context Of Joseph Smith’s Treasure Seeking”. *Dialogue* 19/4 (1986), 18-28. <https://doi.org/10.2307/45225501>
- Towns, Elmer L. - Porter, Douglas. *The Ten Greatest Revivals Ever: From Pentecost To The Present*. Washinton: Destiny Image Publishers, 1. Basım, 2000.
- Turan, Süleyman. “Yeni Dinî Hareketlerde Kadın”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 16/1 (2016), 123-145.
- Tvedtnes, John A. “Book Of Mormon Onomasticon”. *Farms Review Of Books* 8/2 (1996), 34-48.
- Tvedtnes, John A. “Was Joseph Smith Guilty Of Plagiarism?” *Farms Review Of Books* 22/1 (2010), 261-275.
- Vance, Laura Lee. *Women İn New Religions*. New York: New York University Press, 2015.
- Welch, John W. - Thorne, Melvin J. “Pressing Forward With The Book Of Mormon”. *Maxwell Institute Publications* 63 (1999), 3-24.
- Yaman, Fatih. *Mormonlar Ve Amerikan Toplumsal Yapısı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008. [Http://Nek.İstanbul.Edu.Tr:4444/Ekos/Tez/43416.Pdf](http://Nek.İstanbul.Edu.Tr:4444/Ekos/Tez/43416.Pdf)
- Yılmaz, Nuh. “Mormon Transhümanizmi”. *Uluslararası Yapay Zekâ, Transhümanizm, Posthümanizm Ve Din Sempozyumu* Ed. Muhammed Kızılgöçer Vd. 258-273. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları, 2021

Elektronik Kaynaklar

Abner Cole, "The Book of Pukei - Chapter 1," *Palmyra Reflector*, 12 Haziran 1830.
<https://contentdm.lib.byu.edu/digital/collection/BOMP/id/277/>

Anderson, Richard L. "Joseph Smith's Accuracy on the First Vision Setting: The Pivotal 1818 Palmyra Camp Meeting". *rsc.byu*. Erişim 18 Mayıs 2023. <https://rsc.byu.edu/exploring-first-vision/joseph-smiths-accuracy-first-vision-setting-pivotal-1818-palmyra-camp-meeting>

Ashurst-McGee, Mark, *A Pathway to Prophethood: Joseph Smith Junior as Rodsman, Village Seer, and Judeo-Christian Prophet*. PDF: Utah State Universty 2000.
<https://core.ac.uk/download/pdf/220141943.pdf>

Belnap, Daniel L. *The King James Bible and the Book of Mormon*. PDF: Brigham Young University, 2011.https://rsc.byu.edu/sites/default/files/pub_content/pdf/The_King_James_Bible_and_the_Book_of_Mormon.pdf

Bowman, Robert M. "An Introduction to the Book of Mormon". *Academia*. Erişim 19 Temmuz 2023.
https://www.academia.edu/33284837/An_Introduction_to_the_Book_of_Mormon

Bowman, Robert M. "The Book of Mormon and the Bible". *Mit.Irr*. Erişim 20 Mayıs 2023.
<https://mit.irr.org/book-of-mormon-and-bible>

Bowman, Robert M. "The First Rumor: The 1831 Palmyra Reflector and the First Vision". *Mit.Irr*. Erişim 1 Temmuz 2023. <https://mit.irr.org/first-rumor-1831-palmyra-reflector-and-first-vision>

Bowman Jr., Robert M. *An 1829 Reference to the First Vision?* mit.irr. PDF: Institute for Religious Research 2011. <https://mit.irr.org/1829-reference-first-vision>

Book of Mormon Central. "Is the Book of Mormon Like Any Other Nineteenth Century Book?". Erişim 01 Haziran 2023. <https://knowhy.bookofmormoncentral.org/knowhy/is-the-book-of-mormon-like-any-other-nineteenth-century-book>

Çok Değerli İnci. Web: The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, 2023.
<https://www.churchofjesuschrist.org/study/scriptures/pgp?lang=tur>

FAİR, Faithful Answers Informed Response. "Bible passages in the Book of Mormon". Erişim 02 Mayıs 2023. https://www.fairlatterdaysaints.org/answers/Bible_passages_in_the_Book_of_Mormon

FAİR, Faithful Answers Informed Response. "About Fair". Erişim 08 Ekim 2023.
<https://www.fairlatterdaysaints.org/about>

- Flake, Lawrence R. "Prophets and Apostles of The Last Dispensation, Sidney Rigdon". *Religious Studies Center*. Erişim 16 Mart 2023. <https://rsc.byu.edu/prophets-apostles-last-dispensation/sidney-rigdon>
- Gospel Principles*. PDF: Intellectual Reserve Inc, 2014. https://www.churchofjesuschrist.org/bc/content/shared/content/english/pdf/callings/military/PrinciplesGospel_Mil.pdf
- History of the Church: Volumes 1-7* Web: Brigham Young University, 2021. <https://byustudies.byu.edu/history-of-the-church-volumes-1-7/>
- IRR, Institute for Religious Research. "The Use of the KJV New Testament in the Books of Mormon and Moroni". Erişim 27 Aralık 2022. <https://mit.irr.org/use-of-kjv-new-testament-in-books-of-mormon-and-moroni>
- IRR, Institute for Religious Research, "Contents of the Book of Mormon", Erişim 13 Ocak 2023. <https://mit.irr.org/contents-of-book-of-mormon>
- JSP, The Joseph Smith Papers, "Joseph Smith Papers, About the Project". Erişim 29 Haziran 2023. <https://www.josephsmithpapers.org/articles/about-the-project>
- L. Davis, William, "Hiding in Plain Sight: The Origins of the Book of Mormon" *LARB* Erişim.1 Nisan 2023. <https://lareviewofbooks.org/article/hiding-in-plain-sight-the-origins-of-the-book-of-mormon>.
- LDS Church, The Churh of Jesus Christ of Latter Day Saint. "Book of Mormon". Erişim 16 Mart 2023. https://www.churchofjesuschrist.org/study/eng/scriptures/bofm/_manifest
- LDS Church, The Churh of Jesus Christ of Latter Day Saint. "The Kingdom of God". Erişim 15 Haziran 2023. <https://www.churchofjesuschrist.org/study/eng/manual/teachings-john-taylor/chapter-24>
- LDS Church, The Churh of Jesus Christ of Latter Day Saint. "Council of Fifty". Erişim 15 Haziran 2023. <https://www.churchofjesuschrist.org/study/eng/history/topics/council-of-fifty>
- LDS Church, The Churh of Jesus Christ of Latter Day Saint. "Emma Hale Smith". Erişim 04 Haziran 2023. <https://www.churchofjesuschrist.org/study/eng/history/topics/emma-hale-smith>
- LDS Church, The Churh of Jesus Christ of Latter Day Saint. "Golden Plates to Book of Mormon". Erişim 08 Mayıs 2023. <https://www.churchofjesuschrist.org/study/eng/friend/2017/02/golden-plates-to-book-of-mormon>

- LDS Church, The Churh of Jesus Christ of Latter Day Saint. “Joseph Smith Translation (JST)”. Erişim 23 Haziran 2023. <https://www.churchofjesuschrist.org/study/eng/scriptures/bd/joseph-smith-translation>
- LDS Church, The Churh of Jesus Christ of Latter Day Saint. “Joseph Smith Translation of the Bible”. Erişim 23 Haziran 2023. <https://www.churchofjesuschrist.org/study/eng/history/topics/joseph-smith-translation-of-the-bible>
- LDS Church, The Churh of Jesus Christ of Latter Day Saint. “Kingdom of God or Kingdom of Heaven”. Erişim 15 Haziran 2023. <https://www.churchofjesuschrist.org/study/eng/scriptures/gs/kingdom-of-god-or-kingdom-of-heaven>
- LDS Church, The Churh of Jesus Christ of Latter Day Saint. “Prophets”. Erişim 15 Eylül 2003. <https://www.churchofjesuschrist.org/study/manual/gospel-topics/prophets?lang=eng>
- LDS Church, The Churh of Jesus Christ of Latter Day Saint. “Quorum of the Twelve Apostles”. Erişim 15 Haziran 2023. <https://www.churchofjesuschrist.org/learn/quorum-of-the-twelve-apostles?lang=eng>
- LDS Church, The Churh of Jesus Christ of Latter Day Saint. “Sacrament”. Erişim 24 Haziran 2023. <https://www.churchofjesuschrist.org/study/eng/manual/gospel-topics/sacrament>
- LDS Church, The Churh of Jesus Christ of Latter Day Saint. “Spaulding Manuscript”. Erişim 09 Mayıs 2023. <https://www.churchofjesuschrist.org/study/manual/gospel-topics/spaulding-manuscript?lang=eng>
- LDS Church, The Churh of Jesus Christ of Latter Day Saint. “Standard Works”. 11 Ekim 2023. Erişim 10 Mart 2023. <https://www.churchofjesuschrist.org/study/eng/manual/gospel-topics/standard-works>
- LDS Church, The Churh of Jesus Christ of Latter Day Saint. “Treasure Seeking”. Erişim 17 Ekim 2023. <https://www.churchofjesuschrist.org/study/eng/history/topics/treasure-seeking>
- LDS Church, The Churh of Jesus Christ of Latter Day Saint. “Understanding Isaiah”. Erişim 22 Temmuz 2023. <https://www.churchofjesuschrist.org/study/manual/old-testament-student-manual-kings-malachi/enrichment-e?lang=eng>

- LDS Church, The Church of Jesus Christ of Latter Day Saint. "2022 Statistical Report for the April 2023 Conference" (Erişim 25 Aralık 2022).
<https://newsroom.churchofjesuschrist.org/article/2022-statistical-report-april-2023-conference>
- McGuire, Benjamin L., "The Late War Against the Book of Mormon", *Interpreter: A Journal of Latter-day Saint Faith and Scholarship* Erişim 17 Mayıs 2023.
<https://journal.interpreterfoundation.org/the-late-war-against-the-book-of-mormon/>
- Millet, Robert L. "The Joseph Smith Translation The Restoration of Plain and Precious Things". *Digital Collections*. Erişim 2 Haziran 2023.
<https://contentdm.lib.byu.edu/digital/collection/rsc/id/35747/>
- Öğreti ve Antlaşmalar. Web: The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, 2023.
<https://www.churchofjesuschrist.org/study/scriptures/dc-testament?lang=tur>
- Smith, Konden. "The First Visions of Charles G. Finney and Joseph Smith". *Withoutend*. Erişim 7 Mart 2023. <http://www.withoutend.org/visions-charles-g-finney-joseph-smith/>
- Smith, Joseph. "History of Joseph Smith" (Görüşmeci: Robert L Campbell, Web, Görüşme 1844).
<https://www.josephsmithpapers.org/paper-summary/history-1838-1856-volume-e-1-1-july-1843-30-april-1844/127>
- Smith, Joseph. *Elders Journal*. Web: Joseph Smith Papers, 1838.
<https://www.josephsmithpapers.org/paper-summary/elders-journal-july-1838/12>
- Smith, Joseph. *Teachings of Presidents: Joseph Smith*. Web: The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints, 2007. <https://www.churchofjesuschrist.org/study/manual/teachings-joseph-smith?lang=eng>
- Smith, Joseph, "Truth Will Prevail", *Times and Seasons*, (15 Mayıs 1843).
<https://www.josephsmithpapers.org/paper-summary/times-and-seasons-1-march-1842/1>
- Trepanier, Lee – Newswander, Lynita K., *LDS in the USA: Mormonism and the Making of American Culture* Epub: Baylor University Press, 2012.
- The Constitution, First Amendment to the United States Constitution, Amerika: United States House of Representatives, 1787. Erişim 12 Temmuz 2023.
<https://constitution.congress.gov/constitution/amendment-1/#amendment-1>
- Waardenburg Jacques, "Protestanlık", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Erişim 13 Ekim 2023.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/protestanlik>

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı	Sinem BAŞIBÜYÜK
Yabancı Dili	İngilizce
Orcid Numarası	0009-0004-5423-9786
Ulusal Tez Merkezi Referans Numarası	10586117
Lise	Kağıthane Anadolu İmam Hatip Lisesi
Lisans	Karadeniz Teknik Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	Ordu Üniversitesi, Dinler Tarihi
Mesleki Deneyim	Huda İnternational School, Öğretmen.
Akademik Çalışmalar	Kitab-1 Mukaddes'in Mormon Kitabı Üzerindeki Yansımaları (Yüksek Lisans Tezi)